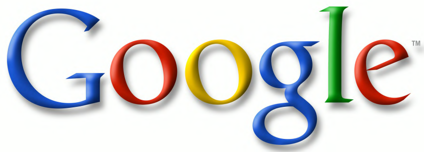

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

309
Hungary

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

XXX.

III. KÖTET. 3. FÜZET.

A DELICTUM COLLECTIVUM ÉS A SZOKÁSSZERŰ ÉS ÜZLETSZERŰ BŰNCSELEKMÉNYEK TANA.

IRTA

Dr BALOGH JENŐ.

FELOLVASTATOTT 1886. ÉVI ÁPRILIS HÓ 10-ÉN.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1886.

Az igazgató választmány tagjai:

Elnök: *Csemegi Károly* curiai tanácselnök;
alelnökök: *Manoilovich Emil* curiai biró,
Dr. Környey Ede ügyvéd;
titkárok: *Dr. Dell'Adami Rezső* ügyvéd és egyet. magántanár,
Dr. Fayer László ügyvéd és egyet. magántanár;
ügyész: *Dr. Siegmund Vilmos* a budapesti ügyvédi kamara titkára;
pénztárnok: *Dr. Szivák Imre* ügyvéd és orsz. képviselő;
könyvtárnok: *Dr. Tarnai János* ügyvéd;
választmányi tagok: *Dr. Beck Hugó* ügyvéd, *Czorda Bódog* curiai biró, *Daruváry Alajos* curiai tanácselnök, *Dr. Herczegh Mihály* egyetemi tanár, *Dr. Győry Elek* a budapesti ügyvédi kamara ügyésze és orsz. képviselő, *Dr. Herich Károly* miniszteri osztálytanácsos, *Hodossy Imre* a budapesti ügyvédi kamara elnöke és orsz. képviselő, *Perczel Béla* a m. kir. Curia elnöke, *Szentgyörgyi Imre* igazságügyministeri államtitkár, *Dr. Teleszky István* ügyvéd és orsz. képviselő, *Tóth Elek* királyi táblai tanácselnök, *Dr. Vécsey Tamás* egyetemi tanár.

Kivonat a «Magyar Jogászegylet» alapszabályaiból.

3. §. Az egyletnek alapitó, rendes, levelező és tiszteletbeli tagjai vannak.

4. §. A rendes és levelező tagok belépése egy évi időszakra történik; a tagok név sorába való beiratkozás hallgatag megujitottnak tekintetik mindaddig, mig az illető tag nem tudatja kilépését az igazgató választmánynyal.

Budapesti lakos csak rendes tag lehet.

7. §. A rendes tagok tagsági dija 5 frt; a levelező tagoké 3 frt.

A mely tag egyszer-mindenkorra 200 frt alapitványi tőkét ajándékoz az egyletnek, alapitó taggá lesz.

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

XXX.

III. KÖTET. 3. FÜZET.

A DELICTUM COLLECTIVUM ÉS A SZOKÁSSZERŰ ÉS ÜZLETSZERŰ BŰNCSELEKMÉNYEK TANA.

IRTA

Dr BALOGH JENŐ.

FELOLVASTATOTT 1886. ÉVI ÁPRIL HÓ 10-ÉN.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1886.

Forty
B 19.54 dc

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A MAGYAR JOGÁSZEGYLET 1886. ÁPRIL 10-IKI TELJES-ÜLÉSE.

Napirenden van *Dr. Balogh Jenő*nek «A delictum collectivum és a szokásszerű és üzletszerű bűncselekmények tana» czímü felolvasása.

ELSŐ FEJEZET.

A COLLECTIV BŰNCSELEKMÉNYEK TANA.

Irodalom. Dr. Adolf Dochow: Zur Lehre von dem gewerbs- und gewohnheitsmässigen Verbrechen (Jena 1871), főleg 80—83. l. Dr. Karl v. Liliénthal: Beiträge zur Lehre von den Collectivdelicten mit besonderer Berücksichtigung des gewohnheitsmässigen Verbrechens (Lipcse 1879) 7—11., 44—67. l.

Goltdammer Materialien zum Strafgesetzbuche für die preussischen Staaten (Berlin 1851) I. kötet 437. l. Beseler Commentar über das Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten (Lipcse 1851) 454—455. l. Heffter értekezése: «Ueber den Anfangspunkt der Strafverjährung», a Goltdammer-féle Archiv für preussisches Strafrecht I-ső évfolyamának (1853) 311—314. l. Ugyanaz Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts (6. kiadás, 1857) 68. l. John Ueber die Konkurrenz der verschiedenen Strafgesetze während des Laufes fortgesetzter oder fortdauernder Verbrechen, a Goltdammer-féle Archiv IX. k. 510—511. l. Binding Die Normen und ihre Uebertretungen (1872) I. köt. 128—129. l. Ugyanaz Handbuch des Strafrechts (Lipcse 1885) I. köt. 547—560. l. Rubo Commentar über das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich (2. kiadás, Berlin 1879) 520. l. Buri Einheit und Mehrheit der Verbrechen (1879) 65. l. Oppenhoff Das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich (8. kiadás, Berlin 1881) 207—208. l. Rüdorff-Stenglein Das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich (Commentar 3. kiad. 1881) 264—271. l. Hugo Meyer Lehrbuch des deutschen Strafrechts (2. kiad.) 338—339. l. Schütze Die Concurrenz strafbarer Handlungen als Gesetzgebungsfrage a *Zeitschrift* für die gesammte

Strafrechtswissenschaft III. köt. (1883) 57—58. l. Schwarze Commentar zum Strafgesetzbuche für das deutsche Reich (5. kiad., 1884) 305—306. l. Liszt Lehrbuch des deutschen Strafrechts (2. kiad., 1884) 220—221. l. Ortloff Das sogenannte fortgesetzte Verbrechen, a Brückner-féle Blätter für Rechtspflege in Thüringen und Anhalt XII. köt. (1885) 102—108. l.

Rauter Traité théorique et pratique du droit criminel français (Paris 1836) I. köt. 227—231. l. Chauveau et Hélie Théorie du Code Pénal (Paris 1872) IV. köt. 244., 247. l. Ortolan Éléments du droit pénal 4. kiad. (Paris 1875) I. köt. 330—333. l. Haus Principes généraux du droit Pénal Belge 2. kiad. (Paris 1874.) I. köt. 266—275. l.

Carrara Programma del corso di diritto criminale. Parte generale (Lucca 1875) I. köt. 52., 538. §.

Dr. Pauler Tivadar Büntetőjogtan. (3. kiad.) I. köt. 123. l. Dr. Werner Rezső A magyar büntetőjog átalános elvei 178., 179. l. Dr. Illés Károly A magyar büntető törvénykönyvek magyarázata I. köt. 267. l.

1. §. Az u. n. collectiv bűncselekmények fogalma és ismérvei.

Bűnismétlés esetén, vagyis akkor, ha ugyanazon személy ugyanazon büntetendő cselekményt több ízben követte el — szabály szerint — ezen egyes bűncselekményekre együttvéve egy *összbüntetés* szabandó ki.

Ezen összbüntetés *csak a büntetés kiszabására nézve* egyesíti a delictumokat, de egyébként *nem érinti azok önállóságát*, mert valamint anyagi halmazat esetében általában, úgy bűnismétlés fenforgásakor is a *természetileg* különálló bűntettek vagy vétségek *jogilag* is önállóknak tekintendők.

Ezen általános szabály alól két irányban van kivétel.

Az egyik kivételt a *folytatólagos bűncselekmények* (delicta continuata) képezik, vagyis azok, melyeknél több magában véve önálló bűntett, vagy vétség a subjectiv és objectiv momentum közössége (t. i. az elhatározás egysége és a sértett jogszabály azonossága), valamint a continuitas által *egy büntetendő cselekménynyé* foglaltatik össze, s ennélfogva ezen különálló cselekményekre nem összbüntetés, hanem egy egyszerű büntetés szabatik ki.

A kivételek második csoportja gyanánt az úgynevezett

collectiv (összesített, együttes) bűncselekményeket [1] kell megjelölnünk.

A kétirányú kivétel mindegyikének tana — mint minden, a mi a halmazatnak még korántsem tisztázott doctrinájával összefügg — tele van controvers, vitás, megoldatlan kérdésekkel. S az utóbbi csoportnak: a collectiv delictumoknak tana annyiban még inkább kuszált, mert e fogalom valódi jelentménye sincs még egyöntetűen megállapítva, a mennyiben majdnem mindegyik criminalista, ki e kérdéssel foglalkozik, más és más fogalom megjelölésére használja a delictum collectivum elnevezést.

Legszélesebb értelemben alkalmazni szokták ezt mindazon bűncselekmények megjelölésére, *melyek több külön cselekvényből* állanak és mégis csak *egy delictumot* alkotnak.[2]

Szorosabb értelemben — és ez az *értelmezés már sokkal elterjedtebb* — collectiv bűncselekmények alatt értik azokat, «*melyek tényálladéka nem egy bűncselekményben, hanem több oly bűncselekmény halmazatában áll, melyek ugyanazon szokásnak és életirányzatnak kifolyásaiként jelentkeznek.*»

Ezen általánosan elfogadott definitio [3] szerint a collectiv büntetendő cselekmények megkülönböztető ismérve az, hogy *azok tényálladéka egy bűncselekmény által nem létesül*, hanem csak ugyanazon nemű bűncselekmény többszöri ismétlése, ugyanazon nemű bűncselekmények bizonyos számának egyesülése által jön létre egy delictum.

Ily értelemben szokták azután «delicta collectiva»-nak nevezni a *szokásszerű, iparszerű és üzletszerű bűncselekményeket.*

Végre a *franczia criminalisták*, kiindulva azon körülményből, hogy a franczia büntető törvény az üzletszerű bűncselekményekről nem emlékezik meg, ellenben a szokásszerűséget némely bűncselekmények tényálladékához tartozó körülmény gyanánt állítja fel, a collectiv bűncselekmény elnevezés alatt a *szokásszerű büntetendő cselekményeket* értik, s ennek folytán azonosítják a «*délits collectifs*» megjelölést a «*délits d'habitude*»-del.[4]

Ugyanez áll az *olasz* büntető *jogászokra* nézve, mivel az olasz büntető törvényhozás szintén csak a szokásszerű bűncselekményeket ismeri collectiv delictum gyanánt.[5]

Legújabban Ortloff — egy fennebb idézett, a folytatólagos bűncselekmény tanát tárgyaló értekezésében — a collectiv delictum kifejezést azon bűncselekmények megjelölésére használja, melyek tényálladéka két vagy *több önálló bűncselekmény tényálladékát* foglalja magában,[6] vagy melyeknél a törvény a büntettes egész *össztevékenységét*, mint egy bűncselekményt egy büntetéssel sujtja.[7]

A mi mindenekelőtt ezen Ortloff-féle felfogást illeti — részünkről teljesen fölöslegesnek tartjuk az egyes bűncselekmények közt ez alapon tenni megkülönböztetést. Igaz, hogy a törvényhozás gyakorlati szempontból néha szükségesnek tartja a tettes egész bűnös tevékenységét egy bűncselekménynyé foglalni össze, de itt már azért sem lehet szó delictum collectivumról, mert ezen eseteknél nem önálló cselekvények, hanem csak oly actusok forognak fenn, melyek a véghezvinni szándékolt delictumnak csupán előkészületi cselekményei gyanánt jelentkeznek (például a pénzhamisításnál az egyes lemezek készítése). Azonkívül ezen bűncselekményekre a collectiv megjelölést alkalmazni s őket egyéb delictumoktól ez alapon elkülöníteni, szerintünk, már azért is teljesen szükségtelen, mert ezek az egyszerű bűncselekményektől nem különböznek semmi másban, mint hogy tényálladékuk több bűnös actus alapján jön létre, ez egyedüli különbségnek pedig sem a beszámításra, sem a büntetés kimérésére *gyakorlati jelentősége nincs.*

Ha most már az előbbi eltérő felfogásokat vizsgáljuk, az első, *legtágabb* körű definitio *helytelensége* első tekintetre is szembe tűnik.

Hogyha a Haus által felállított definitiót fogadnánk el,[8] nyernénk egy oly fogalmat, melynek köre majdnem teljesen határozatlan és e tág fogalom meghatározása által oly büntetőjogi alakulatokat zavarnánk össze, melyek egymástól igen lényegesen különböznek.

Hogy egyebet ne említsünk, Haus a *collectiv delictumokhoz sorolja a folytatólagos bűncselekményeket* (delicta continuata) is, mely fogalomnak lényege és ismérvei még mindig vitásak ugyan, de melyre nézve vitán felül áll az, hogy a collectiv bűncselekménytől igen jelentékenyen különbözik.

E jelentékeny különbség eléggé kitünik abból, hogy míg

a folytatólagos bűncselekménynél minden egyes elkövetett delictum *egy-egy bevégzett egészet* képez és mindezek csak a sértett jogszabály azonossága, az elhatározás egysége, a continuitas (s végre személy elleni bűncselekményeknél a sértett személy egysége) által lesznek egy egészszé, egy büntetendő cselekménynyé összefüzve, addig a delictum collectivumnál a tettes cselekményei magukban véve nem képeznek még delictumot, hanem okvetlenül szükséges a collectiv delictum tényálladékához az, hogy *a tettes ugyanazon bűncselekményt több izben*, esetleg bizonyos meghatározott számban *kövesse el, mert különben delictum nem létesül.*[9]

Míg tehát a folytatólagos bűncselekménynél teljesen indifferens az, hogy a tettes egyszer vagy többször követte-e el a kérdéses delictumot, mert mindkét esetben bevégzett büntetendő cselekményért lesz büntetendő s a bűntettek vagy vétségek többsége legfölebb csak sulyosító körülményül fog figyelembe vétetni: addig a collectiv delictumnál épen *a bűntettek vagy vétségek bizonyos száma képezi a delictum constitutiv elemét* s az egyes cselekmények, melyekből a collectiv delictum alakul, magukban véve vagy egyáltalán nem, vagy legalább nem oly mérvben büntethetők, mintha több izben, bizonyos meghatározott számban jönnének elő.[10]

További különbség a collectiv és a folytatólagos bűncselekmények közt, hogy utóbbiaknál okvetlenül megkivántatik az *elhatározás egysége,* holott ez a delictum collectivumnál nem is fordulhat elő; azonkívül, hogy a folytatólagos bűncselekmény egy lényeges kelléke: a continuitas (vagyis az, hogy az egyes bűncselekmények ugyanazon bűnös elhatározás folytatólagos kivitele gyanánt jelentkeznek) a collectiv bűntetteknél ki van zárva; végül, hogy számos delictumnál, melyek gyakran folytatólagosan követtetnek el, delictum collectivum létre sem jöhet.[11]

Minthogy tehát a Haus-féle definitio oly büntetőjogi alakzatokat von a collectiv bűncselekmények körébe, melyek ide semmikép sem tartoznak, s ezenkívül, vagy jobban mondva, épen ezáltal a collectiv delictum fogalmát és tanát nem hogy tisztázná, hanem még bonyolultabbá teszi: ezt határozottan elfogadhatlannak, tévesnek kell minősitenünk.

A második, HEFFTER által felállított és általánosan elfogadott definitióból[12] kitünik az, hogy *a collectiv bűncselekmény egy egészen sajátszerű alakzat,* mely a büntetőjogi beszámítás rendes szabályaitól teljesen eltér. És pedig nemcsak annyiban, hogy itt a tettes, daczára annak, *hogy több izben követte el* ugyanazt a cselekményt, mégis *csak egy delictumért* lesz büntetve; hanem a tekintetben is, hogy itt *a tettes csak akkor büntettetik, ha ugyanazon bűncselekményt több izben követte el.* Az a sajátszerűség és — nézetünk szerint — az a *teljesen helytelen és indokolatlan következetlenség* jön itt elő, hogy az egyes bűncselekmények külön-külön véve nem büntethetők, esetleg még akkor sem büntettetnek, ha kétszer vagy háromszor követtetnek el, ellenben, ha négyszer vagy ötször követi el a tettes ugyanazt a cselekményt, akkor az — büntetendővé válik, s ekkor az elkövetett több bűncselekmény *egygyé* foglaltatván össze, ily módon *több nem tiltott cselekményből lesz egy büntetendő* cselekmény.

Minthogy pedig ily értelemben a collectiv bűncselekmények alatt épen a szokásszerű, iparszerű és üzletszerű bűntetteket, vétségeket és kihágásokat szokták érteni, — hogy a delictum collectivum fogalmának helyessége és szükségessége felett nyilatkozhassunk; s hogy felelhessünk arra a kérdésre: képeznek-e valóban a szokásszerű, iparszerű és üzletszerű bűncselekmények collectiv delictumot; e czélból vizsgálnunk kell először a szokásszerűséget, iparszerűséget és üzletszerűséget általában.

2. §. Szokásszerűség, iparszerűség és üzletszerűség.

Régi tapasztalat bizonyítja, hogy a bűncselekmény elkövetése valamely egyén életében nemcsak elszigetelt jelenséget képezhet, hanem az illetőnek természetével, jellemével szorosan összeforrhat. Azon különböző keresetforrások közt, melyeket az ember megélhetése czéljából választani szokott, egyeseknél, a társadalom egy egész osztályánál: az úgynevezett *üzletszerű* gonosztevőknél ott szerepel bizonyos bűncselekmények rendes, állandó elkövetése is. Azonkívül bizonyos, hogy az emberi jellem alakulására ható két hatalmas tényező: a *gyakorlat* és a *szokás,* könnyen vezethet a bűncselekmények többszöri elköve-

tésére. Ha valaki gyakorlat által jártasságot, többszöri ismétlés által hajlamot szerez a bűncselekmények elkövetésében, ha ezek többszöri elkövetése folytán a bűncselekményektől visszatartóztató motivumokat magában elnémította, a bűncselekményekre vezetőket pedig kifejlesztette: akkor csak egy lépés van még hátra attól, hogy állandóan a bűn ösvényére lépjen s hogy teljesen szakítva nemcsak az erkölcs szabályaival, hanem az állam törvényeivel is, a bűncselekmények elkövetését — ha szabad így szólni — életpályául válaszsza.

Szemben a bűnösség ezen alakzatával, midőn a tettes bizonyos bűncselekmények elkövetését mintegy *hivatásszerűleg* űzi, midőn folytonos harczban a társadalommal és a jogrenddel, a közbiztonságot és embertársainak életét, vagyonát állandóan és fokozott mérvben veszélyezteti: a criminalisták háromféle elnevezést szoktak alkalmazni.

Ez elnevezések: a szokásszerűség, iparszerűség és üzletszerűség.

Szokásszerűségről a büntető jogászok akkor szoktak szólni, ha a tettes ugyanazon bűntettet vagy vétséget bizonyos, *azon cselekmény elkövetésére vezető motivum állandósága folytán* anynyiszor ismétli, hogy ez által *azon delictum elkövetése iránt lelkében valódi hajlam fejlődik ki,* s ennek folytán az illető bűncselekmény elkövetése egészen természetévé, szokásává lesz.[18]

A szokásszerűség fogalmának lényegét tehát *az illető bűncselekmény többszörös elkövetésére irányuló ezen bűnös hajlam képezi,* mert ha az illető nem küzd meg elég jókor e hajlammal, ha azt fejlődni, növekedni engedi: az később annyira hatalmába keríti őt, hogy vele megküzdeni képtelen leend. Közmondásos dolog, hogy «consuetudo est altera natura» s ez áll nemcsak a közönséges életben, hanem a büntetőjog terén is. Ha valamely egyén egy bizonyos delictum elkövetését megszokta, a kifejlődött szokás míg egyrészt eltompítja a tettesben a lelkiismeret intő szavát s a félelmet a büntetéstől, másrészt elenyészteti, legyőzi lelkében azt a habozást, melyet a bűncselekmény első izbeni elkövetése iránt mindenki érezni szokott. S míg különben (a gondatlanságból és a felindulásból elkövetett bűncselekményeket kivéve) minden bűncselekmény véghezvitelét

rendesen megelőzi az arra vezető és az attól visszatartóztató indokoknak mérlegelése: addig a szokásszerűségnél kifejlődött bűnös hajlam épen azáltal, hogy a bűncselekmény elkövetésére vezető motivum erejét növeli, ezen mérlegelést megszünteti s így történik azután, hogy a tettes később ismételve elköveti a bűncselekményt, a nélkül, hogy lépésének horderejét, tettének következményeit megfontolná; cselekszik a nélkül, hogy cselekményének indokát és czélját teljes tisztaságban öntudatra emelte volna; cselekszik a nélkül, hogy megkisérlené magát a szokás bilincseiből kiszabadítani.[14]

S épen ez okból egyrészt a társadalom, a *jogrend*, a közbiztonság *nagyobb veszélyeztetése* a szokásos gonosztevők által, másrészt pedig az a körülmény, miszerint *a tettes saját hibájának tulajdonítandó*, hogy ő bűnös szokását kifejlődni engedte, s annak lábrakapását idejében meg nem akadályozta: teljesen indokolttá teszik, hogy a bűncselekmények *szokásszerű* elkövetése, mint egy egészen sajátságos büntetőjogi alakzat, kiváló figyelembe vétessék.

S valóban épen az újabb időben a szokásszerűség fogalma és a szokásszerű gonosztevők szaporodásának jelentősége úgy a német, mint a franczia és olasz büntető jogirodalomban részletes fejtegetés és vizsgálat tárgyát képezte.

De míg a franczia és olasz criminalisták, ép úgy mint a Code Pénal és a szardiniai büntetőtörvény, csak a szokásszerűség és a szokásszerű bűncselekmények fogalmát ismerik, addig a német jogirodalom, — mely ez egész tannak legalaposabb fejtegetését nyujtja, — a hivatásszerű gonosztevőknek még két osztályát különbözteti meg, t. i. az *iparszerű* és az *üzletszerű* bűntetteseket.

Az *üzletszerűséget* a szokásszerűségtől az ismétlési szándék és a nyerészkedési czélzat által szokták megkülönböztetni; ellenben még ma sincs egyöntetű, biztos ismérv elfogadva arra nézve, hogy mi jellemzi *az iparszerűséget*, szemben az üzletszerűséggel.

Az iparszerűség és üzletszerűség fogalmának distinguálására a német büntető jogászoknál a porosz btkv. 114. §-a és a német birodalmi btkv. 144. §-a szolgáltatott alkalmat és ennélfogva azon czélból, hogy eldönthessük, vajjon e különböztetés

szükséges és helyes-e és mi képezi annak valódi alapját, e szakaszokkal kissé részletesebben kell foglalkoznunk.

A *porosz* büntetőtörvény 114. §-a a kivándorlásra csábító ügynökök ellen egy 1820. évből való porosz királyi rendeletből átvett következő intézkedést tartalmaz: «Wer es sich *zum Geschäft macht* preussische Unterthanen zur Auswanderung zu verleiten, soll mit Gefängniss von einem Monat bis zu zwei Jahren bestraft werden.»

Ez intézkedés átvételének oka első sorban az volt, hogy a büntető törvény is hű akart maradni a porosz kivándorlási politika azon régi irányához, mely szükségesnek tartotta a kivándorlásra csábítás ellen büntetőjogi intézkedéseket tenni.

A *német birodalmi btkv.* szintén átvette e szakaszt, még pedig a következő szövegezéssel: «Wer es *sich zum Geschäfte macht,* Deutsche unter Vorspiegelung falscher Thatsachen oder wissentlich mit unbegründeten Angaben (az 1876. novella által betoldattak még a következő szavak) oder durch andere auf Täuschung berechnete Mittel zur Auswanderung zu verleiten, wird ...... bestraft.»

Hogy a «*Geschäftsmässigkeit*» fogalmának alkotó elemei és ismérve gyanánt mit akart a törvényhozás felállítani, az sem a tervezet indokolásából, sem a tárgyalásokból egész határozottsággal ki nem tünik. Csak annyi bizonyos, hogy az egyes elszigetelt esetekben való kivándorlásra csábitást még nem akarták büntetni, a «*Gewerbsmässigkeit*»-ot pedig, melyet egyébként a német törvény több bűncselekménynél ismer, és melynek jelentése tisztázva van, azért nem állapították meg itt a büntethetőség föltétele gyanánt, mert ennek egyik főkelléke a *nyerészkedési szándék,* holott úgy a tervezet, mint a birodalmi gyülés épen azt akarták elérni, hogy azon kivándorlási ügynökök is, kik nyerészkedési szándék nélkül járnak el, szintén büntethetők legyenek.

Ha most már azt kutatjuk, hogy mily jelentményt tulajdonít a *jogirodalom* a törvény kérdéses szavainak («sich zum Geschäfte machen»), úgy azt fogjuk találni, hogy erre nézve úgy a porosz btkv. commentátorai, mint az újabb német criminalisták közt a legeltérőbb felfogások merültek fel.[15]

Különösen hiányzik az egyetértés a tekintetben, hogy a

«Geschäftsmässigkeit» fogalmához megkivántatik-e a nyerészkedési szándék, vagy nem, s vajjon a kérdéses delictum tényálladéka egy bűncselekmény által létre jön-e már?

S ha figyelembe veszszük egyrészt azt, hogy a «Geschäftsmässigkeit» és «Gewerbsmässigkeit» közt nem sikerült még elvi distinctiót találni, másrészt azon nagy eltéréseket és zavart, melyet e két fogalom megkülönböztetése a jogirodalomban okozott, azt hiszszük indokolt az az — alább bővebben is kifejtett — nézetünk, hogy *e két fogalom közt különbséget tenni teljesen fölösleges* s ennélfogva a szokásszerűség mellett a hivatásszerű bűnös tevékenységnek *csak még egy faja lenne* megkülönböztetendő.

Ha pedig ezen másik válfaj megjelölésére műszó gyanánt az üzletszerűség és az iparszerűség kifejezések közt választanunk kell, nézetünk szerint úgy a nagyobb elterjedtség és megszokottság szempontjából, mint nyelvészeti szempontból helyesebb az *üzletszerűséget*[16] műszóul választani.

Üzletszerűségről akkor szólhatunk, ha *a tettes elhatározza, hogy bizonyos bűncselekményt, előre meghatározatlan számban, és pedig oly szándékkal fog ismételni, hogy annak elkövetéséből magának tartós keresetforrást szerezzen és ezen elhatározását* a bűnös tevékenység megkezdésével *kifejezésre is juttatja.*

Az üzletszerű bűncselekménynek megkülönböztető ismérve és föltétele tehát a *tettes dolus specialisa,* melynek két eleme van: 1. a szándék bizonyos delictum rendszeres, mintegy hivatásszerű, bár határozatlan számú ismétlésére, 2. a nyerészkedési czélzat.

Hogyha már most a szokásszerűség és üzletszerűség fogalmát a collectiv delictumok fennebb kifejtett definitiójával öszszehasonlítjuk, önkéntelenül is az a kérdés merül fel előttünk; hogy lehetett ily heterogén fogalmakat egymással összevegyíteni, illetve *mily alapon szokták azt mondani, hogy a szokásszerű és üzletszerű bűncselekmények a delicta collectiva közé tartoznak?*

S ennek megfejthetése czéljából vizsgálnunk kell először e kérdések tanának fejlődését, azután pedig részletesebben fejtegetnünk kell a szokásszerűséget és üzletszerűséget, hogy így végeredményül kifejthessük nézeteinket *a delictum collectivum*

tanának helyessége vagy helytelensége fölött s végre eldönthessük a kérdést: *tekinthetők-e a szokásszerű s üzletszerű bűncselekmények collectiv delictumoknak?*

3. §. A szokásszerűség és üzletszerűség tanának fejlődése.[17]

Ha átalában igaz az az állítás, hogy minden intézmény csak úgy érthető meg teljesen, ha szemügyre veszszük eredetét, keletkezését, és ha figyelemmel kisérjük alakulásának, változásának menetét is, szóval ha nemcsak mostani állapotát, hanem egész fejlődését vizsgáljuk: úgy ez a szokásszerűség és üzletszerűség tanára nézve annyival inkább igaz, mert e két fogalom nem csupán theoreticus vizsgálódásoknak, hanem *a gyakorlati élet követelményeinek* köszöni lételét s így tanának számos, — első tekintetre érthetetlennek látszó, — részlete csak úgy fog teljesen világossá válni, ha rámutatunk, mi szolgáltatott alkalmat létrejövetelére, és fejlődésében mily átalakulásokon ment keresztül.

I. Azon német criminalisták, kik minden jogintézményt a *rómaiak jogából* akarnának levezetni, a szokásszerűség és üzletszerűség tanának első csiráit is már *a rómaiak idejében* keresik. Részünkről nem habozunk kijelenteni, hogy e felfogást nem oszthatjuk.

Azt hiszszük, minden bővebb vizsgálat nélkül is könnyen belátható az, hogy a római büntetőjog fejlődésének *első századaiban* bizonyos bűncselekmények szokásszerű vagy üzletszerű elkövetése a büntető törvényhozás által még nem vétetett figyelembe. E korban a római büntetőjog még koránt sem fejlett ki annyira, hogy a tettes bűnösségének fokában ily különböztetéseket tett volna, másrészt a római társadalmi viszonyok ez időben még oly egyszerűek és rendezettek voltak, hogy szokásszerűleg és üzletszerűleg elkövetett bűncselekmények bizonyára nem igen jöttek elő.

A *quæstiones perpetuæ* korszakában a most említett mindkét irányban változás állott ugyan be, de a szokás- és üzletszerűség figyelembe vételét, ekkor is kizárta már csak azon körülmény is, hogy a bűncselekményekre *absolute határozott büntetések* lévén szabva: nevezetesen az aquæ et ignis interdictio

levén a rendes büntetés a római polgár számára, ennélfogva úgy a sulyosító, mint a minősítő körülmények teljesen ismeretlenek voltak.

A *császárok korában* a felsorolt körülmények nem gátolták volna a szokás- és üzletszerűség megkülönböztetését, de ennek daczára részünkről azon nézeten vagyunk, hogy a szokás- és üzletszerűség fogalma azon tisztaságban és azon jelentőségben, a mint az ma meg szokott különböztettetni, a római büntetőjogban már csak azért sem található fel, mert bármily bámulatos tökélyre vitték a rómaiak a magánjog rendszerének kifejlesztését, büntetőjoguk — szerintünk — korántsem oly kifejlett, hogy benne a bűnösség ily complicált alakzatai megkülönböztetve lettek volna.

Az ellenkező nézetnek azonban igen tekintélyes pártfogói vannak. A régibb német criminalisták egyik kitünősége: Abegg azt állítja, hogy a köztársaság és a császárság büntetőjogának egyes büntetései nemcsak az idő jellege és politikai tekintetek folytán lettek oly túlszigorúakká, hanem ezen rendkívüli szigor tulajdonképeni magyarázata abban rejlik, hogy e fokozottabb büntetések által, bizonyos bűncselekmények gyakrabbi elkövetését, ismétlését vagy épen *üzletszerű folytatását* akarták sújtani.[18]

Az illető törvényhelyek azonban, melyekből Abegg e nézetét kimagyarázni akarta, — mint alább bővebben kifejtjük, — szerintünk nem erősítik meg ezen állítását, a mennyiben vagy inkább a puszta bűnismétlésre vonatkoznak, vagy egyátalán semmi hivatkozást sem tartalmaznak az üzletszerűségre és Abegg s nehány más német criminalista egyedül gyanítás alapján, minden biztos bázis nélkül tekintették bennük e fogalom felállítását. S miután a felhozott fragmentumokban az üzletszerűség sem az illető bűncselekmény tényálladékához tartozó, sem minősítő körülmény gyanánt nem található, ennélfogva ezekből egyátalán nem tűnik ki az, hogy a római jogban az üzletszerűség fogalma a modern értelemben előfordult volna. Ugyanez áll a *szokásszerűségre* nézve, habár nehányan ez utóbbi tekintetben is az ellenkező nézeten vannak.[19]

II. A szokásszerűség fogalmának tulajdonképeni megalkotói gyanánt a *középkori olasz practicusokat*[20] kell tekintenünk,

de az a körülmény, hogy az általuk felállított tanok még meglehetős fejletlenek, hogy kiindulási pontjuk téves s hogy sem a szokásszerűség és a bűnismétlés, sem ez utóbbi és a visszaesés közt a határvonalat nem huzták meg elég élesen, azt eredményezte, hogy a szokásszerűség tanának elvei a tisztázás helyett még jobban összezavartattak.

Az olasz practicusok ugyanis a *szokásszerűség megállapításánál* a bűncselekmény subjectiv oldalának teljes mellőzésével, *egyedül objectiv szempontokból* indultak ki, és szem elől tévesztvén a valódi lényeget, a *cselekmény belső elemét: a tettes akaratát,* egyedül külsőségekből vélték megállapíthatónak a szokásszerűséget.

Szerintük ugyanis *szokásszerűség forog fenn,* mihelyt valamely tettes ugyanazon vagy hasonnemű delictumot *kétszer*[21] *vagy háromszor elkövetett.*[22] Egyéb kelléket fel nem állítottak, legfölebb még azt kivánták, hogy az egyes cselekmények ne «*continue*» (mert ekkor delictum continuatum jön létre), hanem «*interpolatıs temporibus*» legyenek elkövetve.

Ily körülmények közt azután nem csodálhatjuk, hogy a középkori jogászok nem tévén elvi különbséget *szokásszerűség és bűnismétlés közt, ezeket egymással, valamint a szokásszerűséget a visszaeséssel, teljesen összezavarták.*

Egy másik hibája a szokásszerűségre vonatkozó tanaiknak, hogy a consuetudo delinquendit a javíthatatlanság jeléül tekintették s így azt mint *büntetést fokozó körülményt* vették figyelembe. Nem elégedve meg tehát azzal, hogy szokásszerűség esetén a büntetés mérvét emelték, *más, súlyosabb büntetési nemre tértek át,*[23] sőt később azt a teljesen indokolatlan és téves præsumtiót vették alapul, hogy azon egyén, ki ugyanazon vagy hasonnemű bűncselekményeket többször, bizonyos meghatározott számban követi el: *javíthatatlan,* s mint ilyen, hogy teljesen ártalmatlanná tétessék, halállal büntetendő.[24]

III. A középkori olasz jogászok most vázolt tanai jelentékeny befolyást gyakoroltak Németországban is. Ennek a felfogásnak következménye azután az *V. Károly-féle büntető törvény* (Constitutio Criminalis Carolina, Peinliche Halsgerichtsordnung) 162. §-nak azon híres és sok vitára okot szolgáltató intézkedése, hogy *a harmadízben elkövetett lopás halállal büntetendő.*

A Carolina ezen §-nál kétségtelenül a consuetudo delinquendi és a javíthatatlanság præsumtiójából indul ki. Maga a törvény ugyan nem említi ezt kifejezetten, de kétségtelennek tartjuk, hogy e tekintetben is követni akarta előképét: a *Bambergensis*-t, melynek szerzője, a németek kitünő criminalistája: SCHWARZENBERG az olasz practicusok irataiból nagyon sokat merített s bizonyára azoknak a consuetudo delinquendire vonatkozó tanát is ismerte, s mely törvénynek 188. §-a a harmad ízbeni lopás halállal büntetését kifejezetten avval indokolja, hogy e harmadszori lopás a tettes «böse Gewonheyt»-jét tanusítja.

Bizonyos azonban, hogy a Carolina ezen kegyetlen intézkedése már kibocsátása korában túlszigorúnak találtatott s innen eredt az a törekvés, hogy a harmadszori lopás esetén a halálbüntetés alkalmazása mellőzhető legyen. Erre szolgált a folytatólagos bűncselekmény tanának felállítása, továbbá az, hogy a halálbüntetés alkalmazhatóságához megkivánták, hogy a lopott dolgok értéke bizonyos összeget tegyen ki, s hogy a tettes az előbbi két lopás miatt már előzőleg megbüntetve volt legyen.[25]

De nem változott maga az alapelv t. i., hogy a harmadik lopás halállal büntetendő. Még *a porosz Landrecht* is csak annyiban módosított rajta, hogy *a negyedik ízben tolvajt* tekintette javíthatlannak s ezt halál helyett *életfogytig tartó fegyházzal* rendelte büntetni.

S egyáltalán a szokásszerűség tanában a Constitutio Criminalis Carolina után egész a XVIII. század végéig alig állt be lényeges változás.[26]

A javíthatlanság önkényesen felállított præsumtiója, — többé-kevésbbé elburkolva, — még mindig kisértett, szokásszerűség és bűnismétlés, valamint szokásszerűség és visszaesés közt elvi különbség nem tétetett, sőt mindezek egymással összezavartattak s átalában az olasz practicusok által felállított sok tekintetben helytelen tanok, majdnem változatlanul fentartattak.

IV. Az üzletszerűség tanának fejlődése a középkorban alig haladt valamit előre. Az olasz practicusok, kik a «consuetudo delinquendi» tanát oly részletesen kifejtették, az üzletszerűség

fogalmával nem foglalkoztak; azon törvények pedig, melyek egyes üzletszerű gonosztevők ellen intézkedéseket tartalmaznak, jobbára csak az illető bűncselekmény üzletszerű elkövetésének ismérveit sorolják fel, de magát az üzletszerűség fogalmát átalánosságban nem határozzák meg.

MATTHAEUS művének egy helyéből (de criminibus Rubr. de furtis cap. III. n. 10.) azt lehet következtetni, hogy a középkori jogirodalomban az üzletszerűség ismérvéül azt tekintették, hogy a tettes az illető bűncselekményt már legalább *két ízben elkövette*.

Ugyanez a felfogás található a múlt század végén készült *porosz Landrecht*ben, mely törvény egyátalán igen nagy előszeretettel viseltetik az üzletszerűség fogalma iránt, azt igen számos esetben fölemlíti s a szokásszerűséget ennek kedvéért egészen mellőzi. Az 1813-ki *bajor* btkv. 85. §-a, mely az üzletszerű bűnpártolásról szól, szintén azon intézkedést tartalmazza, hogy a ki két ízben elkövette az illető bűncselekményt, úgy tekintendő, mint a ki annak elkövetéséből magának üzletet csinál.

Oly intézkedés volt ez, mely jelentékenyen közrehatott a szokásszerűség és üzletszerűség fogalmának összezavarására, a minthogy egész a legújabb időkig hiányzott a biztos ismérv, melynek alapján a két fogalom közt elvi distinctio tétethetett volna.

4. §. A szokásszerű és üzletszerű büntetendő cselekmények tanának legújabb fejlődése és irodalma.

A szokás- és üzletszerűség tanának kifejtése sem a törvényhozásban, sem a jogirodalomban nem mondható *még* befejezettnek. Határozottan bizonyítja ezt az a tény, hogy e tanra nézve oly eltérő intézkedéseket tartalmaznak s — minden elvi alap nélkül — oly lényegesen különböznek egymástól a modern büntető törvények is, hogy egymásnak ellentmondó, és gyakran téves intézkedéseik tisztába hozatala s corrigálása csak a jövőtől várható.

Egyes büntető törvények (mint pl. a toszkánai codex), sem a szokás-, sem az üzletszerűségről nem szólnak, mások (mint a

franczia és belga) csak a szokásszerűséget ismerik. De még azok is, melyek mindkét fogalmat acceptálták, igen fontos részletekben teljesen elütnek egymástól. Némelyek csak mint minősítő körülményt ismerik e fogalmakat, mások mint tényálladékhoz tartozót; azaz az illető delictumot csak akkor tartják büntetendőnek, ha az szokás- vagy üzletszerűen követtetett el; egyesek meghatározzák, mely esetben szabad a birónak szokás- vagy üzletszerűséget megállapítani, más törvények ellenben ezt teljesen a biró szabad megitélésére bizzák. S nem is említve a részletekben található eltérést — alig van két törvény, mely a szokás- és üzletszerűség tekintetében megegyezne abban, hogy mily delictumoknál kell ezekre vonatkozólag specialis törvényhozási intézkedéseket tenni.

A nélkül, hogy a régebbi, hatályukat és jelentőségüket vesztett törvényeket[27] egyenként ismertetni akarnánk, csak a jelenleg érvényben levő fontosabb büntető codexeknek és nehány nagyobb jelentőségű büntető törvényjavaslatnak a szokás- és üzletszerűségre vonatkozó intézkedéseit tartjuk szükségesnek elősorolni.

A mi mindenekelőtt a *franczia Code Pénalt* és az evvel e tekintetben majdnem teljesen megegyező *belga* büntető törvényt illeti, ezekre vonatkozólag már fennebb említettük, hogy *csak a szokásszerűség* fogalmát ismerik és az üzletszerűségre külön műszavuk nincs is. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a «*habituellement*» kifejezés, a mint ez a legjelesebb franczia criminalisták[28] általi értelmezésből is kitűnik, a franczia nyelvben meglehetős tág értelemben használtatik és tulajdonkép úgy a szokásszerű, mint az üzletszerű elkövetést jelenti. Ez a *kettős* jelentmény másrészt annak jelét is képezi, hogy a franczia és belga jog még nem jutott el e két fogalom præcis megkülönböztetéseig.

Evvel szemben a *szardiniai* büntető törvény, — melynek egyébként a franczia Code Pénal szolgált mintául — ez utóbbitól annyiban eltér, hogy 436. §-ában[29] fölemlíti az álomfejtésnek («indovinare o spiegare sogni») *üzlet* gyanánt folytatását, mint a büntethetőség föltételet s így az üzletszerűség fogalmát is ismeri.

a) A most idézett törvények intézkedéseit egyenként vizs-

gálva, azt találjuk, hogy a *szokásszerűséget*, mint az illető bűncselekmény *tényálladékához tartozó* körülményt ismerik :

1. a rablók és más erőszakos bűntetteket elkövető gonosztevők számára lakás, menekülési vagy találkozási hely adásának vétségénél («ceux, qui connaissant la conduite criminelle des malfaiteurs exerçant des brigandages ou des violences contre la sûreté de l'État, la paix publique, les personnes ou les propriétés, leur fournissent *habituellement* logement, lieu de retraite ou de réunion seront punis comme leur complices»). *Code pénal français:* art. 61, code pénal *belge:* art. 68. *Codice penale:* 163. czikk 2. bekezdés;

2. a *franczia* (art. 275.) és *szardiniai* (442. czikk, 2. bekezdés) büntető törvények a munkaképes egyének koldulásánál;

3. a *franczia* (art. 334.) és *belga* (art. 379.) Code pénal a *csábításnál* («quiconque aura attenté aux moeurs en excitant, favorisant ou facilitant, *habituellement* la débauche ou la corruption de la jeunesse de l'un ou de l'autre sexe au dessous de l'âge de vingt-un ans, sera puni» . . .);

4. az 1807. szept. 3-káról és 1850. decz. 19-kéről kelt *franczia* törvények, valamint a code pénal Belge 494. czikke az *uzsoránál;*

5. a Code Pénal Belge 308. czikke a tiltott kézi zálog kölcsönüzleteknél (ceux qui portent *habituellement* des effets au bureau du mont-de-piété pour autrui et moyennant retribution ou qui achètent *habituellement* des reconnaissances du-mont-de-piété»).

b) Az 1852. évi *osztrák* büntető törvény a *szokásszerűséget minősítő* körülmény gyanánt állítja fel *a)* a lopásnál (176. §. 1. pont), *b)* a csalásnál (203. §.), *c)* a verekedésnél (412. §. «Raufer von Gewohnheit»); végre *d)* a részegség kihágásánál (524. §.) «eingealterte Trunkenheit»). Tényálladékhoz tartozó körülmény gyanánt szerepel a szokásszerűség a koldulásnál (517. §.).

Ellenben az *üzletszerűség,* mint *tényálladékhoz tartozó körülmény* fordul elő az osztrák codexben a fajtalanságnál (509. §.), valamint a csábításnál (512. §. *b* pont.)[30]

c) A *német* büntető törvényhozásnak a szokás és üzletszerűségre vonatkozó intézkedései meglehetős complicáltak és

elvtelenek. Eltekintve a *Geschäftsmässigkeit* tekintetében tett rendelkezésektől, melyeket már fennebb ismertettünk, itt csak azt emeljük ki, hogy

a szokásszerűség tényálladékhoz tartozó körülmény (Thatbestandsmoment) gyanánt előjön a német bir. btkv. 150. (in Verkehr bringen verringerter Münzen als vollgültiger) és 180. §§-aiban (csábítás) és az 1873. évi *Münzgesetz* 13. czikkében (Zuwiderhandlungen gegen die vom Bundesrath in Gemässheit der Bestimmungen unter 1 getroffenen Anordnungen); mint *minősítő* körülmény pedig az orgazdaságnál (bir. btkv. 260. §.).

Viszont az *üzletszerűséget tényálladékhoz tartozó* körülmény gyanánt állítja fel a *bir. btkv.* a szerencsejátéknál (284. §.) és a fajtalanságnál (361. §. 6. pont), a *Patentgesetz* (1877. május 25-éről) 34. §-a a szabadalmat nyert tárgyak üzletszerű előállításánál; ellenben mint *minősítő* körülményt ismeri a *büntetőtörvény* az orgazdaságnál (260. §.) és a jogosítatlan vadászatnál (294. §.); a német *Bankgesetz* (1875) pedig német értékben kiállított külföldi bankjegyek, vagy más bemutatóra szóló értékpapiroknak fizetésre való felhasználásánál (57. §.).

Nézetünk szerint tulajdonkép ide tartozik még a *német* bir. btkv. azon intézkedése is (243. §. 6. pont és 250. §. 2. p.), mely a lopást bűntetté qualifikálja, a rablás büntetését pedig fokozza azon esetre, ha «zu dem Diebstahle» (resp. zu dem Raube) Mehrere mitwirken, welche sich zur *fortgesetzten* (?) Begehung von Raub oder Diebstahl verbunden haben.» A német criminalisták is elismerik és részünkről is kétségtelennek tartjuk, hogy itt nem *folytatólagos* bűncselekményről — a mi egészen mást jelent — hanem a lopás és rablás *üzletszerű* elkövetése czéljából történt szövetkezésről van szó s csupán e fogalom megjelölésére használt kifejezés lett helytelenül megválasztva.

Az új *németalföldi* btkv. (1881) csupán a *szokásszerűségről* emlékezik meg, és pedig az orgazdaságnál (417. czikk) büntetést fokozó körülmény gyanánt állítván fel azt.

Az *angol* büntetőjog, melynek codificálatlan szabályaiból az ilyen apróbb kérdésekre vonatkozó intézkedések nagyon nehezen találhatók fel, tudtunkkal nem ismeri az üzletszerűség fogalmát, ellenben a szokásszerű büntettesek számának nagy növekedése folytán ezek ellen 1869. évben hozatott az úgy-

nevezett «*Habitual Criminal Acts*», mely azonban a modern elveknek meg nem felelő intézkedéseket tartalmaz, így elrendeli azt is, hogy valamely bűncselekmény másodszori elkövetése esetén a szokásszerűség vélelmeztetik.

A jelentékenyebb újabb törvényjavaslatok közül az *osztrák* (1874) az üzletszerűséget (277. §. 2. bekezdés), az *olasz* (1878. évi MANCINI-féle) pedig a szokásszerűséget (467. §.) az orgazdaságnál minősítő körülmény gyanánt említik fel, egyéb ide vonatkozó intézkedést azonban — legalább tudtunkkal — nem tartalmaznak.

Sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít a szokás- és üzletszerűségnek az új *orosz* törvényjavaslat, melynek 56. §-a szerint, ha a biróság az itéletben kimondja, hogy a vádlott több hasonnemű bűncselekményben bűnös és ezeket szokás- vagy üzletszerűleg követte el, úgy a büntetést a halmazatra nézve felállított szabályok szerint fokozhatja, még pedig a legsúlyosabb büntetés legmagasabb mértékéig, a pénzbüntetés pedig kétszereséig emelhető, vagy a határozott ideig tartó szabadságvesztés büntetés tartama meghosszabbítható.[81]

A fenti összeállítás, azt hiszszük, elég szóló bizonyítékául szolgál annak, hogy nem túloztunk, midőn azt állítottuk, hogy az általunk vizsgált tan tekintetében még a modern törvényekben sem léteznek átalánosan elfogadott elvek. S ha megengedjük is azt, hogy épen a szokás- és üzletszerűség tanának törvényhozási szabályozása tekintetében kevesebb azonos intézkedés és több eltérés létezhetik a különböző büntető törvények közt, és pedig azért, mert ezen fogalmaknál az illető állam specialis viszonyai s nemzeti és helyi különbségek és sajátságok is eltérő szabályozást igényelhetnek: mindamellett részünkről hajlandók vagyunk a most ismertetett lényeges eltérések fő okául azt a körülményt tulajdonítani, hogy a szokás- és üzletszerűség tana még teljesen tisztázottnak épen nem mondható. Ennek magyarázatául szolgál részben az is, hogy a kérdés irodalma egyátalán nem gazdag.

Az egyes tan- és kézikönyvekben a legkülönbözőbb helyeken[82] pár szóval szokták a szokás- és üzletszerűség fogalmát lehető röviden fölemlíteni.

Önálló és részletesebb fejtegetésükre csak a franczia és

német criminalistáknál találunk, kikhez még a szokásszerűség tana tekintetében az olaszok közül CARMIGNANI-t kell említenünk.

A német büntető jogászok közül részletesebben foglalkoznak e kérdésekkel FEUERBACH, HENKE, OPPENHOFF, HUGO MEYER és HÄLSCHNER, a nélkül azonban, hogy azt minden oldalról fejtegetés tárgyává tennék.

Legkimerítőbb tárgyalását nyujtják azonban a szokás- és üzletszerűség tanának DOCHOW és LILIENTHAL fennebb idézett jeles monographiáikban. Mindkét szerző alaposan és nagy tudományos apparátussal tárgyalja a kuszált és vitás kérdésektől hemzsegő anyagot, s kivált DOCHOW, ki az úttörés munkáját végezte, s kinek műve a nála megszokott mély kutató szellemre és éles itélő tehetségre vall, nagy érdemeket szerzett a bonyolult tan tisztába hozatala körül; mig LILIENTHAL főleg azért emelendő ki, hogy a delictum collectivum kérdését kiválóan beható fejtegetés tárgyává teszi.

Méltó helyet foglal el e két jeles monographia mellett WAHLBERG-nek — alább egyenként felsorolt — számos értekezése, melyek a szokásszerűség tanának igen alapos revisióját tartalmazzák.

WAHLBERG, ki a szokásszerűség tana tekintetében valóban mint úttörő működött, nemcsak kitüntette az eddig elfogadott elvek helytelenségét, hanem első felállítója gyanánt tekintendő azon újabb iránynak, mely a szokásszerű gonosztevők és visszaesők számának egyes államokban való jelentékeny növekedése folytán, ezek ellenében specialis törvényhozási intézkedések tételét kivánja.

Ez újabb irány követői közt jelentékeny helyet foglal el az *olasz positiv iskola,* melynek ide vonatkozólag kifejtett s alább részletesen ismertetett nézetei azonban még nagyon hézagosak.

Egyátalán részünkről azon meggyőződésben vagyunk, hogy a szokás- és üzletszerűség tanának teljes, alapos kifejtése még a jövő feladatát képezi. Ha a jelen igénytelen dolgozatnak sikerült ezen, még a külföldi jogirodalomban is kevéssé tárgyalt tan tisztázását csak egy lépéssel is előbbre vinni, vagy legalább sikerült az impulzust megadni e tan ujabb vizsgálatára, úgy czélunk teljesen elérve van.

MÁSODIK FEJEZET.

AZ ÜZLETSZERÜ BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEKRŐL.

Irodalom. DOCHOW: id. monographiája 11—16., 56—66., 75—96. l. LILIENTHAL id. m. 11—27, 44—74. l.

GÖNNER «Ueber die Strafe gewerbsmässiger Begünstiger» cz. értekezése a GÖNNER és SCHMIDTLEIN-féle Jahrbücher der Gesetzgebung und Rechtspflege im Königreiche Baiern I. kötelének (Erlangen 1818) 113—148. lapján. BREIDENBACH Commentar über das grossherzoglich hessische Strafgesetzbuch (Darmstadt 1842.) I. köt. 2. rész. 409—410. és 670—671. l. HEPP Commentar über das würtembergische Strafgesetzbuch I. (Tübingen 1843) 614—615. l. HAEBERLIN Grundsätze des Criminalrechts (1848) 100—101. és 133. l. GOLTDAMMER Materialien II. köt. (Berlin 1852.) 305. és 531. l. TEMME Lehrbuch des preussischen Strafrechts (1853) 719—720., 1026. l. KÖSTLIN System des deutschen Strafrechts (Tübingen 1855) 263., 268. l. HÄLSCHNER System des preussischen Strafrechts (Bonn 1858) I. kötet 424—430. l. III. köt. (Bonn 1868) 564. l. UGYANAZ Das gemeine deutsche Strafrecht I. köt. (Bonn 1881) 541—548. l. SCHÜTZE Lehrbuch des deutschen Strafrechts 2. kiad. (Lipcse 1874) 462. l. 17. jegyz. Hugo MEYER Lehrbuch des deutschen Strafrechts (2. kiadás) 338—339., 535. 627. l. SCHWARZE Commentar 177., 190., 654. l. SCHOPER Die Zurechnungsfähigkeit und der verbrecherische Wille a HOLTZENDORFF-féle Handbuch des deutschen Strafrechts II. köt. 200—201. l. SCHWARZE ugyanott III. köt. 319—321. l. MERKEL ugyanott III. köt. 748—749. és IV. köt. 431. l. OLSHAUSEN Einfluss von Vorbestrafungen (Berlin 1876) 126—142. l. UGYANAZ Commentar zum Strafgesetzbuch für das deutsche Reich 208., 981—984., 1086., 1147. l. BURI értekezése: «Begünstigung und Hehlerei» a Gerichtssal 1877. évf. (29. köt.) 52—57. l. UGYANAZ Einheit und Mehrheit der Verbrechen (1879) 60. és köv. l. RUBO Commentar (2. kiad., Berlin 1879) 521., 868. l. RÜDORFF-STENGLEIN Commentar (3. kiad., 1881) 597., 660., 692. l. OPPENHOFF Commentar (8. kiad., Berlin 1881) 575., 672., 821. l. LISZT Lehrbuch (2. kiad.,

1884, 219. l.) BERNER Lehrbuch des deutschen Strafrechts 14. kiadás (Lipcse 1886) 423., 526., 558., 567., 630. l.

Dr. SCHNIERER A. A magy. btkv. magyarázata (2. kiad.) 527—528. l. Dr. KAUTZ GUSZTÁV A magyar büntetőjog tankönyve 391. l. Dr. WERNER Rezső A magyar büntetőjog általános elvei 178—179. l.

1. §. Az üzletszerű büntetendő cselekmények fogalma és ismérvei.

Üzletszerűség — a jelenleg általánosan uralkodó felfogás szerint — akkor forog fenn, ha a tettes *bizonyos bűncselekményt oly elhatározással visz véghez, hogy azon delictumot előre meghatározatlan számban többször ismétli s annak elkövetését tartós jövedelmi forrásul fogja használni.*

Az üzletszerűség főismérve tehát — mint már fennebb is említettük, a tettesnek az ismétlésre irányuló *szándéka* — az, hogy a tettes ezt a delictumot tényleg többször ismételte-e teljesen indifferens s az üzletszerűség megállapíthatásához egyátalán szükségtelen.[88] Mert ha az üzletszerűségnek jellemző ismérve csupán az, hogy az illető bűncselekmény *nyereségvágyból és ismétlési szándékkal* legyen elkövetve, bizonyos, hogy *egy* bűncselekményből az üzletszerűséget ép úgy lehet következtetni, mint négyből vagy ötből. — Viszont lehetséges, hogy az illető delictum többszöri elkövetése még nem lesz elegendő az üzletszerűség megállapítására; így nem lesz elégséges akkor, ha ezen több cselekményből az üzletszerűséget jellemző dolus specialis: *a nyerészkedési és ismétlési szándék* nem tűnik ki.

De épen azért, mivel az üzletszerűség ismérvét a *tettes szándékának minősége* képezi, ezen szándék pedig belső momentum, ennélfogva ennek fölismerése, illetve az üzletszerűség fenforgásának constatálása nem lesz könnyű feladat. S ez adja magyarázatát annak, hogy némely törvények az üzletszerűség megállapíthatása céljából egészen önkényszerű s erőszakolt præsumtiókat állítottak fel. Azt mondták ugyanis, hogy az illető bűncselekmények bizonyos számú (p. harmadszori) elkövetése esetén eo ipso meg kell állapítani, hogy üzletszerűség forog fenn.[84] — De ez az intézkedés teljesen és pedig két irányban helytelen. Egyrészt ugyanis megtörténhetik, hogy a háromszori elkövetés

alapján még nem lehet megállapítani az üzletszerűséget. Hisz az üzletszerűség constitutiv eleme *nem az ismétlés*, hanem az *ismétlési szándék*, kapcsolatban a *nyereszkedési czélzattal*. Ha tehát a tettes dolusában e két utóbbi elem a többszöri elkövetés daczára nem constatálható, fel nem ismerhető, úgy nem is állíthatjuk, hogy üzletszerűség forog fenn. Másrészt viszont *lehetséges az, hogy a háromszori elkövetés az üzletszerűség megállapításához nem szükséges*. Lehetséges ez azért, mert a biró akár a tettes beismerő vallomásából (a mi ugyan ritkán fog megtörténni, de absolute még sincs kizárva), akár pedig a bűncselekmény elkövetésének mellékkörülményeiből néha már az első vagy második elkövetés alapján egész biztossággal constatálhatja, hogy üzletszerűség forog fenn.

Helytelennek és következetlennek tartjuk részünkről azt, hogy a biró épen az üzletszerűségnél köttessék a bizonyítékok mérlegelése tekintetében bizonyos föltételekhez. Helytelen ez nézetünk szerint azon okból, mert az üzletszerűség gyakran ezen legalis feltételek fenforgása nélkül is létezni fog s ekkor a biró saját jobb meggyőződése ellenére lesz meggátolva abban, hogy a tettes nagyobb gonoszságát kellő szigorral sujthassa. De ez intézkedés másrészt következetlen is, mert ha a modern büntetőjogban a biró a bizonyítékok mérlegésében semmi más korláthoz, mint saját meggyőződéséhez kötve nincs, mivel sem indokolható, hogy miért hozzuk be itt a legalis bizonyításnak egy új nemét, mely legfölebb arra fog szolgálni, hogy a materialis igazság helyett az alaki igazság jusson uralomra. Nézetünk tehát oda concludál, hogy a törvényhozás mellőzze mindazon præsumtiokat, melyek az üzletszerűség megállapíthatása czéljából felállíttatni szoktak, s a birót jogosítsa fel arra, hogy akár a tettes-, akár a vádlott-társak, vagy a tanuk vallomásából, akár pedig a bűncselekmény elkövetésének mellékkörülményeiből szabadon, saját meggyőződése szerint megállapíthassa az üzletszerűséget.

De határozottan meg kell kivánnunk másrészről azt, hogy az ismétlési czélzat létezése *minden egyes bűncselekményre nézve külön* beigazolva legyen. — Hogyha ugyanis a tettes valamely bűncselekmény üzletszerű elkövetéseért egyízben már büntetve volt s ugyanezen delictumot később ujból elkövette, teljesen téves

volna azt mondani, hogy ezen későbbi bűncselekménynek eo ipso szintén üzletszerűnek kellett lennie. — Ilyen állítások, ilyen præsumtiók a büntetőjog köréből teljesen kizárandók *s az ismétlési szándék fenforgását minden egyes delictumnál be kell igazolni.*

A *nyerészkedési czélzat* bizonyítása már nem lesz ily nehézségekkel egybekötve. Némely delictumoknál (mint p. a vagyon elleni bűncselekményeknél) ez már a delictum *természetéből* következik; másoknál az ismétlési szándékból, illetve a bűncselekmény elkövetésének mellékkörülményeiből kétségtelenül megállapítható lesz.

Teljesen közömbös azután az, hogy *miben áll a nyereség,* hogy mily *czélból* követte el a tettes a delictumot s végre irrevelans a *nyereség nagysága is.*[35]

Egyátalán az ismétlési szándékon és nyerészkedési czélzaton kívül az üzletszerűségnek más lényeges ismérve és kelléke nincs. Mindazon egyéb feltételek, melyeket az üzletszerűség megállapításához a fennebbi két ismérven felül megkivántak — szerintünk — nemcsak szükségtelenek, de helytelenek is.

Igy helytelen az a némelyek által megkivánt ismérv, hogy a tettes az illető bűncselekmény elkövetését *kizárólagos jövedelmi forrásul* használja, hogy annak üzéséből tartsa fenn magát.

Ez a követelmény már csak practicus szempontból tekintve is teljesen alkalmatlan, mert a legtöbb esetben igen nagy nehézségeket okozna annak megállapításra, hogy vajjon a tettes valóban az illető bűncselekmény elkövetését használja-e kizárólagos jövedelmi forrásul. Nem alkalmazható továbbá ez az ismérv akkor, ha a tettes ugyanazon időben *több* bűncselekményt folytat *üzletszerűleg,* mert ekkor a kizárólagos jövedelemszerzés jellege ezen bűncselekmények egyikénél már nem foroghat fenn.

Még kevésbbé fogadható el azok nézete, kik jellemző ismérv gyanánt azt állították fel, hogy az, ki valamely bűncselekmény üzletszerű folytatására határozta el magát, hajlandó az illető delictumot *bárkivel szemben minden egyéni különböztetés nélkül* elkövetni. Igy kivánta meg HAEBERLIN (Grundsätze 101. l.) az üzletszerű orgazdaság fogalmához azt, hogy a tettes kész legyen

lopott dolgokat bárkitől, minden különbség nélkül, megvenni; az üzletszerű bűnpártoláshoz pedig, hogy az illető hajlandó legyen a nála menedéket kereső bármely bűntettest befogadni.

Ezen felfogáshoz ujabban Buri is csatlakozott («Begünstigung und Hehlerei» cz. értekezésében, Gerichtssaal 1877. évf. 53. l.) azt állítván, hogy minden üzletszerű foglalkozás lényegéhez épen az tartozik, hogy *mindenki*, minden személyi különbség nélkül, a maga részére is számíthasson arra és hogy a bűncselekmények üzletszerű elkövetésének kiváló veszélyessége épen abban rejlik s azok sulyosabb megbüntetését épen az indokolja, hogy ez egészen határozatlan számú bűncselekmények elkövetésére szolgáltat alkalmat, sőt mintegy ösztönt is nyujt.

Buri felfogásának egyik fő hibája mindenekelőtt az, hogy oly körülményeket, melyek csupán az üzletszerű *orgazdaságnál* jönnek elő az üzletszerűség átalános ismérvei gyanánt állít fel. Igy nagyon számos oly bűncselekmény folytatható üzletszerűleg, melynek elkövetésére másoknak nincs is alkalmuk számítani, mint p. a lopás, csalás. Ezen delictumoknál a Buri-féle nézet szerint az üzletszerűség tökéletesen ki volna zárva, holott tulajdonkép itt jön elő leggyakrabban.

Téves továbbá Buri felfogása azért is, mert *mindenki* számára, minden különböztetés nélkül semmiféle üzletet üző egyén sem szokott rendelkezésre állni, hanem legalább is megkivánja a hitel és fizetés-képességet, a mi már oly kivánalom, mely a «mindenki» széles köréből egy jelentékeny csoportot kizár.[86]

De ettől el is tekintve, a tapasztalás azt bizonyítja, hogy az üzletszerű orgazdák sem vesznek meg mindenkitől mindenféle gyanus dolgot, hanem épen az orgazdák legveszélyesebb fajának meg van a maga biztos tolvaj-ismeretsége és a náluk jelentkező idegen tolvajt gyakran könyörtelenül följelentik a rendőrségnek, hogy a szinlelt becsületesség leple alatt annál biztosabban folytathassák állandó bűnös üzelmeiket.

Végre Buri nézetének teljes tévessége kiderül már onnan is, hogy az üzletszerűséghez — mint fennebb igazolni megkisérlettük — nem kivántatik meg az illető bűncselekmény többszöri elkövetése s így már *egy esetben és egy személylyel szemben* elkövetett bűncselekmény is üzletszerűnek lévén minősíthető,

az, hogy azt a tettes több személylyel, sőt mindenkivel szemben hajlandó elkövetni, nem tartozhatik az üzletszerűség ismérvéhez.

Ha most már azt kérdezzük, hogy *mily bűncselekmények követhetők el üzletszerűleg?* úgy erre nézve átalánosan csak azt lehet válaszolni: mindazok, melyeknél a tettes elhatározhatja, hogy az illető bűncselekményt *nyerészkedési czélzattal, előre meghatározatlan számban ismételni fogja.*[87] Ennélfogva az üzletszerű bűncselekmények köre *a szándékosan elkövetett commissiv delictumokra* van szorítva; a *culposus* bűncselekményeket a megkivántató *elhatározás hiánya*, a mulasztásiakat pedig azon körülmény zárja ki, hogy az üzletszerűséghez már természeténél fogva mindig valamely *positiv tevékenység* kivántatik meg.

Végül meg kell emlékeznünk arról, hogy mily sajátságos jelentőséget tulajdonítottak némely régibb particularis *német* btkvek (így a hesseni és badeni) az üzletszerűségnek a bűnpártolásnál, t. i. azt, hogy az üzletszerűleg űzött bűnpártolás bűnsegélybe megy át, mert a bűncselekményt elkövető tettes előre tudja, hogy ő az illető üzletszerű bűnpártolóknál a bűncselekmény elkövetése után biztos segélyt és menedéket fog találni s ez a tudat azt a hatást gyakorolja reá, mintha e segély előre meg lett volna igérve, vagyis *mintha értelmi bűnsegély forogna fenn.*

A német theoretikusok közől ezt a felfogást helyesli az éleseszű Köstlin (System 263. l.), ki szerint az üzletszerű bűnpártolás nem is érdemli meg ezen nevet, mert épen azon tulajdonsága által, hogy minden bűncselekményt pártol, bűnsegélybe megy át.

Hasonló nézetet találunk — mint az ide vonatkozó intézkedések fennebbi ismertetéséből kitűnik — *a franczia* Code Pénal 61, a *belga* btkv. 68 és a *szardiniai* codex 163 czikkében (2 bekezdés). E törvények kimondják, hogy az, ki az illető szakaszokban felsorolt erőszakoskodási büntetteket elkövető egyéneknek, vagy bűnbandának *szokásszerűleg* lakást, menekülési, vagy gyülekezési helyet ad, mint az általuk elkövetett bűncselekmények részese (complice) büntetendő. Ez az úgy nevezett *«complicité par recélement»* elmélete, melyet a legkiválóbb franczia és belga criminalisták magukévá tesznek.[88]

Részünkről meg kell vallanunk, hogy, daczára e nagy tekin-

télyű irók ellenkező nézetének, a franczia és belga törvény intézkedését elavultnak és helytelennek tartjuk.

A modern felfogás szerint a bűnpártolás nem képezi a részesség faját, hanem önálló bűncselekmény, mely a büntető törvény különös részében szabályozandó. A különbség lényege bűnpártolás és bűnsegély közt az összes modern codexekben és hazai btkvünkben is (v. ö. ennek 69. §. 2. p. és 374. §.) abban összpontosul, hogy míg a bűnpártolásnál a bűncselekmények elkövetőjének nyujtott segély előzetesen nem volt kilátásba helyezve: addig a segéd a tettessel e segély nyujtása iránt már *megelőzőleg* egyetértett.

Ha most már azt állítjuk, hogy a szokásszerű, vagy üzletszerű bűnpártoló épen ezen minősége folytán már a bűncselekmény elkövetése *előtt hallgatagon* igérte a tettesnek nyujtandó segélyt: akkor egyrészt puszta præsumtiót állítunk fel, másrészt önmagunknak mondunk ellen.

Valóban csak két lehetőség van. Vagy *előre* megigértetett a segély az üzletszerű bűnpártoló részéről és ekkor ő az elkövetett delictumban segéd gyanánt büntetendő, vagy előleges igéret *nélkül* csak a bűncselekmény elkövetése *után* nyujtatott segély és akkor bűnpártolásról szólhatunk.

A harmadik változat: előre, de *hallgatólagosan* megigért bűnpártolás «in rerum natura non datur», már csak azért sem, mert az előleges segélyigérés eo ipso kizárja a bűnpártolást.

Semmi kifogásunk ellene, ha azon egyének, kik a közveszélyes gonosztevőknek lakást, vagy menedékhelyet adnak, magaért ezen bűncselekményért szigoruan büntettetnek; de hogy részeseknek mondassanak ki oly delictumokban, melyek véghezvitelében részt nem vettek, melyekről elkövetésük idején talán tudomásuk sem volt, azt, mint a részesség legelementáribb elveivel ellenkező eljárást, tökéletesen helytelennek tartjuk. S ezt a felfogást az újabb codexek csakugyan el is ejtették.

2. §. Gyakorlati kérdések.

Az üzletszerű bűncselekmények körül fölmerülő gyakorlati kérdések legfontosabbja az: *mi módon szabandó ki a büntetés* az egyes concrét esetben.

És ezen kérdésre vonatkozólag a büntető törvények igen eltérő intézkedéseket tartalmaznak.

Először is különbséget kell tennünk a törvények közt a szerint, a mint azok az *üzletszerűséget mint bizonyos delictumok tényálladékához megkivánt körülményt* állítják fel, vagy pedig mint büntetést fokozó, illetve minősítő körülményt veszik tekintetbe.

Az első esetben, vagyis akkor, ha az illető delictum csak azon esetben büntettetik, ha az *üzletszerűen lett elkövetve*, a modern törvények legtöbbje szerint a tettesre csak *egy büntetés* szabatik ki, épen azon okból, mert mindezen egyes cselekmények csak *egy összesített büntett vagy vétség*, egy collectiv delictum gyanánt vétetnek tekintetbe.[39]

A másik eset az lehet, hogy az üzletszerűség egyes delictumoknál mint *minősítő*, illetve *büntetést fokozó* körülmény [40] van a törvény által megállapítva.

Egyesek, — mint Lilienthal (id. m. 74. l.) — az üzletszerűségnek ezen külön kiemelését nem helyeslik s azt állítják, hogy a büntető törvény által az illető delictumra megállapitott büntetés korlátai közt üzletszerűség esetén is teljesen igazságosan ki lehet szabni a büntetést.

A kérdést *abstracte eldönteni* — igénytelen nézetünk szerint — *nem lehet.* A helyes eldöntéshez ismerni kell először az illető állam büntető törvényét, s nevezetesen azt, vajjon az által felállított *relative határozott büntetési tételek elég szélesek-e* arra, hogy az üzletszerű büntettes nagyobb gonoszsága azokon belül is kellő szigorral sujtható legyen; másrészt figyelembe kell venni *az illető ország és nép viszongait* s különösen, hogy bizonyos bűncselekmények üzletszerű elkövetése oly gyakori, illetve az üzletszerű gonosztevők száma oly nagy-e, hogy erre vonatkozólag külön törvényhozási intézkedéseket kell tenni.

Részünkről annyit kétségtelennek tartunk, hogy az *üzletszerű bűncselekmény legalább a relative határozott büntetés korlátain belül, az egyszerűnél határozottan sulyosabban büntetendő* és pedig azért, mert a tettes intensivebb, *nagyobb gonoszságáról tesz tanuságot* s mert a jogrendet, *a közbiztonságot is fokozottabb mérvben veszélyezteti.*[41]

Hogy e sulyosbítás oly mérvű legyen e, hogy üzletszerű

elkövetés esetén más, sulyosabb büntetési nemre kell áttérni, azt csak az egyes concret viszonyok figyelembe vétele mellett véljük eldönthetőnek.

Föltéve már most, hogy a büntető törvény az üzletszerűséget bizonyos bűncselekményeknél büntetést fokozó körülmény gyanánt említi fel, ha ilyen esetben ugyanazon tettes az illető bűncselekményt több ízben követi el, fölmerül azon kérdés, vajjon a bűnhalmazat elvei szerint büntettessék-e vagy nem. Egyesek helytelenítik a bűnhalmazat elveinek applicálását ily esetben, azt állítván, hogy ez túlszigorra vezet. Ezt a felfogást részünkről nem oszthatjuk. Először azért, mert azt hiszszük, hogy az üzletszerűségnél a büntetés tulságos szigorától félni, ha nem is mindig, de a legtöbb esetben fölösleges lesz. Épen nem vagyunk ugyan barátai a rigorismusnak vagy az elrettentési elméletnek, sőt ezeket határozottan helytelenítjük; de mégis az hiszszük, hogyha valahol, úgy az üzletszerűség és szokásszerűség tekintetében a törvényhozásnak nem szabad magát álhumanitarius tekintetek által visszatartatni a kellő szigortól, ha ez utóbbi alkalmazását a büntető politika és magasabb állami érdekek követelik.

De másodszor nem tudjuk, hogyha a bűnhalmazat elvei mellőztetnek, tulajdonkép mily módon kellene kiszabni a büntetést több üzletszerű bűncselekmény találkozása esetén. Hogy *egy* büntetés szabassék ki, illetve, hogy az összes bűncselekmények *egy* delictummá egyesittessenek, azt határozottan perhorrescáljuk, mert ez, mint a *collectiv delictum* megállapítása, ellenkezik a büntetőjogi beszámítás rendes szabályaival, a mennyiben több önálló bűncselekmény foglaltatik össze egygyé, a mit pedig itt mi sem igazol.

Azonkívül igénytelen nézetünk szerint a bűnhalmazat szabályainak mellőzése üzletszerűség esetén már azért sem foglalhat helyet, mert ez a törvény világos intézkedésével ellentétben állana. A magyar B. T. K. 96. §-a szerint ugyanis — s a külföldi törvények hasonló intézkedéseket tartalmaznak, — «ha ugyanazon személy ugyanazon bűncselekményt több izben követte el: az egyes cselekményekre együttvéve egy *összbüntetés* szabandó.» Mivel pedig több üzletszerű bűncselekmény fenforgása esetén a tettes ugyanazon delictumot többször ismételte, mint-

hogy továbbá a 96. §. intézkedései alól a törvény — a 335. §-tól eltekintve — kivételt nem statuál: ennélfogva nézetünk szerint világos, hogy ha ugyanazon tettes az illető *büntetendő cselekményt több izben üzletszerüen követte el, e több bűncselekményre egy összbüntetés szabandó ki*, illetve ilyenkor is *az anyagi halmazat rendes szabályai alkalmazandók.*

A *részességre* vonatkozó általános elvek üzletszerű bűncselekmények esetén sem szenvednek jelentékenyebb módosítást.

Tettestársak lesznek azok, kik az illető bűncselekményt együtt vagy közösen, *üzletszerüen* elkövetik. A **felbujtó** üzletszerűségért lesz büntetve akkor, ha a tettest az illető bűncselekmény *üzletszerű elkövetésére birta rá.*[42] Hasonlókép a *bűnsegéd*, ha tudta, hogy a tettes az illető delictumot *üzletszerűleg* követi el.

Ha a tettes a bűncselekmény *üzletszerű* elkövetését megkezdte, de saját akaratán kívül fekvő okból be nem végezhette, úgy az üzletszerű bűncselekmény *kisérlete* miatt fog büntettetni.[43]

Az *elévülésre* vonatkozólag üzletszerű bűncselekményeknél is a rendes szabályok alkalmazandók és pedig *minden egyes bűncselekmény elévülése külön-külön folyik*, annak elkövetési napjától számítva.[44]

Egyéb gyakorlati kérdések, melyeket az üzletszerű bűncselekmény tekintetében fölemlíteni szoktak (mint például szükséges-e, hogy a tettes egymás után több különböző egyénnel szemben követte el az illető bűncselekményt, vagy szükséges-e, hogy a tettes már előzőleg azon delictumért büntetve legyen), részint már a fennebbiekben nyerik megoldásukat, részint nem annyira az üzletszerűségre, mint inkább a delictum collectivumra vonatkoznak, s így bővebb fejtegetésüktől fölmentve érezzük magunkat.[45]

3. §. Az üzletszerű büntetendő cselekmények hazai büntetőjogunkban.

Ha tételes büntető jogunknak az üzletszerűségre vonatkozó intézkedéseit áttekintjük, kénytelenek leszünk bevallani,

hogy nincs jogunk ezekkel valami nagyon megelégedve lenni. Be kell ugyan ismernünk, hogy az üzletszerűség tana még a theoriában sincs tisztázva, s hogy a külföldi törvények ide vágó intézkedései sem kifogástalanok, de nem tagadhatjuk azt sem, hogy hazai jogunk intézkedései az üzletszerűség tana tekintetében koránt sem egyöntetűek, és sok tekintetben hiányosak.

I. *Büntető törvényünk* az üzletszerűségről csak egy §-ban s itt is csak mellékesen, mintegy oda vetőleg emlékezik meg.

Az I. és II. miniszteri javaslat az üzletszerűségről egy szóval sem intézkedik s a tervezet nagyszabású indokolása mivel sem említi e hallgatás okát.

Azért történt-e ez, hogy a tervezet ki akarta zárni a büntető törvény köréből az üzletszerűséget, vagy azon okból, hogy meg volt győződve, miszerint a törvény által megállapított *relative határozott büntetés korlátain belül* a birónak elég alkalma lesz az üzletszerűséget mint *sulyosító* körülményt figyelembe venni, az nézetünk szerint nyilt kérdés; de actualis jelentőséggel *már* nem bír. Nem bír azon okból, mert a törvény egy §-a szól az üzletszerűségről s így ma már büntetőjogunk az üzletszerűséget, mint külön büntetőjogi fogalmat, ismeri.

A törvény ezen intézkedését a képviselőház igazságügyi bizottságának köszönhetjük.[46]

A bizottság ugyanis a minősített orgazdaság eseteit egygyel szaporítva, fölemlíteni kivánta az *üzletszerű orgazdaságot*, mint *delictum qualificatumot.*

A magyar B. T. K. ide vágó 372. §-a ekkép hangzik: «Ha a törvény az elkövetett bűntett tettesére tíz évi fegyháznál súlyosabb büntetést határoz, és az orgazda azon körülményt, mely a megjelölt súlyosabb büntetést vonja maga után, az orgazdaság elkövetésekor tudta, *vagy ha az orgazdaságot üzletszerűleg viszi:* öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.»[47]

Ezen §-ból kitetszőleg törvényünk az üzletszerűséget nem mint az illető delictum tényálladékához tartozó körülményt (Thatbestandsmoment), hanem mint *minősítő körülményt* fogja fel, a mennyiben az orgazdaság büntettére kiszabott öt évi *börtönbüntetés* helyett, üzletszerűség fenforgása esetén, öt évig terjedhető *fegyházat* állapít meg.

Hogy helyes volt-e az igazságügyi bizottság részéről az

üzletszerűséget az orgazdaságnál és pedig *csakis itt* minősítő körülmény gyanánt kiemelni, a fölött mindenesetre pro és contra lehet érvelni.

Az üzletszerűség fogalmának a törvénybe való felvétele ellen kétségtelenül felhozható az, hogy oly fogalmakat, melyek lényege és ismérvei még nincsenek tisztába hozva, a mennyire csak lehet, hagyjon ki, mellőzzön hallgatással a törvényhozó. Kétségtelen, hogy az újabb törvényhozások számos tekintetben ezt az elvet követték: hogy egyebet ne említsünk, ennek tulajdonítható az is, hogy hazai büntető törvényünk a folytatólagos bűncselekményre vonatkozólag semmi intézkedést nem tartalmaz, hanem e fogalom tisztázását a jogirodalomnak és a praxisnak hagyja fenn. Talán nem csalódunk, ha azt hiszszük, hogy ugyanez a szempont lebegett a javaslat nagytudományú szerzője előtt akkor is, midőn a tervezetben mellőzte az üzletszerűségre vonatkozó intézkedést.

De a fő kérdés, melyet itt első sorban döntőnek kell nyilvánítanunk: az, hogy az üzletszerű elkövetés bizonyos delictumoknál gyakran s oly nagy mértékben jön-e elő, hogy annak szigorúbb megbüntethetése czéljából speciális törvényhozási intézkedések hozandók, illetve szükséges-e az üzletszerűséget némely delictumoknál minősítő körülmény gyanánt felállítani.

E kérdésre a felelet nézetünk szerint csak akkor lesz biztosan megadható, ha bűnügyi statisztikánknak büntető törvényünk életbe lépte után készült adataiból e tekintetben, főleg az üzletszerű orgazdaság arányszámának magassága felől is pontos felvilágosítást nyerhetünk. Az eddigi adatok alapján — ha ugyan ezek a valódi állapotokat híven tükrözik vissza, — másrészt azon körülmény folytán, hogy népünknél a szocziális nyomor még korántsem oly nagy, mint a külföldön s hogy bűnügyi statisztikánk szerint a visszaesők a külföldiekhez képest aránylag csekély számban fordulnak elő, azt kell feltennünk, hogy hazánkban az üzletszerű gonosztevők nem képeznek valami nagy contingenst. E mellett szól az a körülmény is, hogy népünk heves véralkatának és élénk temperamentumának inkább megfelelnek a személy elleni bűncselekmények, tehát épen azok, melyeknél az üzletszerű elkövetés nem igen sz›kott előfordulni.

Mindamellett megengedjük, hogy két bűncselekmény: a *lopás és rablás* tekintetében komoly megfontolást igényel azon kérdés eldöntése, vajjon nem szükséges-e ezek üzletszerű véghezvitelére a törvényben súlyosabb büntetési tételt felállítani.

A lopásnak *többek általi üzletszerű* elkövetésére már a miniszteri javaslatban tétetett intézkedés, mert törvényünk 336. §-ának azon szavai, hogy «tekintet nélkül a lopott dolog értékére, bűntettet képez a lopás, ha: .... 6.) elkövetésénél rabló vagy tolvaj*szövetségnek* két vagy több tagja működött közre», tulajdonkép ide vonatkoznak, csakhogy nem nevezik meg a dolgot a maga nevén.[48]

De hiányzik a rendelkezés a lopásnak *egy egyén* általi üzletszerű véghezvitele tekintetében, a mi pedig nagyobb városokban (pl. a zsebtolvajoknál) gyakrabban előfordul.

Igénytelen véleményünk szerint még inkább szükséges lett volna külön törvényhozási intézkedéseket tenni egy speciális magyar bűntett: a rablásnak *többek általi üzletszerű* elkövetése esetére, a mi a rablóbandák garázdálkodásai alakjában hazánk egyes vidékein még napjainkban is nagyobb mérvben szokott felmerülni.[49]

Ha áttekintjük btkvünknek az üzletszerűségre vonatkozó intézkedéseit, be kell vallanunk, hogy magának a tervezetnek az üzletszerűség tekintetében elfoglalt *teljesen negativ* álláspontja mindenesetre következetesebb volt; egyrészt, mert magát e fogalmat, mint nem egészen tisztázottat a törvényből joggal kihagyandónak tarthatta, másrészt mert hazai viszonyaink közt valószínűleg nem látta szükségét annak, hogy az üzletszerű elkövetésre speciális büntetési tételek állíttassanak fel.

De az igazságügyi bizottság aligha járt el teljes consequentiával akkor, midőn az üzletszerűség fogalmát *egy delictum* tekintetében fölvette a törvénybe, ellenben mellőzte ennek megemlítését azon bűncselekményeknél (lopás, rablás, csalás, magzatelhajtás), melyeknél az üzletszerű elkövetés valószinűleg ép oly gyakran fog előjönni, mint az orgazdaságnál. Hogy a bizottság akkor cselekedett volna-e helyesebben, ha megmarad a javaslat álláspontján, vagy ha ez utóbbi delictumokra nézve is intézkedéseket tesz, erre a kérdésre bűnügyi statisztikánk

adatai fogják megadni a választ, mely elé kiváló érdeklődéssel nézhetünk.

A mi már most magát büntető törvényünknek az üzletszerű orgazdaságra vonatkozó intézkedését illeti, úgy arra nézve, a fönnebbi általános megjegyzésen kívül, más érdemleges ellenvetésünk nincs.[50]

Csak helyeselhetjük azt, hogy a törvény nem tartalmaz az üzletszerűség megállapíthatása czéljából semmi korlátoló intézkedést, nem állít fel præsumtiókat, — így nem mondja, hogy a ki az orgazdaságot bizonyos időn belül pl. háromszor elköveti: az üzletszerűségért büntetendő, — hanem *az üzletszerűség fenforgásának megállapíthatását teljesen a biró szabad mérlegelésére* bízza.

A fennebb kifejtettek szerint az üzletszerű orgazdaság akkor lesz megállapítandó, ha igazolva van az, hogy a tettes elhatározta, miszerint *ezen delictumot előre meghatározatlan számban többször ismételni fogja s ezen elhatározásának a bűncselekmény legalább egyszeri elkövetése által kifejezést is adott.*[51]

A 372. §. laconicus intézkedése a minősítő körülmény felállításán kívül egyebet nem tartalmaz, különösen nem intézkedik a felmerülhető *gyakorlati kérdésekről* sem, ezek megoldhatása tekintetében tehát a praxis egyedül a doctrinára van utalva. Az előbbi szakaszban e tekintetben tehetségünkhez képest megkisérlettük a praxisnak utmutatást adni, ezuttal csak egy — fönnebb még nem tárgyalt — kérdésre nézve akarunk nyilatkozni, t. i. arra nézve, minő legyen az üzletszerű orgazdaság büntetése *visszaesés* esetén? — Schnierer (A m. bünt. törv. magyarázata 2. kiadás 527—528. l.) e tekintetben azt állítja, hogy «ily esetre az *alaki bűnhalmazatra vonatkozó szabályok* alkalmazandók.» E nézetet részünkről nem oszthatjuk.

Büntetőtörvényünk 95. §-a ugyanis csak akkor alkalmazható, ha ugyanazon cselekmény a törvény több rendeletét sérti és judicaturánk felfogása megkivánja még azt is, hogy a tettes dolusa mindkét törvénysértés létrehozatalára irányult legyen. A szóban forgó esetben pedig nem mondhatjuk azt, hogy a törvény több rendelete sértetik, hanem csak azt, hogy ugyanazon bűncselekmény a büntetőtörvény *több rendelete alá vonható,* tehát nem több delictum hanem legfölebb csak több

törvény konkurzusáról lehetne szó, ha ugyan az úgynevezett «Gesetzeskonkurrenz» fogalma elvileg tartható volna.

Nézetünk szerint az üzletszerűség és a visszaesés kombinácziója két formában történhetik: 1. úgy, hogy visszaesésben elkövetett orgazdaság miatt már megbüntetett egyén újból orgazdaságot követ el, úgy hogy az a gyanú merül fel ellenében, hogy ő az orgazdaságot üzletszerűleg folytatja, 2. ha üzletszerű orgazdaságért már megbüntetett egyén újból visszaesik e bűncselekménybe. Mindkét esetben a döntő kérdés — szerintünk — csak az, vajjon vádlott ellen az *üzletszerűség igazolható-e?* Ha igen, úgy ő a btkv. 372. §-a alapján *fegyházzal*, ha nem, a 371. §. értelmében *börtönnel*, sőt ha a tettes még nem volt két izben büntetve s a megszerzett, vagy elrejtett dolog vétség következtében jutott birtokosa, vagy birlalója kezéhez, csupán *fogházzal* lesz büntethető.

A magyar btkv., mint már fönnebb említettük, az orgazdaságon kívül sehol nem említi fel az üzletszerű elkövetést, mint minősítő körülményt.[52]

Kérdés tárgyát képezheti most már az, hogy ha a biró egyéb delictumoknál látja fenforogni az üzletszerűséget, ezt a relative határozott büntetés korlátain belől, *mint sulyosító körülményt* figyelembe veheti-e?

E kérdésre részünkről határozottan *igenlőleg* válaszolunk.

Ez, nézetünk szerint, már abból is következik, hogy a törvényhozás, midőn az igazságügyi bizottság javaslatához, illetve módosításához hozzájárulva, az üzletszerűséget az orgazdaságnál kiemelte, ezáltal elismerte és kijelentette, hogy e fogalmat nem akarta kizárni a büntetőjog köréből, hanem ezt fentartja, ennélfogva az üzletszerűség *más delictumoknál is,* ha nem is minősítő, *de sulyosító körülmény gyanánt mindenesetre tekintetbe veendő.*

II. Azon törvényeink közül, melyek a büntetőjog körébe vágó intézkedéseket tartalmaznak, kettő állítja fel az üzletszerűséget, egyrészt tényálladékhoz tartozó, másrészt minősítő körülmény gyanánt, ú. m. az 1874. XXXIV. t. cz. *(ügyvédi rendtartás)* és az 1883. XXV. t. cz. *az uzsoráról és káros hitelügyletekről.* Mindegyik törvény más-más szempontból indul ki

s így együttes tárgyalásuk lehetetlen lévén, külön-külön kell róluk megemlékeznünk.

A) *Az ügyvédi rendtartás* 39. §-a ekkép hangzik: «Ki a nélkül, hogy ügyvéd lenne, a feleknek biróságok előtti képviseletét *üzletszerüen folytatja*, a kir. ügyész, kamara ügyésze, vagy magánfél panasza folytán 5—50 forintig, ismétlés esetében pedig 20—100 forintig terjedhető pénzbirsággal büntetendő s az itéletben egyszersmind kimondandó: hogy az ekként megbüntetett egyén a feleknek képviseletétől eltiltatik. Ha a felek képviseletétől itéletileg eltiltott egyén ezen üzletszerű foglalkozást továbbra is folytatná, ily esetben három hónapig terjedhető fogsággal[53] fenyítendő.»

Ez idézetből első tekintetre is feltünik a lényeges különbség, mely ezen §. és a btkv. 372. §-ának intézkedése közt van. Míg ugyanis a büntetőtörvény az üzletszerűséget csak minősítő körülmény gyanánt statuálja, addig a most idézett §. *az illető delictum tényálladékához kivánja meg azt*, vagyis a zugirászat csak *akkor lesz büntetve, ha üzletszerüen üzetik.*[54] A törvény szövegéből azonban határozottan kitetszik, hogy a törvényhozó nem akart itt delictum collectivumot felállítani, mert nem kíván az üzletszerűség megállapításához több cselekményt, sőt azt egy cselekményből is constatálhatónak s egy cselekmény fenforgása esetében is büntetendőnek tartja.

Ezt határozottan igazolja a §-nak azon intézkedése is, hogy a büntetést ismétlés esetén fokozza s harmadszori visszaesésénél már szabadságvesztés büntetést rendel alkalmaztatni.

A büntetés kiszabására vonatkozólag itt is megjegyezzük, hogy az *üzletszerű* elkövetést a delictumnál minden egyes esetre nézve, *tehát ismétlés és harmadszori visszaesés esetében is annálinkább ki kell mutatni,* mert a tettes mindig csak úgy lesz büntethető, *ha üzletszerüleg zugirászkodott,* ezt pedig præsumálni nem szabad. Egyébként a zugirászat kihágásánál az üzletszerűség kimutatása nem lesz nagy nehézségekkel összekötve, mert a delictum elkövetésével a legkétségtelenebb bizonyítékok létesülnek. Ugyanis egyrészt az zugirász által beadott periratok stb. száma, gyakorisága, másrészt a magánfeleknek azon vallomása, hogy a vádlott tőlük a képviseletért pénzt fogadott el,

igen nyomós bizonyítékul fognak szolgálni a tettes dolus specialisának beigazolására.

B) *Az uzsoratörvény:* 1883. XXV. t. cz. 2. §-ában, mely az uzsoravétségnek qualificált eseteit sorolja fel, azt ki........ «uzsorás ügyletekkel üzletszerűleg foglalkozik;....... két évig terjedhető fogházzal és négy ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel, valamint hivatalvesztéssel és a politikai jogok gyakorlatának felfüggesztésével büntetendő»-nek jelenti ki.

A törvényhozás a §-ból kitetszőleg itt ugyanazon felfogást követte, mint a B. T. K.-ben az orgazdaságnál, t. i. itt is *minősítő körülménynek* tekintette az üzletszerűséget s arra egy más sulyosabb büntetési nemet alkalmazott.

Erre vonatkozólag tehát, utalván a fennebb mondottakra, ismétlésekbe nem bocsátkozunk. De ki kell emelnünk a törvénynek egy intézkedését, melyet részünkről hajlandók vagyunk elnézésből eredőnek tartani, t. i. azt, hogy az *uzsoravétség minősített eseteinek büntetésénél nem állapít meg minimumot.*

Míg ugyanis az egyszerű uzsoravétség esetében a büntetés egy hótól hat hónapig terjedhető fogház és száz forinttól kétezer forintig terjedhető pénzbüntetés (1. §.); addig, mint a fennebbi idézetből kitetszik, a 2. §. eseteiben csak a büntetés legmagasb foka van megállapítva. Nem tudjuk, mi szolgáltatott okot a minimum fölállításának elmulasztására, de azt nem helyeselhetjük.[55] Hisz a minősítő körülmények fölállításának ratiója épen az, hogy ha a maximum megmarad is, a minimum minden esetre emeltetik, mert a szigorúbb büntetés csak így van biztosítva. S hogy a törvényhozás a qualificált uzsoravétségekre szintén súlyosabb büntetést akart szabni (bár a minimum elhagyása folytán czélját tévesztette), azt mutatja a 2. §. azon intézkedése is, hogy ezen esetekben a mellékbüntetést *kötelezőleg* alkalmazandónak mondotta ki, s ezenkívül a külföldieknek kiutasítását is megengedi.[56]

III. Az *1879 : XL.* t. cz. *a kihágásokról* az üzletszerűséséget két §-ában említi fel.

1. A 79. §. szerint «varázsolással, szellemek idézésével, jóslásokkal, kártyavetéssel, álomfejtésekkel, ráolvasással, s mások rászedésére számított hasonló szemfényvesztésekkel *üzletszerűleg foglalkozók:* nyolcz napig terjedhető elzárással és

100 frtig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendők.» — A törvény e delictumnál az üzletszerűséget a *cselekmény tényálladékához tartozónak* jelenti ki, tehát e nélkül e cselekmények nem büntethetők. A §. következő pontja a büntetést *visszaesés esetében* egy hónapig terjedhető elzárásig és 200 forintig emelhetőnek mondja ki, a mi azt bizonyítja, hogy a törvény — egészen helyesen — egy cselekményből is megállapíthatónak tartja az üzletszerűséget.

2. Míg a 79. §. az üzletszerűséget, mint ez illető delictum tényálladékához tartozó körülményt emeli ki: addig a 87. és 89. §§. csak *minősítő körülmény* gyanánt állítják föl azt. — E §§-ok különben az *üzletszerűséget kifejezetten nem említik föl*, szövegezésükből azonban, nézetünk szerint, kétségtelenül kitűnik, hogy tulajdonkép az üzletszerű szerencsejáték üzését, vagy az annak elkövetésében való segédkezést akarják büntetni.

A 87. §. ugyanis kimondja, hogy «a ki nyilvános, vagy a közönségnek nyitva álló helyen *szerencsejáték vállalatot* tart, valamint az is, a ki a *vállalkozót* a szerencsejáték *üzésében* segíti: két hónapig terjedhető elzárással és 300 forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.» A 89. §. szerint pedig ugyanezen büntetéssel sujtandó «azon vendéglős, szálloda-, kávéháztulajdonos, vagy korcsmáros, a ki bármely helyiséget szerencsejáték *üzésére* kiad, vagy ilyen használatra átenged.» Azon kifejezései a §§-nak «vállalatot tart», «szerencsejátékot űz» világosan oda mutatnak, hogy a törvényhozás az *üzletszerű szerencsejáték* folytatásáról akar itt rendelkezni, s ezt minősítő körülménynek tekintvén, nemcsak pénzbüntetéssel, hanem elzárással is sujtja.[57]

IV. Végül még egy régibb jogforrás említi meg az üzletszerűséget, de ósdi felfogással.

A pénzügyi *jövedéki kihágások* eseteiben követendő eljárást szabályozó *1842. évi harminczadi utasítás* (Amtsunterricht für die Dreissigstämter im Königreiche Ungarn) 646. §-ának 2-ik pontja szerint ugyanis «*sulyosító* körülménynek» tekintendő, ha a tettes a jövedéki kihágásokat *üzletszerű foglalkozás* gyanánt követi el.

Mint a most idézett szavakból kitetszik, a harminczadi

utasitás még azon ósdi felfogást követi, hogy a sulyosító körülményeket taxative sorolja föl: intézkedése tehát elavultsága folytán s azért is, mert az üzletszerü elkövetésnek minősítő hatályt nem tulajdonít, kiválóbb jelentőséggel nem bir.

4. §. Az üzletszerű bűncselekményekre vonatkozó hazai judicaturánk.

Az üzletszerűségre vonatkozó birósági határozatok judicaturánkban nem valami nagy számban ugyan, de mégis elég gyakran jönnek elő arra nézve, hogy belőlük ide vágó praxisunk irányát fölismerni lehessen.

Ez irányt illetőleg be kell ismernünk, hogy még felső biróságaink határozatai sem mindenben felelnek meg azon elveknek, melyeket az eddigiekben kifejtettünk és igazolni megkisérlettünk. De ezen egyáltalán nem csodálkozunk. Oly controvers kérdésben, mint az üzletszerűség tana, még a külföldön sem találunk egyöntetü és kritikán felül álló praxist. Őszintén megvalljuk azonban, hogy a jelenlegi praxis megváltozását legalább két irányban határozottan kivánatosnak tartanánk.

Egyrészt ugyanis erősen kifogásolnunk kell, hogy az üzletszerűség megállapithatásához több izben még a kir. Curia is a *bűncselekmények többségét* kivánta meg, — oly kivánalom, melyet határozottan szükségtelennek és tévesnek tartunk; másrészt nagyon óhajtanánk, hogy biróságaink azon momentumokat, melyekből az illető esetben az üzletszerűséget beigazoltnak tekintették, illetve azon okokat, melyek folytán az üzletszerűséget kizártnak tartották, az indokolásban mindig részletesen fölsorolják.

Készséggel ismerjük el, hogy ez óhajtásunknak számos itélet teljesen megfelel, de viszont idézhetnénk nem egy olyat is, mely az üzletszerűség fenforgásának, vagy fenn nem forgásának kérdésén csak egy általánosságban tartott megjegyzéssel siklik át.

A mi most már az egyes itéleteket illeti, sajátságos, hogy ezek közül egy sem vonatkozik magára a büntetőtörvényre, illetve az ebben fölállított üzletszerű orgazdaságra.

Az általunk ismert itéletek közül, a vonátkozó törvények sorrendje szerint, a következőket emeljük ki:

A) *Ad 1874 : XXXIV. t. cz.* 39. §.

1. A budapesti kir. tábla 1880. évi 18,453. sz. a. kelt itéletével K. Lajost, ki üzletszerű zugirászattal volt vádolva, azon okból mentette föl, mert «azon *egyes eset*, mely a panasz tárgyát képezi, a tiltott foglalkozás ilynemű üzletszerűségét meg nem állapítja» (közöltetett Bünt. Jog Tára I. köt. 72. l.).

2. Ugyane fölfogást emelte érvényre a budapesti kir. tábla V. Pál városi irnok bűnügyében, ki ellenében beigazoltatott az, hogy L. József részére az árvaszékhez egy, és a telekkönyvi hatósághoz két beadványt készített és ezen beadványok készítéseért 17 frtot követelt, sőt az ezen összegből hiányzó 5 frtért nevezett L. József ellen pert is indított.

A *pécsi* kir. járásbiróság üzletszerű zugirászat miatt elitélte vádlottat, de a *budapesti kir. tábla* — melynek itélete ellen az 1883 : VI. t.-cz. 7. §-a szerint további felebbezésnek nincs helye — fölmentő itéletet hozott, mert «a beadványok *egy fél érdekében, egy ügyben* készíttetvén, vádlott eljárásában az üzletszerűség *teljesen* hiányzik.» (1885 ápril 20-án 10,575. sz. alatt közöltetett B. J. Tára XI. köt. 144. l.)

Fennebb már megkisérlettük kimutatni, hogy az üzletszerűség fenforgását sem a megkárosított személyek többségének, sem a több esetnek hiánya nem zárja ki, mert ennek jellemző ismérvét nem a többszöri elkövetés, hanem a tettesnek azon *elhatározása* képezi, hogy ő az illető bűncselekményt állandó keresetforrás nyerése czéljából többször ismételni fogja. Nem mondjuk, hogy a fenti esetekben el kellett volna marasztalni a vádlottakat az üzletszerű zugirászatban, — mert ezen kérdés eldönthetése czéljából az ügyek részleteit kellene ismernünk, — csak azt kivánjuk hangsulyozni, hogy a kir. tábla által fölhozott indok semmi esetre sem olyan, mely eo ipso igazolná az üzletszerűség *teljes* hiányát, hanem ennek igazolhatása czéljából azt kellene vizsgálni, forog-e fenn vádlottnál nyerészkedési czélzat és ismétlési szándék.

B) *Az 1879 : XL. t.-cz.* által fölállított üzletszerű kihágásokra vonatkozólag, mivel ezek meglehetős gyakran jönnek elő, számos itéletet hozhatunk föl.

1. Ad 79. §. A kir. Curia (mint legfőbb itélőszék) L. Emer czigánynőt, ki két szolgálónak kártyát vetett, az ezen §-ban foglalt kihágás miatt elitélte, mert «a bűncselekményt *több egyén ellen üzletszerűen* követte el.» (1880 szept. 28-án 5123. sz. alatt. B. J. Tára I. köt. 34—36. l.) Mint az indokolásból kitetszik, a *Curia* a fő sulyt itt is a *többek elleni* elkövetésre helyezte, holott ez magában véve egyrészt nem elég, másrészt nem szükséges a kérdéses kihágás tényálladékához.

Ugyancsak a kir. Curia (mint legfőbb itélőszék) a 79. §. alapján büntette a megbabonázással való hitegetést, az indokolásban kijelentvén, hogy az «üzletszerűség a rendőrkapitányság jelentése által van beigazolva.» (1880. évi 11,659. sz. a. B. J. Tára II. köt. 204—205. l.) Erre nézve csak azt jegyezzük meg, hogy az üzletszerűséget igazoló körülmények, melyektől ily esetben a vádlott büntethetősége függ — igénytelen véleményünk szerint — az indokolásban mindig fölsorolandók volnának.

2. Ad 87—89. §§. A szerencsejátékra vonatkozólag a kir. tábla praxisában hosszabb ideig az a helytelen nézet foglalt tért, hogy a kihágás csak akkor büntethető, ha üzletszerűleg, vagy szerencsejáték-vállalat gyanánt folytattatott. A budapesti kir. tábla 1881 deczember 6-án 29,518. sz. a., 1882 február 6-án 43,264. sz. a. (B. J. Tára V. köt. 180—181. l.), 1882 febr. 20-án 4219. sz. a. (B. J. Tára V. köt. 214—215. l.), 1881 november 21-én 22,850. sz. a. (B. J. Tára VI. köt. 80. l.) hozott itéleteivel vádlottakat, kik ellen fölhozatott, hogy nyilvános helyen szerencsejátékot játszottak, azon indokból mentette föl, mert ellenük «nem lett beigazolva, hogy a szerencsejátékot üzletszerűleg folytatták, vagy hogy szerencsejáték-vállalatot tartottak volna.» Ezen nézet tévessége azonban teljesen kiderül abból, hogy a kihágási törvénynek csupán 87. és 89. §§-ai kivánják meg az üzletszerűséget, ellenben a 88. §. minden *kételyt kizáró* világos intézkedése szerint *üzletszerűség nélkül is* büntetendő az, ki nyilvános, vagy a közönségnek nyitva álló helyen szerencsejátékban *részt vesz.* Ez utóbbi nézetet acceptálják a budapesti kir. táblának 1882. évi augusztus 4-én 37,035. sz. a. (B. J. Tára VI. köt. 59. l.), a kir. Curiának pedig 1882 november 7-én 2700. sz. a. (B. J. Tára V. köt. 180—181. l.),

1882 november 2-án 13,075. sz. a. (B. J. Tára V. köt. 214. l.), végre 1882 márczius 1-én 7058. sz. a. (B. J. Tára VI. köt. 80. l.) hozott itéletei s a téves fölfogás tudtunkkal ma már teljesen el van ejtve.

C) *Ad 1883 : XXV. t.-cz.* E nagyfontosságú törvényczikk kapcsán két felső birósági itélet vonatkozik az üzletszerűségre:

1. A kir. *Curia* 1885 márczius 31-én 1694. sz. a. hozott itéletével (B. J. Tára X. köt. 79—80. l.) E. Mórt az 1883. évi XXV. t.-cz. 1. §-ába ütköző és ugyane §. szerint minősülő uzsora vétségében vétkesnek mondja ki, mert — mint az első fokulag eljárt törvényszék itéletének a Curia által is elfogadott indokolása mondja — : «G. István tanu vallomásából és vádlott beismeréséből kitűnik, hogy vádlott másoknak is ad kölcsönt ily módon, hogy tehát az uzsoráskodást *üzletszerűleg* folytatja.»

De daczára ezen kijelentésnek és daczára annak, hogy az üzletszerű uzsoráról, mint *minősített* esetről *a törvény 2. §-a* szól, a büntetés mégis *az 1. §. alapján* szabatott ki, mintha csak a biróságok hallgatag azt az álláspontot akarták volna elfoglalni, a mit a Curia rövid idővel később egy más esetben határozottan érvényre is emelt.

2. A kir. *Curia* ugyanis 1885. évi április 24-én 1629. sz. a. kelt itéletében (B. J. Tára X. köt. 174—176. l.) az első és másodbiróság marasztaló itéletével szemben azon indokból mentette föl a vádlottakat, mert «az eljárás során fölhozott és a panaszos által meg nem czáfolt, de még csak kétségbe sem vont adatok szerint a szóban levő kölcsönadás végett a *panaszló* maga birta a vádlottakat arra, hogy takarékpénztárban levő megtakarított 100 forintjukat onnan kivegyék és neki az általa önkéntesen megajánlott föltételek alatt kölcsön adják s így tehát őket *üzletszerű uzsorával* és ártásra irányuló szándékossággal vádolni nem lehet.»

Azt hiszszük, nem igényel hosszasabb bizonyítást, hogy a Curia által ez itéletben elfoglalt álláspont tökéletesen téves. Nem tartozván most tárgyunkhoz annak kimutatása, hogy az uzsora tényálladékához az ártásra irányuló szándék nem kivántatik meg, itt csak azt akarjuk hangsulyozni, hogy a törvény minden kételyt kizáró, világos rendelkezése szerint *az üzlet-*

szerűség az uzsoránál egyátalán nem képezi a büntethetőség föltételét, hanem azt a törvény 2. §-a *csupán minősítő körülmény* gyanánt állítja föl. A Curia tehát minden bizonynyal tévedett akkor, midőn az üzletszerűséget az uzsoránál a büntethetőséghez kivánta meg s reméljük is, hogy az itéletben foglalt kijelentés a jövőben elszigetelten fog maradni.[58]

Fennebb kifejtett nézetünkkel megegyezik felsőbb biróságainknak az a praxisa, hogy oly delictumoknál, melyeknél az üzletszerűség minősítő körülmény gyanánt fölállítva nincs — (és pedig a budapesti kir. tábla 1882 junius 27-én 23,628. sz. a. hozott itéletével (B. J. Tára VI. köt. 359—360. l.) a *kuruzslásnál* (1879 : XL. t.-cz. 92. §.) és a kir. Curia 1884 november 26-án 7880. sz. a. hozott itéletével (B. J. Tára X. köt. 136—139. l.) az álelőadások és hamis köziratok elömutatása mellett hosszabb időn át folytatott *koldulásnál)* — az üzletszerűséget a relative határozott büntetés korlátain belől *sulyosító* körülményül vették tekintetbe.

HARMADIK FEJEZET.

A SZOKÁSSZERŰ BÜNTETENDŐ CSELEKMÉNYEKRŐL.

Irodalom: JODOCUS DAMHOUDER Praxis rerum criminalium (Antverpiæ 1562) Caput CX. No. 30—32., 328—329. l. JULIUS CLARUS Receptarum sententiarum opera omnia (Francofurti 1604) Liber V. §. Furtum Nota 8. CARPZOVIUS Practica nova imperialis saconica rerum criminalium (Wittenbergæ 1646) Pars I. quæst. XLV. No. 36—37. PROSPER FARINACIUS Praxis et Theoricæ criminalis libri II. (Francofurti 1606) Liber I. Tit. III. Quæst. XVIII., XX., XXIII. MATTHAEUS De Criminibus (Ed. secunda Amstelodami 1661) Rubr. de furtis Cap. III. n. 9—10. BOEHMER Meditationes in Constitutionem Criminalem Carolinam (Halæ 1770) 780—781. l. GROLMAN Grundsätze der Kriminalwissenschaft (Giessen 1798) 38—39. l. KLEINSCHROD Systematische Entwickelung der Grundbegriffe und Grundwahrheiten des peinlichen Rechts (2. kiad. Erlangen 1799.) I. rész 59., 174., 175. §§. II. rész 61. §. FEUERBACH Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des positiven peinlichen Rechts (Chemnitz 1800) II. köt. 335., 344., 348., 415. l. *Ugyanaz* Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts (a MITTERMAIER által sajtó alá rendezett 14. kiadás Giessen 1847, 207—210. l.) HENKE Handbuch des Criminal-Rechts (Berlin 1823) 541—542. l. TITTMANN Handbuch der Srafrechtswissenschaft und der deutschen Strafgesetzkunde (Halle 1824) 229—231. l. CARMIGNANI. Juris criminalis elementa (5. kiad. Pisa 1833) Vol. I. 59. l. — BERNER Die Lehre von der Theilnahme (Berlin 1847) 138—141. l. BESELER Kommentar über das Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten (Lipcse 1851) 454—455. l. GOLTDAMMER Materialien zum Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten II. köt. (Berlin 1852) 307., 531. l. MARQUARDSEN Die Gewohnheitsverbrecher in England a «Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes» XXIV. kötetének (1852) 2. füzetében 215—236. l. TEMME Lehrbuch des preussischen Strafrechts (1853) 966., 1025. l. HERBST Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechts (Bécs 1865)

I. köt. 368. l. Egy névtelen czikke: «Von der Gewohnheit» a FRIEDREICH-féle Blätter für gerichtliche Anthropologie VIII. évfolyamának (1857) 3. füzetében 1—14. l. STENGLEIN «Über Gewohnheitsbetrug» a Zeitschrift für Gesetzgebung und Rechtspflege des Königreichs Baiern IV. köt. (Erlangen 1858) 561—576. l. HÄLSCHNER System des preussischen Strafrechts I. köt. (Bonn 1858) 417—424. l. THOMSON The hereditary nature of crime a «Journal of mental science» 1870. évi januári füzetében; ismertetve KRAFFT EBING-től a HOLTZENDORFF-féle Allgemeine deutsche Strafrechts-Zeitung X. évfolyamában (1870) 267—278. l. STENGLEIN Gutachten über den Entwurf eines Strafgesetzbuchs für den Nord-deutschen Bund (Verhandlungen des IX-ten deutschen Juristentages I. köt. (Berlin 1870) 15. l. SCHAPER Die Zurechnungsfähigkeit und der verbrecherische Wille a HOLTZENDORFF-féle Handbuch des deutschen Strafrechts II. köt. 200—201. l. SCHÜTZE Lehrbuch des deutschen Strafrechts (2. kiad. 1874) 305. l. OLSHAUSEN Einfluss der Vorbestrafungen (Berlin 1876) 126—129., 132—133. l. HUGO MEYER Lehrbuch des deutschen Strafrechts (2. kiad. 1877) 338—339 l. BURI Einheit und Mehrheit von Verbrechen (Stuttgart 1879) 54—60 l. RUBO Kommentar über das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich (Berlin 1879) 652., 697 l. OPPENHOFF Das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich erläutert .... 8. kiad. (Berlin 1881) 343, 393. l. RÜDORFF-STENGLEIN Das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich, erläutert .... 3. kiad. (Berlin 1881) 429., 597. l. OLSHAUSEN Kommentar zum Strafgesetzbuch für das deutsche Reich (Berlin 1880—1883) 208., 297., 539., 540., 642., 982., 984. l. SCHÜTZE Die Konkurrenz strafbarer Handlungen als Gesetzgebungsfrage a Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft III. köt. 59—60. l. HÄLSCHNER Das gemeine deutsche Strafrecht I. köt. (1884) 543—548. l. LISZT Lehrbuch des deutschen Strafrechts 2. kiad. (Berlin 1884) 219. l. BINDING Handbuch des Strafrechts (Lipcse 1885) 548—552. l. BERNER Lehrbuch des deutschen Strafrechts 14. kiad. (Lipcse 1886) 526. l.

CHAUVEAU ET HÉLIE Théorie du Code Pénal 224., 232., 244—248. l. HAUS Principes généraux du droit pénal Belge 273—274. l. ORTOLAN Éléments du droit pénal (5. kiad. Páris 1886) 334—337. l.

E kérdéssel specialiter foglalkoznak: WAHLBERG: Das gewohnheitsmässige Verbrechen mit besonderer Rücksicht auf den Gewohnheitsdiebstahl, Gesammelte kleinere Schriften I. köt. (1875) 136—141. l.; továbbá: Das Maass und der mittlere Mensch im Strafrecht, a GRÜNHUT-féle Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart V. köt. (1878) 465. és köv. l. Zur Abstufung der Verbrechen nach dem Maasse der Willenschuld. Das Gelegenheitsverbre-

chen. Ges. kleinere Schriften III. köt. (1882.) 55—70. l. Begutachtung der Reformfrage des internationalen Pönitentiar-Kongresses zu Stockholm: (1878) «Quel serait le meilleur moyen de combattre la récidive» Ges. kleinere Schriften 213—221. l. DOCHOW id. monographiája 16—19., 66—96. l. LILIENTHAL id. m. 31—44., 49—90. l.

1. §. A szokásszerűség fogalma és jelentősége a büntetés súlyosbítására. A szokásszerű bűncselekmények ismérvei.

Hasonló állapotok gyakrabbi visszatérése s hasonló cselekmények többszöri ismétlése — a lélektani tapasztalatok szerint — jelentékeny hatást gyakorol az emberi kedélyre. A gyakrabban visszatérő állapotokhoz hozzá szokik az ember; ha pedig ugyanazon cselekményt, ugyanazon tevékenységet többször ismétli, egyrészt bizonyos könnyedséget, bizonyos jártasságot szerez abban, úgy, hogy annak újabbi kivitele, közel sem kerül annyi fáradságába, mint előbb: másrészt pedig új képzeteket és ezek alapján új vágyakat nyer, melyek azután a cselekménytől visszatartóztató indokokat mindinkább gyengítik. Mindez pedig azt eredményezi, hogy az illető később könnyebben fogja magát elhatározni azon cselekmény ismétlésére, a nélkül, hogy annak indokát teljesen öntudatra emelte volna.

Az így lassanként kifejlődött szokás azután erősen hatalmába keríti az illető egyént, mert a bűncselekmény elkövetésére vezető indokokat folyton növeli, ezzel szemben pedig elnémítja lelkiismeretének intő szavát, megsemmisíti, vagy legalább is nagyon redukálja az irtózást illetőleg habozást a bűncselekmény elkövetésétől és a félelmet annak következményeitől. A kifejlődött bűnös hajlam folytán azután a tettes valószínűleg minden nagyobb belső küzdelem nélkül fogja magát rászánni a bűncselekmény újabb elkövetésére.

S mivel ismert dolog, hogy a már kifejlődött szokással mily nehéz megküzdeni, tagadhatlan, hogy az bizonyos fokig korlátolja az ember szabad akaratát. Ebből a szempontból indult ki KLEINSCHROD,[59] midőn a szokás folytán ekövetett bűncselekmények súlyosabb büntetése *ellen* nyilatkozott, azt állítván, hogy a kifejlődött szokás valóban *elragadja* a tettest a bűncse-

lekmények elkövetésére s így ő megfontolás és elhatározás nélkül, tehát *nem szabad akaratból* cselekedvén, az általa elkövetett bűncselekmény vagy egyáltalán nem, vagy legalább is enyhébben számítandó be neki.

Ez érvelés gyakorlati keresztülvitelének veszélyessége első pillanatra is feltünik. KLEINSCHROD gondolatmenete végeredményében oda vezetne, hogy épen a legveszélyesebb szokásszerű gonosztevők nem volnának büntethetők, mert beszámítási képességük a szokás folytán megszünt.

Ez anomalia elkerülése czéljából már a mult századbeli német criminalisták igyekeztek kimutatni KLEINSCHROD tanának tévességét.

GROLMAN (Grundsätze 38—39. l.) avval indokolta a szokásszerű tettes súlyosabb büntetendőségét, hogy ő a többszöri elkövetés folytán alaposabban ismeri a bűncselekményt, és annak biztos, vagy valószínű, vagy lehetséges következményeit.

De már FEUERBACH[60] (Revision 335., 415. l.), TITTMANN (Handbuch 231. l.) és HENKE (Handbuch 541—542. l.) a súlyosabb büntetést nemcsak a szokásszerű gonosztevő nagyobb veszélyességével, hanem avval is indokolják, hogy kétségtelenül a tettes hibája az, miszerint ő a bűnös hajlamot magában oly nagy fokra engedte kifejlődni, s azt mindjárt keletkezésekor el nem nyomta. Semmiféle bűnös szokás nem fejlődik ki kényszerítőleg, sem eredetileg nem létezett, *hanem a tettes akaratából származott.*

A tettes csak magának tulajdoníthatja, hogy nála a bűncselekménytőli irtózás megszünt, s hogy ő teljesen letérve a jó útról, habozás és lelkiismeretfurdalás nélkül követi el újból és újból az illető *delictumot.*[61]

Nézetünk szerint tehát kétségtelen, hogy a *bűncselekmények szokásszerű elkövetése,* — mert ez a tettes nagyobb elvetemültségéről és bűnös akaratának nagyobb energiájáról is tanuskodik, — az egyszerű bűncselekménynél *súlyosabban büntetendő,* és pedig annál súlyosabban, *minél erősebb, megátalkodottabb és minél hosszabban tart a szokás.*

De azok közt, kik velünk együtt elismerik, hogy a szokásszerű bűncselekmények az alkalmi bűncselekményeknél

(Gelegenheitsverbrechen) *súlyosabban büntetendők*, élénk vita tárgyát képezi még az a kérdés, vajjon *szükséges-e a szokásszerűséget, mint minősítő, illetve, mint büntetést fokozó körülményt kiemelni*, vagy elég-e, hogy ha az a törvény által felállított relative meghatározott büntetés keretén belől, mint *egyszerű súlyosító körülmény* vétetik tekintetbe.

Wahlberg — kinek tagadhatlan érdeme, hogy a szokásszerűség fogalmát, mint úttörő, sok tekintetben tisztázta, de kinek még korántsem sikerült az e tannal összefüggő számos nehéz kérdést teljesen megoldani, — az előbbit kivánja s tulajdonkép minden bűncselekménynél két büntetési fokozatot akarna felállítani, t. i. egy súlyosabbat a *szokásszerű* elkövetés esetére s egy másikat, az enyhébbet az általa úgynevezett «Gelegenheitsverbrecher», vagyis minden nem szokásszerű tettes számára. Szerinte szokásszerűség esetén a büntetés rendesen felével, esetleg kétszeresével súlyositandó volna, hogy a tettes nagyobb veszélyessége és nagyobb gonoszsága kellően büntethető legyen.

Vele szemben ellen Dochow (id. m. 100 l.) és Lilienthal (id. m. 112 l.) fölöslegesnek tartják a szokásszerűségnek minősítő körülmény gyanánt való felállítását, s az előbbi szerint leghelyesebben járnak el azon büntető törvények, melyek a szokásszerűség fogalmának fölemlitését teljesen mellőzik.

A legújabb időben azonban, midőn a bűnügyi statisztika adataiból néhány államban a visszaesők és a szokásszerű bűntettesek jelentékeny növekedését következtették, újból merültek föl óhajok a tekintetben, hogy a szokásszerű gonosztevők ellen szigorúbb büntetőjogi intézkedések tétessenek.

Ez óhajok fölállítói közé tartóznak *az olasz positiv iskola hivei*[62] is, kik annyira viszik a szigort, hogy a szokásszerű gonosztevőt bizonyos számú visszaesések után *határozatlan időre (!)* elzárásba akarják helyezni, a mi tulajdonkép, az életfogytiglani szabadságvesztés büntetést involválja magában.

E merészen újító irányt bizonyos mérvben acceptálta a pár évvel ezelőtt (1882-ben) életbelépett *new-yorki büntetőtörvény*, melynek 690. §-a szerint, ha valaki, a ki már előbb bármely bűncselekményért el volt itélve, később bűntettet (felony) követ el, valamint a ki már 5 izben volt vétség (misdemanour)

miatt elitélve, újabban ebben mondatik ki vétkesnek, az ellen a biróság az elitélés alkalmával kijelentheti, hogy ő «szokásos bűntettes» s a 691. §. engedélye szerint *ezen egyének a grófság birói hivatalnokai felügyeletének ép oly mérvben vethetők alá, mint a kiskorú szülői vagy gyámja felügyeletének.*[63]

A *franczia* törvényhozás pedig egy 1884-ben hozott törvényben kimondta, hogy a kik az illető törvényben meghatározott delictumokért bizonyos számban már voltak büntetve, *büntetésük kiállása után franczia gyarmatokba deportálhatók és életfogytig ott tarthatók.*[64]

A kérdés mindenesetre elég fontos és életbevágó ahhoz, hogy minél több oldalú megvitatást és részletes szabályozást igényelhessen, de egyúttal annyi mellékkérdéssel van kapcsolatban, hogy a jelen értekezés keretén belől minden részletét alig lehet kifejtenünk.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a mint helytelenítjük azt a fennebb ismertetett, nemcsak szigorú, hanem kegyetlen irányt, melyet néhány újabb író követel s néhány újabb törvény elfogadott: ép úgy nem tartjuk elégségesnek a kérdést egy átalánosságban tartott doctrinér phrazissal megoldani, hanem megkivánjuk, hogy az államhatalomnak valóban megadassék a lehetőség a szokásszerű gonosztevők ellen szükség esetén minden megkivántató intézkedést megtehetni.

Csakhogy nem tartozunk azokhoz, kik a szokásszerű gonosztevők büntetésének súlyosbításában, vagy fokozásában föltalálni vélik a panaceát, mely e nagy társadalmi bajt alaposan meggyógyítsa. Erős meggyőződésünk, hogy a gyógyszer nem a szabadságvesztésbüntetések tartamának folytonos meghosszabbításában, hanem *a börtönügy gyökeres reformjában* s főleg abban rejlik, hogy a büntetés végrehajtása alatt, úgy átalában, mint különösen a szokásszerű gonosztevőknél, *kiváló súly helyeztessék a javításra,* hogy az átmenet a szabadságvesztésbüntetésből a teljes szabadságra lehetőleg közvetíttessek és gond fordíttassék arra, hogy az elbocsátott egyénnek megélhetése szabadonbocsátása első napjaiban biztosítva legyen s az illető ne kényszeríttessék önfentartása végett azonnal visszatérni a bűn útjára.

Részünkről sokkal több eredményt várunk ettől, mint a

túlságos szigortól. Mert a *túlhosszú* szabadságvesztés büntetéssel a kitüzött czélt alig lehet elérni, sőt azt hisszük, hogy ez többet árt, mint használ. Nemcsak abból a szempontból, hogy ha az igazságos mértéket túlhaladja csak elkeseredést és daczot ébreszt az elitéltben, hanem mert ellene szól a börtönügyi szakemberek[65] azon tapasztalata, hogy a hosszú szabadságvesztésbüntetés inkább disponál a visszaesésre, mintsem attól visszatartana.

Ennek oka mindenekelőtt már abban rejlik, hogy a folytonos ülő életmód, a munka egyhangúsága ás könnyűsége és a sokszor hiányos élelmezés hosszú éveken keresztül testileg nagyon megviselik a letartóztatottat, úgy hogy ő kiszabadulásakor valóban képtelen lesz nehéz testi munkával keresni kenyerét.

Ehhez járul, hogy a hosszú letartóztatásnak a szellemi életre is jelentékeny hatása van, a mennyiben a szabadságvesztésbüntetésre itélt nemcsak közönyös és eltompult lesz, hanem akarata elveszti minden erélyét és önállóságát, teljesen hozzászokik a szigorú szabályokhoz és ahhoz, hogy folyton más által befolyásoltassék. Igy azután épen nem meglepő, hogy az illető szabadonbocsátása után nem lesz képes a kinálkozó számos kisértésnek ellenállani s újból a rossz útra tér.

És még inkább erre vezeti őt az a harmadik körülmény, hogy az elbocsátott fegyencznek nemcsak a mindennapi megélhetés nehézségeivel, hanem avval a bizalmatlansággal és megvetéssel is meg kell küzdenie, a mit a társadalom a hosszú szabadságvesztésbüntetésre itéltek iránt kiszabadulásuk vagy elbocsátásuk után is rendesen tanusítani szokott. S ha az illető, ki a börtönben, vagy fegyházban évek során át jól viselte magát s a többiek előtt talán követendő példa gyanánt volt föl-állítva, most azt tapasztalja, hogy a szabad életben mindenki megvetéssel fordúl el tőle: könnyen fölébred benne a vágy a régi megszokott állapot, a börtön, vagy fegyház után — s mi sem könnyebb, mint ezt a vágyat elérni.

S a visszaesést a szokásszerű gonosztevőnél még inkább előmozdítja az a bűnös hajlam, mely őt az illető bűncselekmény többszöri elkövetésére indította, s mely nagyon könnyen feléledhet. Részünkről azt hiszszük, hogy e bűnös hajlam ellen

nagyobb sikerrel lehet reagálni a tettes javítására fordított kiváló gonddal, mintsem a büntetés tartamának hosszabbításával. Semmi kifogásunk az ellen, ha a szokásszerű gonosztevők büntetése intensivebbé tétetik, ha annak végrehajtása alatt elvonatik tőlük, minden olyan kedvezmény, mely a büntetés megtorló jellegét elvenné és tán oly előnyöket nyújtana az illetőnek, melyekkel szabad életében sem rendelkezik, de a büntetés fokozásától, vagy épen megkétszerezésétől jó eredményt nem várunk.

A fennebbiek mellett van még egy ok, a mely miatt ellene kell nyilatkoznunk annak, hogy a szokásszerűség büntetést fokozó, illetőleg minősítő körülmény gyanánt állíttassék fel s ez az ok azokban a *nagy gyakorlati nehézségekben* rejlik, *melyekkel a szokásszerűség megállapítása összekötve van.*

E nehézségek magyarázatát adja azon körülmény, hogy még eddig nem sikerült megállapítani azt, mik képezik a szokásszerű bűncselekmények jellemző *ismérveit.*

A *középkorban* az ismérvet egészen a külső momentumban, *a többszöri elkövetésben* látták; az illető bűncselekménynek bizonyos számú ismétlése után vélelem gyanánt állítván föl azt, hogy a tettesnél szokásszerűség forog fenn. Ez álláspont tökéletlensége nem igényel bővebb kimutatást. Kétségtelen, hogy a gyakrabbi elkövetés nemcsak szokásból, hanem egész más motivumból is eredhetett s így ez ismétlésekből a szokásszerűségre vonni következtetést oly præsumtio, melynek semmi biztosabb alapja nincs s mely a büntetőjog mai fejlettségi fokán nem tarthatja fenn magát.

Az *újabb* büntető jogirók a szokásszerűség ismérveinek megállapításánál rendesen egy-egy oly körülirást használnak, mely tautologiánál egyebet nem igen tartalmaz.

Beseler (Kommentar 454. l.) az ismérvet abban találja, hogy a szokásszerűség esetén a bűncselekmények bizonyos szabályosságban, vagy legalább nem hosszú időközben követtetnek el, és hogy a tettes egész életével és viselkedésével (Treiben) össze vannak forrva.

Dochow szerint (id. monographiája 19. és 66. l.) a szokásszerűség ismérvét az képezi, hogy ennél a tettes akarata csak bűnös motivumok által befolyásoltatik s nevezetesen az első

bűncselekmény indoka valamennyi következőre kihat s azokat mintegy önkéntelenül előidézi.

Hälschner (Deutsches Strafrecht I. 545. l.) akkor látja a szokásszerűséget fenforogni, ha az ugyanazon motivumból eredő cselekmény gyakrabbi ismétlése által a tettes jellemében megszilárdult a bűnös hajlam, melynek folytán az illető ezen bűnös motivum ellenében mind jobban és jobban elveszti az ellenállási erőt.

A szokásszerűség ismérveinek felállítása e kérdés legalaposabb speciálistájának: Wahlberg-nek sem sikerült. Szerinte (id. ért. a Grünhut-féle Zeitschrift V. köt. 489 és köv. l.) a szokásszerűséghez megkivántatik, hogy a tettes az illető — ugyanazon vagy hasonnemű — bűncselekményt rövidebb időközökben, *minden kinálkozó alkalommal (?)* ismételje és pedig legalább is *háromszor*, előleges büntetés nélkül elkövesse és hogy mindezen cselekmények *a tettes jellemvonásává vált bűnös hajlam kifolyásaiként jelentkezzenek*, mely bűnös hajlam minden kinálkozó alkalommal *előzetes megfontolás és észrevehető töprenkedés nélkül* is előidézi a bűncselekményt.

Ez ismérvek majdnem mindegyike ellen alapos ellenvetést lehet tenni. A mi mindenekelőtt azt a kivánalmat illeti, hogy az illető bűncselekménynek legalább háromszor kell elkövettetnie, úgy részünkről ezt azért nem fogadhatjuk el, mert a szokásszerűség fenforgását vagy fenn nem forgását — szerintünk — az ismétlések számához kötni nem lehet. Minden ilyen számmeghatározás mindig önkényes és nem kielégítő, mert lehet, hogy több, lehet, hogy kevesebb bűncselekmény mellett lesz megállapitható a szokásszerűség.

Wahlberg azon kivánsága, hogy a szokásszerű bűntettesnek *minden kinálkozó alkalmat* föl kell használnia a bűncselekmény elkövetésére, azt a kötelességet hárítaná a büntető biróra, hogy beigazolja, miszerint a tettes valóban egy alkalmat sem mulasztott el fölhasználni, a mi pedig teljesen lehetetlen. Azonkívül könnyen megtörténhetik, hogy a tettes nem vette észre a kinálkozó alkalmat, vagy rajtaéretéstől fél s így egy esetben nem követte el az illető bűncselekményt a nélkül, hogy megszűnt volna szokásszerű gonosztevő maradni.

Rendkívül nehezen volna megállapitható, ép azért prac-

tice hasznavehetetlen azon ismérv, hogy az illető bűncselekménynek a tettes jellemével oly szorosan össze kell forrnia, hogy ő azt minden nagyobb tépelődés és fontolgatás nélkül minden kinálkozó alkalommal elkövesse. Eltekintve attól, hogy az elhatározás nagyobb, vagy kisebb gyorsasága a tettes véralkatától és még nagyon sok mellékkörülménytől függ, ennek létrejövetele tökéletesen belső mozzanat, melynek gyorsaságát vagy lassúságát nem egykönnyen lehet fölismerni.

Egy jeles osztrák criminalista HERBST (Handbuch I. köt. 368. l.) csak akkor látja a szokásszerű lopást fenforogni, ha a tettes minden kinálkozó alkalommal, *minden különös indok nélkül* lopásokat követ el.

Ez az ismérv azonban annál kevésbé fogadható el, mert ha valóban fenforogna, a tettesnél létező kóros állapotra mutatna.[66] De a szokásszerű tolvajokról már azért sem lehet állítani, hogy minden indok nélkül követik el a bűncselekményt, mert a lopás nyereményvágyból szokott véghez vitetni s a tolvajok nem pusztán azért szoktak lopni, hogy lopjanak, hanem, hogy abból hasznuk, előnyük is legyen. —

Nem kielégítőbbek azon ismérvek sem, melyeket a judicatura szokott a szokásszerűség megállapíthatása czéljából felállítani.

Az *osztrák* legfőbb itélőszék több itéletében a HERBST által is fölhozott és ép most czáfolt definitiót fogadta el s a szokásszerűség megállapításánál különös súlyt helyezett az ismétlések számára és gyorsaságára, valamint arra, hogy a tettes a lopásokat *nem a szükség által kényszerítve* követte el.

Egy a *wolfenbütteli* főtörvényszék által elbirált ügy — (szokásszerű csábítás) — tárgyalása alkalmával az államügyész arra helyezte a fősúlyt, hogy a vádlott mindkét izben teljesen egyformán, *chablonszerűleg* cselekedett.

A *strassburgi* egyetem jogi korának egy véleménye abban látja a jellemző ismérvet, hogy a tettes *ugyanazon helyzet visszatérésénél* minden bővebb reflexio nélkül gyakrabban *ugyanazt* cselekszi.[67]

Mindezek azonban nem alkalmasak *általános* ismérvül szolgálni, mert az elkövetés chablonszerűsége, a reflexio gyorsabb vagy lassúbb volta nagyon is a bűncselekmény mellék-

körülményeitől függ s így ez ismérvekkel nem sok volna elérve.

Annak konstatálásával tehát, hogy a szokásszerűség jellemző ismérvét mindeddig nem sikerült præcise megállapítani, legegyszerübbnek és a valóságnak legmegfelelőbbnek tartjuk azt állítani, hogy a szokásszerűségnél *ugyanazon delictum többszöri elkövetése egy, a tettes hibájából kifejlődött bűnös hajlam eredménye.*

De evvel a gyakorlati nehézségek még mind nem értek véget. Ez a bűnös hajlam ugyanis *belső momentum,* mely eltekintve a beismeréstől és attól az abnormis és bizonyára csak a legritkábban előjövő esettől, hogy ha ezt a tettes avval nyilvánítja, hogy minden előtte kinálkozó alkalmat fölhasznál az illető delictum elkövetésére,[68] mindig csak közvetett bizonyitás útján a bűncselekmény mellékkörülményeiből, a tettes előéletéből stb. lesz igazolható. — Leggyakoribb és legbiztosabb bizonyíték pedig erre nézve a *többszöri elkövetés.* A szokásszerűséget constituáló bűnös hajlam ugyanis csak úgy ismerhető fel, ha külsőleg nyilvánul, nyilvánulása pedig egy-egy delictum. Már ebből is következik, hogy egyenlő körülmények mellett ugyanazon delictum többszöri ismétlése esetén a szokásszerűség könnyebben megállapitható. Nem akarjuk ezzel azt mondani, hogy a szokásszerűség megállapításához mindig okvetlenül több delictum volna szükséges, mert ha a tettesnek beismeréséből, vagy a bűncselekmény mellékkörülményeiből több cselekmény nélkül is megállapítható, hogy az illető delictumot bűnös hajlam folytán követte el, úgy ő szokásszerűségért lesz büntetendő akkor is, ha a vád tárgyát csupán egy bűncselekmény képezi. De ezt a *szokásszerű elkövetést semmi esetre sem szabad praesumálni,* hanem azt minden egyes esetre nézve be is kell bizonyítani. Ez a bizonyítás pedig egyátalán nem lesz könnyű, főleg akkor, ha a tettes makacsul tagad.

Nézetünk tehát az, *hogy a szokásszerűség minden esetben, a hol kétségtelenül megállapítható, súlyosító körülmény gyanánt minden esetre tekintetbe veendő. Minősítő körülményül* való felállítása ellenben — főleg a megállapításával járó gyakorlati nehézségek szempontjából elmaradhat ott, *hol a törvény által fölállított büntetési tételek elég szélesek* arra, hogy a tettes na-

gyobb veszélyessége és fokozottabb gonoszsága ezeken belül is megfelelő büntetéssel sújtható legyen.

Ha most már azt kérdezzük: *mily büntetendő cselekményeket lehet szokásszerűleg elkövetni?* úgy ezeket egyenként fölsorolni annál kevésbé lehetne, mert számuk sokkal nagyobb lehet, mint az üzletszerűleg elkövethető delictumokéi. Ezt bizonyitja, hogy szokásszerűleg elkövethetők az összes mulasztási bűncselekmények, továbbá azok is, melyeknél nyereség nem forog fenn, melyek üzletszerű elkövetése tehát ki van zárva.

Sőt a szokásszerűség nincs a szándékos büntetendő cselekményekre szoritva, a mennyiben a bűnös hajlam a *gondatlanságból elkövetetteknél* is kifejlődhetik.

Minden esetre azonban csak *ugyanazon bűncselekményt* lehet szokásszerűleg elkövetni, mert a szokásszerű delictum mindig *ismételt delictum.*[69]

2. §. Gyakorlati kérdések.

A szokásszerű büntetendő cselekmények körül fölmerülő gyakorlati kérdésekre nézve csekély eltéréssel — ugyanezt kell ismételnünk, a mit az üzletszerű delictumoknál kifejtettünk.

Alig kell hangsúlyoznunk, hogy teljesen helytelennek tartjuk, ha a szokásszerű bűncselekmények delictum collectivum gyanánt tekintetnek s együttvéve csak *egy büntetéssel* sujtatnak. A helyes nézet a büntetés kiszabására nézve szokásszerűség esetén is az, hogy minden egyes cselekmény külön delictumnak tekintendő s ezek *egy összbüntetéssel* sújtandók, az *anyagi halmazat* általános elvei szerint.

Annak megállapítása, hogy mikor forog fenn szokásszerűség, mindig a biró belátására és szabad mérlegelésére bizandó; a biró pedig a szokásszerűség bizonyítására fölhasználhatja *az elévült és a külföldön*[70] elkövetett *delictumokat* is és pedig azért, mert ha ezeket figyelembe veszi is, azért nem fogja őket büntetőjogi elbirálás tárgyává tenni, nem fogja a tettest ezekért is büntetni, hanem csak a szokásszerűség megállapithatása céljából bizonyítékul használja föl őket.[71] Az, hogy a tettes az illető delictum miatt már egy izben elitéltetett, vagy épen megbüntettetett légyen, a szokásszerűségnek egyátalán nem képezi föltételét.

Mindig szem előtt kell azonban tartani a birónak, hogy a *szokásszerűséget praesumálni soha sem szabad*, hanem annak minden egyes cselekményre nézve be kell igazoltatni, vagyis annak ki kell tűnni az illető delictumból és a bűncselekmény mellékkörülményeiből kapcsolatban a tettes előéletével.

A töbi kérdésekre vonatkozólag nagyjából ugyanaz áll, a mit az üzletszerűségnél kifejtettünk.

A szokásszerű delictumok jellemző ismérve: a bűnös hajlam, nemcsak bevégzett delictumokból, hanem *megkisérlettekből is* kitűnhetik. *Részesség* esetén a tettes, illetve a *segéd* csak akkor fog szokásszerűségért büntettetni, ha az ismétlési *hajlam* nála is megvan és a bűncselekményt ő is többször követte el, illetve a tettes érdekében több izben működött.

Ellenben a szokásszerű bűncselekményekre való *felbujtás* — nézetünk szerint — *nem fordulhat elő*, mert, ha a tettes rá lett is bírva azon delictum egyszeri elkövetésére, az ő hibája, hogyha az nála szokásszerűvé vált. Részéről, mintegy *excessus mandati* forog fenn, mert a felbujtó csak az egyszeri elkövetést akarta előidézni, az ismétlési hajlam kifejlődése, már *csak a tettes* hibája, ezt reábirás által előidézni sem lehet.

Az elévülés — nézetünk szerint — szokásszerű delictumoknál, minden egyes bűncselekményre nézve külön-külön folyik.

Az, hogy a tettes hány egyénnel szemben követte el a kérdéses delictumot, vagy hány egyénnek okozott kárt, tökéletesen közömbös, egy egyénnel szembeni, de többszöri elkövetés, mindig elég alapul szolgálhat a szokásszerűség megállapithatására.

3. §. Előjön-e a szokásszerűség hazai büntetőjogunkban?

Azt, hogy *régi büntetőjogunk* szintén ismerte a «consuetudo delinquendi» s nevezetesen a «consuetudo blasphemandi» tanát, I. Ferdinándnak egy törvénye: az 1563. évi XLII. t.-cz. bizonyítja, mely törvény büntetést szab azokra «qui plerique maledicendo *uti consueverunt*».

De másrészt bizonyos, hogy a consuetudo delinquendi tana hazai jogunkban oly részletességgel szabályozva s oly számos delictumnál figyelembe véve nem volt, mint az olasz practicusok tanai alapján készült külföldi törvényekben.

Arra a kérdésre, hogy *jelenlegi büntetőjogunk* ismeri-e a szokásszerűség fogalmát? — nem nehéz a felelet. A magyar büntetőtörvény egyetlen szakaszában sem említi föl a szokásszerűséget s az indokolás szintén teljesen hallgat róla. Ugyanezt mondhatjuk egyéb törvényeinkről is.

A kivételt csupán a *fővárosi rendőrségről* szóló 1881 : XXI. t.-cz. képezi, melynek 21. §. elrendeli: «házkutatás és személymotozást birói fölhivás nélkül csak az esetben foganatosithat a fővárosi rendőrség, ha veszély van késedelemben, vagy ha oly egyénről van szó, *ki a rendőrség előtt, mint szokásos tolvaj vagy orgazda ismeretes*».

A mi mindenekelőtt e törvénynek az orgazdákra vonatkozó intézkedését illeti, úgy azt kifogásolnunk kell, mert büntetőtörvényünk az orgazdaságnál nem a szokásszerűséget, hanem az *üzletszerűséget* állítja föl minősitő körülmény gyanánt, a jelen a törvénynek tehát, mint későbbinek annál inkább kellett volna ragaszkodni a törvényhozás által már előbb elfogadott műszóhoz, miután — legalább nézetünk szerint — itt a «*szokásszerű*» megjelöléssel ugyanazt akarja kifejezni, a mit büntetőtörvényünk az «*üzletszerű*» orgazdaság alatt ért.

A lopásnál — mint fennebb kiemeltük — törvényünk ugyan sem a szokás-, sem az üzletszerűséget nem említi föl, mindamellett az «*üzletszerű* tolvajok» kifejezés itt is helyesebb lett volna, mert a törvény intézkedése leginkább azon zsebtolvajok és betörő tolvajok ellen irányúl, kik ezen bűncselekmények rendes elkövetését állandó keresetforrás gyanánt használják.

Azt hiszszük tehát, hogy a törvényhozásnak helyesebb lett volna e szakaszban is mellőzni a «*szokásos*» műszó használatát s helyette az «*üzletszerű*» kifejezést alkalmazni. De még ha ez nem történt is, annak, hogy a szokásszerűség ez egyetlen §-ban fölemlítettett, annál kevésbé tulajdonithatunk nagyobb fontosságot, mert ez intézkedésnek tulajdonképeni *büntetőjogi* jelentősége nincs, a mennyiben a §. nem valamely bűncselekményt statuál, hanem rendőri præventiv intézkedésre ad jogot.[72]

Véleményünk tehát oda concludál, hogy *sem büntetőtörvényünk, sem a büntetőjog körébe vágó intézkedéseket tartalmazó egyéb törvényeink a szokásszerűséget, mint büntetőjogi fogalmat nem ismerik,* azt minősitő, büntetést fokozó körülmény gyanánt

föl nem állítják s még kevésbé kivánják meg bizonyos delictum tényálladékához.

Nyilt kérdést képez azonban szerintünk az, hogy a *biró a szokásszerűséget, mint súlyosító körülményt a büntetés kiméréśénél figyelembe veheti-e?*

Részünkről e kérdésre *igennel* felelünk, mert kétségtelen, hogy a bűncselekmények szokásszerű elkövetője súlyosabb büntetést érdemel, egyrészt nagyobb veszélyességénél, másrészt intensivebb gonoszságánál fogva. Ez okból azt hiszszük, hogy ha a biró a cselekményből vagy annak mellékkörülményeiből a szokásszerűséget megállapíthatja, úgy azt *a büntetés keretén belől, mint súlyosító körülményt* mindenesetre tekintetbe veheti.

A szokásszerűségnek *minősítő* körülmény gyanánt való tekintetbe vétele hazai törvényünkben egy más alakban t. i. a *visszaesés* alakjában jön elő. A magyar btkv. ugyanis a visszaesést a lopásnál (338. §.), rablásnál (349. §. 1. pont), sikkasztásnál (357. §.), orgazdaságnál (371. §.), és csalásnál (381. §. 3. pont) részint minősítő, részint büntetést fokozó körülmény gyanánt állítja fel, azon más újabb codexek által is acceptált indokból, *mert ez a tettes bűnös szokásának nyilvánulását képezi.*

Az újabb törvényekből átalában a «consueto delinquendi» figyelembe vétele majdnem teljesen kiszorult és helyébe lépett a *visszaesés,* mint minősítő körülmény. E változtatás practicus szempontból kétségtelenül sokat könnyít a dolgon, mert most a biróságnak csak az előzetes megbüntetéseket, illetve elitéléseket kell constatálni s nem kell a tettesnél fenforgó bűnös hajlam megálllapításának nehézségeivel küzdenie.

De bármennyire megfeleljen ez újítás a gyakorlati élet követelményeinek, elméleti szempontból két kifogást kell ellene tennünk. Helytelennek tartjuk ezt mindenekelőtt azért, mert *kétszeri vagy háromszori* elkövetés alapján a tettesnél a szokásszerűséget præsumálni mindenesetre merész dolog. A törvény pedig akkor, midőn az előszöri, illetve másodszori visszaesést azon indokból állítja föl minősítő körülmény gyanánt, mert ez a tettesnek bűnös szokásáról tesz tanúságot, valóban nem tesz egyebet, mint két vagy három elkövetés alapján præsumálja a szokásszerűséget, holott ezt ily csekély számú bűncselekmény-

nél még beigazolni is csak nehezen lehetne, annál kevésbé lehet minden igazolás nélkül már magában véve védelmezni.

De túlszigorú másrészt ez intézkedés a tekintetben, hogy a visszaesést *obligatorius* minősítő körülményül jelenti ki, vagyis a súlyosabb büntetés alkalmazását elrendeli akkor is, ha a biró világosan meg van győződve, hogy a tettes nem bűnös szokásból, hanem egészen más motivumból követte el újból a delictumot.

Ez a túlszigor pedig nagyon könnyen elenyészhető volna s egyúttal a visszaesés a szokásszerűség tanának valóban helyes tovább folytatását képezné akkor, ha csupán *facultativ* minősítő, illetőleg büntetést fokozó körülmény gyanánt állíttatnék föl, vagyis kimondatnék, hogy a súlyosabb büntetés csak akkor alkalmazandó, ha a biró meggyőződik, hogy az újabbi elkövetés a tettes bűnös szokásából, vagy akaratának nagyobb gonoszságából ered.

NEGYEDIK FEJEZET.

EREDMÉNYEK.

Végig tekintve a szokásszerű és üzletszerű büntetendő cselekmények tanán, nincs más hátra, mint felelni azon kérdésre: *tekinthetők-e ezek collectiv delictumoknak* s egyáltalán *helyes-e vagy elvetendő-e a delictum collectivum fogalma*; végre minő jelentőség tulajdonítandó a szokás- és üzletszerűségnek a modern büntetőjogban? E kérdésekre felelve egyúttal recapituláljuk az eredményeket, melyek eddigi fejtegetéseinkből levezethetők.

I. Már fennebb hangsulyoztuk, hogy a *delictum collectivum* egy a büntetőjogi beszámítás rendes szabályaitól teljesen eltérő fogalom, melynek lényege az, *hogy az illető delictum csak akkor lesz büntethető*, ha több izben, esetleg csak akkor, ha *bizonyos meghatározott számban követtetett el*, s ekkor e több bűncselekmény egygyé foglaltatván, rá *egy büntetés* szabandó.[78]

A delictum collectivum fogalma tehát két sajátságot tüntet föl: 1. annak tényálladéka *több cselekmény egygyé foglalásából alakul*, 2. ezen *több cselekmény csak együttesen büntethető*, az egyes cselekmények különvéve delictumot nem alkotnak.

A most említett két ismérv teljesen kitünteti azt az abnormitást, mely a delictum collectivumot a büntetés kiszabásának rendes szabályaival szemben jellemzi, de egyszersmind kitünteti azt is, hogy a delictum collectivum fogalma két szempontból erősen kifogásolható.

Míg ugyanis rendszerint több bűncselekmény *csak a büntetés kiszabása tekintetében foglaltatik össze* s az, hogy reájuk egy összbüntetés szabatik, egyébként önállóságukat nem érinti: addig delictum collectivumnál a több cselekmény — *önállósá-*

guk teljes elvesztése mellett — egyesíttetik és büntethetőségük is ezen összefoglalástól van függővé téve.

Az első ismérv ellen fölhozható az, hogy a delictum collectivumnál nem létezik semmi oly momentum, mely a több cselekmény összefoglalását indokolhatná. A második ismérv ellen szól, hogy az, miszerint több *nem tiltott* cselekményből egy *büntetendő* cselekmény alakíttassék, nemcsak a logikával, hanem a büntetőjogi beszámítás legelementárisabb elveivel is ellenkezik.

E két ellenvetésből szerintünk kétségtelenül kiderül, hogy a delictum collectivum, legalább *elméletileg* tarthatatlan. Ennek daczára azonban e fogalomnak épen az újabb időben két tekintélyes védője akadt: Liszt (Lehrbuch, 2. kiad. 220—221. l.) és Binding (Handbuch 547—554. l.).

Liszt elismeri, hogy már *egy* elkövetett, vagy a büntető biró elbirálásának tárgyát képező cselekmény is szokás- vagy üzletszerű gyanánt jelentkezhetik, de szerinte ez esetben is lehet szó delictum collectivumról, mert a valóban elkövetett cselekménynyel jogi egységgé foglaltatnak össze: *a)* az üzletszerű bűncselekménynél *a tettes által szándékolt* (beabsichtigt), *de még el nem követett* (!) további bűncselekmények, *b)* a szokásszerűségnél az előbb véghezvitt, habár büntetőjogilag *irreleváns* cselekmények.

Részünkről ezt a fölfogást egyáltalán nem fogadhatnók el. Büntetőjogilag csak a tettes akaratából eredő *tettek* vehetők figyelembe; ha a tettes valamit csupán tervez, de véghez nem vitt, még cselekményről sem lehet szó, annál kevésbbé bűncselekményről. De ép ily helytelennek tartjuk azt, ha Liszt a szokásszerűségnél az előbb véghezvitt büntetőjogilag *irreleváns* cselekményeket, ezen irrelevansságuk daczára mégis jogi egységgé akarja összefoglalni. Igénytelen véleményünk szerint tehát a Liszt által fölhozottak épen nem bizonyítják azt, hogy itt valóban delictum collectivumról lehetne szólani. Azt a kérdést pedig, hogy több szokás- vagy üzletszerű bűncselekmény összetalálkozása esetén *mi igazolja ezek egygyéfoglalását*, Liszt nem is tárgyalja, hanem megelégszik annak kijelentésével, hogy itt a több önálló cselekmény daczára nem anyagi halmazat, hanem minden kétségen kívül csak *egy* bűncselekmény

létezik, s hogy az összefoglalhatásra nézve *az egyes cselekmények büntethetősége teljesen közömbös*, a mennyiben az elévült, megkegyelmezés által elenyészett, külföldön elkövetett, már elitélt, sőt a nem is jogellenes cselekmények is figyelembe vehetők.

Ez utóbbi állítás olyan, mely épen a delictum collectivumnál nem állhat meg. Itt ugyanis a tettes össztevékenysége lévén egygyéfoglalva, ha a már elévült, megkegyelmezett, vagy már egyszer elitélés tárgyát képezett cselekményeket szintén figyelembe vennénk, *ezeket is büntetéssel sújtanánk*, a mi egyrészt hallatlan igazságtalanság volna, másrészt a törvénynyel nyilt ellentétben állana.

Több és nyomósabb érveket hoz föl a delictum collectivum mellett BINDING. Ő a védelmet főleg a gyakorlati szükség szempontjára alapítja s valóban, a védelmet csakis ez alapon lehet megkisérleni.

BINDING maga is elismeri, hogy a delictum collectivumnál minden egyes cselekmény befejezett és önálló, az *elhatározás egységéről szó sincs* s a több cselekményt egygyé foglaló momentumok szerinte: 1. a tettes azonossága, 2. a cselekmények elkövetésének hasonlósága, 3. keletkezési alapjuk (t. i. a nyerészkedési szándék és a bűnös szokás) azonossága.

Talán nem igényel hosszasabb bizonyítást, hogy ezen momentumok egyike sem elégséges több cselekmény egyesítésére. A *tettes azonossága* kétségtelenül nem, mert hisz akkor a tettes által elkövetett legkülönbözőbb bűncselekmények ugyanoly joggal összefoglalhatók volnának. Az *elkövetési mód* hasonlósága azért nem, mert a használt mód a büntető biró előtt legtöbb esetben teljesen indifferens s azonkívül ez a szokásszerű és üzletszerű bűncselekményeknél nem is mindig hasonló. Az *előidéző ok azonosságát* pedig szerintünk a büntető biró egyrészt azért nem veheti figyelembe, mert ennek vizsgálata nem ide, hanem a lélektan és a morál körébe tartozik, de másrészt azért sem, mert a bűncselekmény motivumának — erős meggyőződésünk szerint — csak a beszámításra lehet befolyása, de az egység vagy többség kérdésére — soha.

Minden bűncselekmény két részből áll, subjectivből és objectivből: akaratból és tettből. Ha úgy az alanyi, mint tárgyi

momentum minden egyes bűncselekménynél önállóan fenforog: akkor több cselekmény szerintünk soha sem egyesíthető. Ha az alanyi momentum: *az elhatározás egysége több bűncselekménynyel közös*, akkor ezek bizonyos föltételek mellett *egy folytatólagos delictumot* képezhetnek. De mivel a delictum collectivumnál *az elhatározás egységéről szó sincs*, szerintünk az itt fenforgó több cselekmény egyesítésére sincs semmi elvi alap.

De nem menti ki a delictum collectivum elvi tarthatlanságát az a BINDING által fölhozott gyakorlati érv sem, hogy mivel azon egyén, kinél a bűnös hajlam kifejlődött, rendesen *sokkal több bűncselekményt követ el*, mint a mennyi birói tudomásra jut, ennélfogva jóval *practicusabb* büntetését nem az egyes bűncselekményre, hanem *egész bűnös magatartására* alapítani.

Ez az érv leplezett præsumtión alapszik, mely — szerintünk — határozottan elvetendő. Részünkről azt hiszszük, hogy a büntető birónak soha sem szabad a tettest más cselekményért büntetni, mint a melynek fenforgásáról teljes meggyőződést szerzett, a melyet bebizonyítottnak lát; puszta vélelemre, bizonytalan gyanura elitélést alapítani tökéletesen helytelen. S ha a biró csak azért bünteti a tettest súlyosabban, mert azt hiszi, azt véli, hogy ez még más bűncselekményeket is elkövetett: úgy határozottan igazságtalanul jár el.

De ezen állítólagos czélszerűségi szempontnak ellene szól azon kétségtelen tény is, hogy alig ismerünk fogalmat, mely a praxisban több nehézséget okozna, mint épen a delictum collectivum. A vele összefüggő számos vitakérdés mindegyike óriási controversiákra ad alkalmat, melyeknek mind elejét veszszük azon *helyes* nézet elfogadása által, hogy az egész fogalom a büntetőtörvényből teljesen kihagyandó.

E mellett szól még azon érv, hogy *a több nem tiltott* cselekménynek egy *büntetendővé* való öszzefoglalása nemcsak illogicus, de igazságtalan is. Lehet, hogy egyesek azon hiszemben, hogy az illető cselekmény nem büntetendő, többször elkövetik azt s egyszer csak előáll a büntető biró és declarálja, hogy a cselekmény összefoglalás esetén büntetendő.

Ezen eljárásra helyesen mondja RAUTER (id. m. I. köt. 230. l.), hogy «ha az állam eltüri, miszerint polgárai többször

elkövessenek bizonyos büntetésre méltó cselekményt és csak akkor bünteti azt, ha már bizonyos számban elkövettetett, úgy *kelepczét állít föl* polgárai számára s úgy a czélszerűség, mint az igazság követelményeivel ellentétben jár el.»

Büntetőtörvényünk fényes bizonyítékot szolgáltat arra nézve, hogy a delictum collectivum fölállítása practicus szempontból sem szükséges, a mennyiben e fogalmat teljesen mellőzi, a nélkül, hogy annak hiánya bármi tekintetben érezhető lenne.

Csupán egy szakasza van büntetőtörvényünknek, mely oly intézkedést tartalmaz, a melyet egy hazai irónk a collectiv bűncselekmény fölállítása gyanánt tekintett, minthogy e §. alapján több bűncselekmény egy delictummá foglalandó össze. A törvény 335. §-a ugyanis kimondja, hogy «annak meghatározása végett, vajjon bűntettet vagy vétséget képez-e a lopás: *mindazon dolgok értéke egybefoglalandó*, melyeket ugyanazon tettes bár több külön lopás alkalmával ellopott, vagy ellopni megkisérlett.»

E §. értelmében tehát tulajdonkép a több lopási vétség egy bűntetté összesíttetik, egygyé foglaltatik össze, a mi első tekintetre collectiv bűncselekmény gyanánt tünik föl.

Alaposabb összehasonlítás után azonban könnyen fölismerhető azon lényeges különbség, mely a tulajdonképeni delictum collectivum és a 335. §. intézkedése közt létezik. Míg ugyanis az előbbinél több nem tiltott cselekmény foglaltatik össze egygyé, addig itt az összefoglalt cselekmények *már magukban véve is büntethetők*, csakhogy kevésbbé súlyos delictumot, t. i. vétséget képeznek. De tulajdonkép e §. szerint nem is több *cselekmény*, hanem csak a lopott dolgok *értéke* foglaltatik össze.

Ennélfogva nézetünk szerint a 335. §. intézkedése a delictum collectivum fölállításának nem tekinthető. Ellenkező nézeten van egy jeles hazai criminalistánk Dr. Illés Károly, kinek eltérő fölfogása azonban onnan magyarázható, hogy ő a delictum collectivum fogalmát sokkal tágabb értelemben veszi s jelesen annak lényegét abban találja, hogy «az egyidejüleg elitéltetés alá került több önálló büntetendő cselekmények az azoknak tárgyát képező vagyoni értékeknek összeszámítása

által egy összefoglalt egységgé változtattatnak át» (id. m. 267. l.).

E meghatározás azonban lényegileg eltér a delictum collectivumnak fennebb ismertetett általánosan elfogadott definitiójától és ismérveitől s így a 335. szakaszt a delictum collectivum felállítója gyanánt annál kevésbbé tekinthetjük, mert ez intézkedés intentiója egészen más.

Az intézkedés indokául ugyanis az szolgál, hogy «ha a törvény a lopott érték nagyságától teszi függővé a súlyosabb vagy enyhébb minősítést, úgy valódi igazságtalanság lenne a súlyosító minősítés tekintetében kivételt állapítani meg ott és azon esetre, ha a nagyobb érték eltulajdonítása nem egy, hanem több lopás által eszközöltetett. *A lopások többsége enyhítő körülményül nem vétethetik,* már pedig határozottan az volna, ha a több önálló lopás által eltulajdonított 100 forintnyi, vagy annál nagyobb érték nem állapítaná meg a bűntettet, ellenben 51 forintnak egy lopás általi eltulajdonítása bűntettnek volna minősitendő». (Min. indok. Löw Anyaggyüjt. II. köt. 646. l.)

Ez a mindenesetre nyomós indok teljesen igazolja azt, hogy a büntetés kiszabásának rendes szabályaitól ez egy esetben kivétel állíttatott föl, a mennyiben ez egy másik — talán még nagyobb — visszásság elkerülésére történt.

De épen azért, mert ez intézkedés csak kivétel, *azt a legszorosabban kell magyarázni;* nevezetesen a több érték összefoglalása csak azon czélból alkalmazható, hogy eldöntessék, vajjon az illető lopások egy bűntettet, vagy több vétséget alkotnak-e.

Az összeszámítás az ellopott vagy ellopni megkisérlett dolgok értéke tekintetében tehát csak ott foglalhat helyt, hol a *lopások mindegyike vétség* és e vétségek értéke *együttvéve 50 forintot meghalad.* Ellenben nem alkalmazható a 335. §. akkor, ha 1. a lopott dolgok valamelyikének értéke már magában véve meghaladja az 50 forintot; 2. ha a lopások már egyébként is bűntettet képeznek; 3. ha az összefoglalás által sem jön ki 50 forinton felüli érték.

Hasonlókép legszorosabban magyarázandó a törvénynek e §-ban foglalt intézkedése a tekintetben is, hogy a bűncselekmény által elvont dolgok értékének összeszámítása s ezáltal

több bűncselekmény egygyéfoglalása hazai büntetőjogunkban csak ezen egy esetben fordulhat elő, másutt sehol sem alkalmazható. Bizonyítja ezt azon körülmény is, hogy a törvény indokolása a 335. §-t mint a beszámítás elveitől s különösen a bűnhalmazat szabályaitól teljesen eltérőt külön kiemelendőnek tartotta s ennél kijelenti, hogy a bűnhalmazat elvei itt ki vannak zárva. Mivel pedig a törvény másutt hasonló kivételt sehol sem statuál, tehát ez értékösszefoglalás másutt sehol sem történhetik meg.[74]

II. Azt hiszszük, már fennebbi fejtegetéseinkből kiderült, hogy a szokásszerű és üzletszerű bűncselekmények collectiv delictumot nem képeznek.

Ezt bizonyítja mindenekelőtt az, hogy a *szokásszerűség* és *üzletszerűség* — akár a tényálladékhoz tartozó, akár minősítő körülmény gyanánt állíttassék az föl — nemcsak több, hanem *már egy cselekményből is constatálható* s ennélfogva már *egyszeri elkövetés alapján is büntethető,* holott a delictum collectivum tényálladékához mindig több cselekmény szükséges.

Továbbá azt, hogy a szokásszerű és üzletszerű bűncselekmény nem delictum collectivum, bizonyítja az is, hogy az egyes szokásszerű és üzletszerű bűncselekmények rendesen már magukban véve is a tettes elég gonoszságáról és veszélyességéről tesznek tanuságot arra nézve, hogy egyszerű elkövetés esetén is büntetendők legyenek; azok ismétlését, vagy azok nagyobb számát kivánni meg a büntethetőséghez, nem egyéb, mint a tettes indokolatlan kedvezményezése.

Nem habozunk tehát kijelenteni azt, hogy a delictum collectivum fogalma tökéletesen elejtendő s ha valamely bűncselekmény szokás- vagy üzletszerűleg többször elkövettetett, ezek mindegyike *önálló bűncselekmény gyanánt veendő tekintetbe* s *az anyagi halmazat* rendes szabályai szerint büntetendő.

De sokkal nehezebb felelni arra a kérdésre, hogy mily jelentőséget tulajdonítson a büntetőtörvény valamely bűncselekmény szokás- vagy üzletszerű elkövetésének?

A feleletet az illető állam specialis viszonyainak ismerete nélkül nehéz megadni.

A mi mindenekelőtt *e két fogalom közti különbség* lényegét illeti, úgy az csak abban foglalható össze, hogy a szokásszerű

bűncselekmények a tettesnek azon delictum elkövetésére irányzott *bűnös hajlamából*, az üzletszerűek ellenben azon elhatározásból veszik eredetüket, hogy azon delictum *többszöri elkövetését, rendes keresetforrás gyanánt* akarja fölhasználni.

Az előbbi ismérve tehát: az *ismétlési hajlam*, utóbbié: az *ismétlési szándék* és a *nyerészkedési czélzat*. De meg kell jegyeznünk, hogy a nyerészkedési czélzat a szokásszerű bűncselekményeknél sincs föltétlenül kizárva, mert szokásszerűleg elkövethetők oly delictumok (például a lopás) is, melyeknek a nyerészkedési czélzat már tényálladékukhoz tartozik. A különbség tehát csak az, hogy a nyerészkedési czélzat *magának a szokásszerűségnek fogalmához nem kivántatik meg.*

A mi most már azt a kérdést illeti, hogy helyes-e, ha a szokás- és üzletszerűség, mint az illető delictum *tényálladékához tartozó körülmény* állíttatik föl, vagyis valamely bűncselekmény csak akkor büntettetik, ha szokás- vagy üzletszerűen követtetett el: úgy ezen eljárás ellen kétségtelenül lehet azt a theoreticus ellenvetést tenni, hogy valamely nem tiltott cselekmény nem válhatik büntetendővé pusztán azért, mert szokás- vagy üzletszerűen követtetett el.

De másrészt meg kell engednünk, hogy a büntető törvényhozás abból a meggyőződésből indulhat ki, miszerint valamely cselekmény csak akkor lesz veszélyessé a társadalomra és jogrendre nézve, ha szokás- vagy üzletszerűen követtetik el s ennélfogva csak az ilyen elkövetéséhez fűz büntetési sanctiót.

De ha gyakorlati szempontból ez az intézkedés lesz is szükségessé, véleményünk szerint ez esetben sem lehet szó *collectiv delictumról,* mert a szokás- és üzletszerűség tényálladéka esetleg már egyszeri elkövetés alapján is megállapítható lévén, a büntethetőséghez itt sem szükséges több cselekmény.

A másik kérdés az, *mennyiben állítandó föl a szokás- és üzletszerűség minősítő, illetőleg büntetést fokozó körülmény gyanánt.*

Az, hogy ezek a rendes büntetési tételen belől egyszerü *sulyosító* körülmény gyanánt minden delictumnál, figyelembe vehetők, — mint már fennebb kifejtettük, — ép úgy nem szenved kétséget, mint bizonyosnak tartjuk azt, hogy *átalános minősítő, vagy büntetést fokozó körülmény* gyanánt való felállításuk

teljesen fölösleges. És pedig szükségtelen ez azért, mert bizonyos, hogy sem a szokás-, sem az üzletszerű elkövetés nem fordul elő minden bűncselekménynél, hanem csak egy-kettőnél, ezek miatt pedig nem szükséges a törvényben egy oly átalános intézkedést tenni, hogy a szokás- vagy üzletszerű elkövetés esetén a büntetés minden bűncselekménynél bizonyos hányadával emelhető, vagy épen más súlyosabb büntetési nemmel helyettesíthető.

Arra nézve pedig, hogy a szokás- és üzletszerűség *mely bűncselekményeknél* emelendő ki *különös büntetést fokozó, illetőleg minősítő körülmény* gyanánt: első sorban *az illető állam specialis viszonyai* határozók, mert ezeket kell irányadóul venni azon kérdés eldöntésénél, hogy hol *szükséges* megállapítani e súlyosabb büntetést.

Ha e szükség csakugyan létezik, s az illető törvény büntetési tételei nem elég szélesek, úgy az *üzletszerűség* minden aggály nélkül fölállítható minősítő körülmény gyanánt, miután ismérvei elég biztosak arra, hogy a praxisban minden nagyobb nehézség nélkül megállapítható legyen.

A *szokásszerűségnek* minősítő körülményül való fölállítása ellen ellenben épen azon nagy gyakorlati nehézségek szólnak leginkább, melyek e fogalmat a büntetőjog számára majdnem használhatlanná teszik.

Ez az oka annak, hogy részünkről a szokásszerűség fölemlítése helyett czélszerűbbnek tartanók a törvényben a visszaesés kérdését új alakban szabályozni. Ez az új szabályozás abban állana, hogy egy-kétszeri visszaesés esetén a büntetés fokozása, vagy súlyosabb büntetési nemre való áttérés mellőztetnék, ellenben ha ugyanazon bűncselekmény előleges elitéltetés, illetőleg megbüntetés után már *négyszer vagy ötször* követtetett el: úgy *e többszöri visszaesés vétetnék facultativ* büntetést fokozó, vagy minősítő körülménynek s egyszersmind gondoskodás történnék arról is, hogy az ily *többszörös visszaeső szabadságvesztés büntetése kiállása alatt külön elbánásban részesíttessék* s büntetésének intensitása is fokoztassék.

Ezen eljárás mellett szól az, hogy míg egy-kétszeri visszaesés gyakran nem a tettes gonoszságából, hanem egészen más motivumból ered, addig a *többszöri visszaesésnél van épen az*

igazi nagy társadalmi veszély s itt van valódi szükség az erélyes repressióra. Azáltal pedig, hogy a visszaesést itt is csupán *facultativ* büntetést fokozó, illetőleg minősítő körülmény gyanánt állítja föl a törvényhozás, eleget tesz az igazság azon követelményének, hogy csak akkor szabassék ki a súlyosabb büntetés, ha a tettesnél valóban bűnös szokás, vagy intensivebb gonoszság jön elő.

Ily módon úgy a gyakorlati szükség, mint az igazság követelményeinek elég tétetnék addig is, míg a szokás- és üzletszerűség tana teljesen tisztázva s a szokásszerűség biztos ismérvei megállapítva lesznek.

JEGYZETEK.

[1] A collectiv bűncselekmények tana irodalmunkban eddig nagyon kevéssé levén tárgyalva, a «*delictum collectivum*» elnevezésnek megfelelő magyar műszó tudtunkkal nincs általánosságban elfogadva. Hazai íróink fölváltva használják az «összesített», «összefoglalt», «együttes», «összetes» stb. elnevezéseket a collectiv delictumok megjelölésére és az eltérő megjelölések közt annál nehezebb választani, mert — nézetünk szerint — egyik sem fejezi ki teljesen a latin terminologia által jelzett fogalmat. Ez szolgáljon mentségül, ha — alkalmas műszó hiányában — némileg vétünk a magyarosság ellen s mellőzve a használni szokott magyar megjelöléseket, az eredeti latin műszót tartjuk meg.

[2] Ezen legtágabb értelemben használják a collectiv delictum elnevezést Haus (id. m. I. k. 357. §. 265. l.) és Krug Ueber die Concurrenz der Verbrechen 13. l. — Előbbi szerint «infractions collectives sont tous les délits composés de plusieurs *faits*, ou qui se composent de plusieurs faits distincts dont la réunion ne forme qu'un seul délit.»

[3] A definitio Heffter-től ered, ki azt Goltdammer Archivjának I. kötetében (311. l.) megjelent értekezésében használta először. Ugyanily értelemben definiálják a colletiv delictumot Dochow (id. monographiája 81. l.), Lilienthal (id. m. 7. l.), John (id. ért. a Goltdammer-féle Archiv IX. köt. 510. l.) stb.

[4] L. Ortolan Éléments 331. l. (761., 762. §.) Rauter Traité théorique et pratique du droit criminel français I. k. 227. l. (128. §.).

[5] Így Carrara szerint collectiv delictum jön létre: «quando la criminosità non ne sorge se non al seguito di azione ripetute, che constituiscono *l'abitualità*». Programma. Parte gen. §. 52. E meghatározás is identificálja a delictum collectivumot a szokásszerű bűncselekményekkel.

[6] Pl. a rablás tényálladékában a lopás és a személy elleni erőszak egyesül.

[7] Pl. a pénzhamisításnál a hamis pénz készítésére irányuló összes actusokat, a csalárd bukásnál az ennek elleplezésére elkövetett különböző cselekvényeket egybe foglalja, egy bűncselekmény gyanánt tekinti a törvény.

[8] Haus szerint a delictum collectivumot két elem jellemzi: 1. la

pluralité des faits et, 2. l'unité de délit. A nagy belga tudós minden bűncselekményt, melynél e két kellék meg van, a «collectiv delictum» elnevezés alá akarna foglalni, s a delictum collectivumnak ily módon roppantúl kibővített csoportját azután három alosztályra osztja. Az elsőbe tartoznak: 1. *les infractions collectives par suite de l'unité de but*, vagyis a folytatólagos bűncselekmények, melyeknek ismérvét helytelenül találja Haus a «czél egységében» (l'unité de but, de projet), valamint helytelenül minősíti őket collectiv delictumnak; 2. a második osztályt képezik a hamisítás és *a hamis eszközök használata* (le faux et l'usage du faux); holott ez valóságban nem collectiv, hanem folytonos bűncselekmény (delictum continuum), mert ennek elkövetője állandó jogellenes állapotot hoz létre, végre a 3. osztályba sorolja Haus is a szokásszerű bűncselekményeket. (L. Principes généraux I. k. 357—365. §§.)

[9] Találóan fejezi ezt ki Ortolan, midőn azt mondja, hogy a collectiv delictumnál: «la pluralité des faits forme une condition *sine qua non* du délit» (id. m. 330. l.).

[10] E többszöri elkövetés nélkül egyátalán nem létesül büntethetőség azon delictumoknál, melyeknél a collectivitas a bűncselekmény tényálladékához tartozik (p. némely büntető törvények szerint az uzsora csak akkor képezett büntetendő cselekményt, ha bizonyos meghatározott számban p. három ízben követtetett el.).

[11] Pl. a becsületsértés, a rágalmazás, a testi sértés, ha *ugyanazon személy ellenében*, egységes elhatározás alapján többször, de mindig continue s egymással belső összefüggésben követtetnek el, képezhetnek folytatólagos bűncselekményt, ellenben delictum collectivumot soha.

[12] «Collectivdelicte sind solche, deren Thatbestand nicht in einer einzelnen Handlung, sondern in Einer Häufung mehrerer Handlungen besteht, die sich als Ausflüsse derselben Gewöhnung und Lebensrichtung darstellen.» Heffter (id. ért. a Goltdammer-féle Archiv für preussisches Strafrecht I. köt. 311. l.)

[13] V. ö. Dochow id. monograf. 16—19. lapjait. Lilienthal id. mon. 31—33. l., továbbá a «Von der Gewohnheit» cz. értekezés a Friedreich-féle «Blätter für gerichtliche Antropologie» VIII. évfolyamának 3. füzetében 3. és köv. lapokon.

[14] Az uralomra vergődött, kifejlett szokás nagy hatalmát vázolván, találóan mondja Dochow, hogy ha egyszer egy szokás valakinél lábra kap, oly hatalmassá válik az, hogy «nicht der Mensch hat die Gewohnheit, sondern *diese den Menschen*» (id. m. 18. l.)

[15] A porosz codex commentatorai közöl Beseler (Kommentar 277. l.) a «geschäftsmässig» és «gewerbsmässig» kifejezéseket teljesen *egyértelműeknek* tartja. — Goltdammer (Materialien II. köt. 194. l.) a «Geschäftsmässigkeit» valódi értelmét abban találja, hogy a kivándorlásra csábításnak *üzlet gyanánt* (als ein Geschäft) kell folytattatnia, vagy legalább is ismétlési szándékkal kell elkövettetnie. Felvilágosító például felhozza azon esetet, hogy ha valaki fölállít egy kivándorlási irodát azon

czélzattal, hogy egyes személyeket, kik nála jelentkeznek, rábeszélés stb. által a kivándorlásra fog csábítani, ekkor a kérdéses bűncselekmény tényálladéka létesül már akkor is, ha az illető *tényleg csak egy egyénnel szemben* követte el ezen bűncselekményt és pedig létesül azért, mert a tettes magatartása arra mutat, hogy ő a kivándorlásra csábítást határozatlan számban, mintegy üzlet gyanánt akarta elkövetni. — Temme (Lehrbuch des preussischen Strafrechts (1853) cz. művében 677. l.) azt tanítja, hogy a kifejezés az életből van véve és csak az egyes concrét esetben lesz eldönthető, hogy mikor forog fenn; egy másik művében (Glossen zum Strafgesetzbuch für die preussischen Staaten (1853) 183—184. l.) azonban már azon nézetének ad kifejezést, hogy e fogalomnál a nyerészkedési szándék fenforgása, vagy hiányzása egészen közömbös, de megkivántatik, hogy a kivándorlásra csábítás ismételve történt legyen, tehát egy bűncselekmény nem elég.

A német birodalmi btkv. 144. §-a még eltérőbb interpretálásokban részesül. Úgy az eredeti tervezet tárgyalásakor, mint a törvénynek 1876-ban történt revideálásakor többen panaszkodtak a fölött, hogy a «sich zum Geschäfte machen» kifejezés tulajdonképeni értelmét nem lehet megállapítani, mert az egész fogalom rendkívül határozatlan. Ez aggodalmak ellenében — (Schwarze részéről) — fölhozatott az, hogy a gyakorlat bizonyára boldogulni fog e kifejezéssel. A tervezet által javasolt szövegezés a törvényhozási tárgyalások alkalmával csakugyan el is fogadtatott, főleg azon czélból, hogy a nyerészkedési szándék nélkül eljáró kivándorlási ügynököket is büntetni lehessen. De hogy tulajdonkép senki sem tudta, hogy mik képezik a «Geschäftmissigkeit» ismérveit, azt élénken illusztrálja az a körülmény, hogy még a büntető törvény létrejövetele körül jelentékeny tevékenységet kifejtett criminalisták sincsenek egyetértésben az iránt, mit akart a törvényhozás e kifejezéssel mondani.

Schwarze szerint (Kommentar 5. kiad. 443—444. l.) a «Geschäftmässigkeit» fogalmához nem kivántatik meg a nyerészkedési szándék, de szükséges a többszöri elkövetés. — Rubo (Kommentar 2. kiad. 641. l.) nyiltan elismeri, hogy a kifejezés tulajdonképeni értelme nehezen állapítható meg. Részéről azt hiszi, hogy teljesen elégséges egyszeri cselekvés és jelentőség nélküli, vajjon a kivándorlásra csábítás ellenszolgáltatás mellett vagy ellenszolgáltatás nélkül történt-e. — Rüdorff (Kommentar, a Stenglein által áldolgozott 3. kiad. 379. l.) azt állítja, hogy a bűncselekménynek nem kell nyerészkedési szándékból elkövettetnie, de szükséges az ismétlési szándékkal kifejtett cselekvőség.

A többi kommentátor közt legyen elég csak a pár fontosabbat kiemelni: Oppenhoff körülbelől ugyanazon nézeten van, mint Rüdorff. — Buri (Einheit und Mehrheit der Verbrechen 65. l.) egy oly distinctióval értelmezi a «Geschäftmässigkeit» fogalmát, mely az ellentétes nézetek szétágazását még jobban föltünteti. Szerinte, ha e fogalomnál *vagyoni előny* szerzéséről van szó: úgy elégséges a tényálladékhoz *egy* cselekmény is; ha ellenben a vagyoni előny szerzése nincs kérdésben: úgy

többszöri tevékenység kivántatik meg. — OLSHAUSEN (Kommentar zum Strafgesetzbuch für das deutsche Reich 1. kiad. I. köt. 524. l.) azt kivánja e fogalomhoz, hogy valaki idejét és tevékenységét tartósan vagy ismételve szándékolja e bűnös cselekvőségre fordítani, ellenben úgy a nyerészkedési szándékot, mint a többszöri ismétlést szükségtelennek tartja. — LISZT (Lehrbuch 2. kiad. 219. l.) nézete szerint a «Geschäftmässigkeit» lényeges ismérve a többszöri ismétlésre irányuló szándék, ellenben nem kivántatik, hogy a tettes e bűnös tevékenységet keresetforrásúl akarja fölhasználni.

A mi végre az ezen kérdéssel specialiter foglalkozó criminalistákat illeti, ezek közől DOCHOW nem is emlékezik meg a «Geschäftmässigkeit»-ről s így annak külön kiemelését valószínűleg szükségtelennek tartja. — LILIENTHAL (id. monogr. 30. l.) azt hiszi, hogy fölösleges a «Gewerbs- und Geschäftsmässigkeit» közt különbséget tenni, miután a két kifejezés a német nyelvszokás szerint is körülbelől ugyanazt jelenti. — SCHÜTZE (fennebb id. értekezésében a Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft III. köt. 58—59. l.) semmi különbséget nem tesz iparszerűség és üzletszerűség közt, hanem a két kifejezést teljesen egy színvonalra helyezi.

Azért ismertettük oly részletesen ez eltérő nézeteket, hogy teljesen feltüntessük azt a chaost, mely a «Geschäftsmässigkeit» fogalmának értelmezése körül a német jogirodalomban mutatkozik, s mely már maga is teljesen kitünteti czélszerűtlenségét annak, hogy az iparszerűség és üzletszerűség forgalma közt különbség tétetik, miután a kettő közt biztos ismérv úgy sem található. És még ha megkülönböztető ismérvül átalánosan elfogadtatnék is az, hogy a «Geshhäftsmässigkeit»-hoz nyerészkedési szándék nem kivántatik meg, *e különböztetésnek alig felelne meg az elnevezés különbsége*, miután «Geschäft» és «Gewerbe» közt ily alapon distinguálni nem lehet. Hogy a praxis mennyiben boldogúl e különböztetéssel, arra nézve nem nyilatkozhatunk, mert nem ismerünk ítéletet, mely a «Geschäftsmässigkeit» fogalmának interpretálására vonatkoznék. Bizonyosnak tartjuk azonban azt, hogy az egész fogalom a német büntetőtörvényből minden nehézség nélkül kihagyható volna, miután azon egyén, ki «*hamis tények előadása, vagy egyéb megtévesztésre irányuló eszközök által*» csábít a kivándorlásra, valóban nem csak akkor, ha ebből üzletet csinál, hanem már egy izbeni elkövetés esetén is megérdemli a büntetést. — A német törvények közől pedig csak még egy említi meg a «Geschäftsmässigkeit»-ot, t. i. az úgynevezett *szocziálista törvény* (Gesetz gegen die gemeingefährlichen Bestrebungen der Socialdemokratie, 1878 október 21-kéről) 22. és 24. §§-ai, melyek szerkesztésénél ugyanaz a czél vezette a törvényhozást, mint a német bir. btkv. 144. §-a szövegezésénél, t. i. hogy a nyerészkedési szándék nélkül eljáró agitátorok, kik annyival veszedelmesebbek, mert nagyon fanatikusak és nagy tekintélylyel birnak, szintén büntethetők legyenek. E czél elérésére azonban a «sich zum *Geschäfte* machen» kifejezés elfogadása által már

azért sem választott helyes módot a törvényhozás, mert oly *«üzlet»* («Geschäft»), *mely nyerészkedési szándék nélkül* folytattatnék, valóban már önmagában véve is ellenmondást képez. Az az intentio, mely a törvényhozást vezérelte, azt hiszszük, sokkal egyszerűbben és biztosabban volna elérhető az által, ha a törvény világosan kijelentené, hogy a tiltott irányban való izgatás akkor is büntettetik, ha az nyerészkedési szándék *nélkül* történt. Ily módon minden kétely kizáratnék és egyúttal *teljesen fölöslegesse válnék az, hogy az iparszerűség és üzletszerűség fogalma közt különbség tétessek.*

Hazai íróink közt egyedül Werner-nél (id. m. 178—179. l.) találjuk e distinctiót, ki az üzletszerűség ismérve gyanánt az ismétlési szándékot, az iparszerűségé gyanánt pedig ezen kívül még a nyerészkedési czélzatot állítja fel. Viszont Schnierer (id. m. 527. l.) büntetőtörvényünknek az üzletszerű orgazdaságról szóló 372. §-a magyarázatánál az «üzletszerű» és «iparszerű» megjelöléseket fölváltva használja, a nélkül, hogy azoknak más-más értelmet tulajdonítana. Ezt az eljárást azonban már azért sem helyeselhetjük, mert a terminologia egyöntetűségét zavarja.

Törvényeink közől — tudtunkkal — csak kettő használja az *«iparszerűség»* kifejezést, t. i. az 1881 : XIV. t.-cz. (a kézi zálog kölcsönügyletről, tulajdonkép *üzletről* és az 1883. évi XXXI. t.-cz. (a részlet-ügyletről). Ezen törvényekben azonban nem valamely büntettnek, vagy vétségnek ismétlési szándékkal és nyerészkedési czélzattal való elkövetéséről, hanem *engedélyhez kötött iparnak engedély nelküli üzéséről* van szó, ez pedig az üzletszerű bűncselekményekkel semmi vonatkozásban nem állván, nem hozható föl azon alábbi állításunk ellen, hogy törvényhozásunk a hivatásszerű büntettesek e fajának megjelölésére az *«üzletszerűség»* kifejezést fogadta el műszó gyanánt.

[16] A *német* büntető jogászok épen ellenkezőleg a «Gewerbsmässigkeit» műszót használják e fogalom megjelölésére s ezt részünkről épen nem csodáljuk, mert a német nyelvben a *«Gewerbe»* szó oly tág értelemben használtatik, s oly sok jelentményt foglal magában (így «Gewerbe» neve alá foglalnak össze minden nyereség szerzésére irányuló emberi tevékenységet, ily értelemben beszélnek «von gelehrten und künstlerischen Gewerben») — hogy ezen tág értelemű kifejezés minden erőszakoltság nélkül lesz átvihető a büntetőjog terére is. — Ellenben a magyarban az *«iparszerűség»* — eltekintve e kifejezés magyartalanságától, — mint büntetőjogi műszó egyáltalán nem alkalmazható, mert nálunk az *ipar* elnevezés alatt csak az őstermeléssel és a kereskedéssel ellentétben álló *materialis* foglalkozásokat u. m. a kézműipart és a nyers termékek gyári földolgozását szokták érteni, ha tehát azt mondanánk, hogy X. *iparszerűleg* üzi a bűncselekmények elkövetését, úgy nemcsak mértéken túl kiterjesztenénk e fogalmat, nemcsak germanizmust követnénk el, hanem érthetetlen s helytelen műszót használnánk. Ezzel szemben az «üzletszerűség» kifejezés műszóúl választása mellett szól nemcsak

az, hogy kriminalistáink legnagyobb része ezt használja, hanem hogy törvényhozásunk is több törvényben ezt fogadta el.

[17] A szokásszerűség és üzletszerűség tanának fejlődését legbővebben tárgyalja DOCHOW id. m. 19—47. lapján, l. még HÄLSCHNER System des preussischen Strafrechts I. köt. 419. és köv. lapjait.

[18] L. ABEGG czikkét: «Beiträge zur Erklärung einiger Stellen aus den Quellen des römischen Rechts» (az Archiv des Criminalrechts (Neue Folge) 1836. évfolyamának 495—519. l.). Nézetének támogatására mindenekelőtt felhozza ABEGG (id. ért. 499—500. l.) a L. 7. *ad legem Fabiam de plagiariis* (9, 20) fragmentumát és azt hiszi, hogy e lex azokra vonatkozik, kik az emberrablást üzletszerűleg folytatták. Az idézett törvényhelyből azonban csak az derül ki, hogy Diokleczián császár e nagyon elharapódzott delictum ellen szigorúbb büntetéseket léptetett életbe, és hogy e szigorúbb büntetés nem csupán az üzletszerű bűntettes ellenében volt megállapítva, azt már az is kétségtelenné teszi, hogy egyformán ért mindenkit, a ki csak e bűncselekményt elkövette. 2. Az idézett második törvény L. 6. D. *ad legem Fabiam* (48, 13) tartalmazza ugyan ezen szavakat: «facit quaestionem», de e kifejezés már azért sem bizonyit ABEGG nézete mellett, mert sokan a kérdéses törvényhelyet így olvassák: «facti quaestio est» (l. a Corpus Juris Civilis-nek MOMMSEN-féle kiadását) s nézetünk szerint csak ez utóbbi olvasási mód állhat meg, miután az előbbi mellett a fragmentumnak értelme ki nem vehető. 3. A L. 28. §. 12. D. *de poenis* (48,19) töredékében ABEGG az *üzletszerű* gyujtogatók («Brandstifter von Profession») (!) súlyosabb büntetését látja. De eltekintve attól, hogy az üzletszerű gyujtogatók fogalma meglehetős érthetetlen, nézetünk szerint kétségtelen, hogy a kérdéses töredék ide vonatkozó szavai: «praedae causa» nem másokat, mint azon egyéneket akarják megjelölni, kik a polgárháboruk idejében Rómában oly gyakori pusztításokat eszközöltek. 4. A *L. 1. §. 1. D. de abigeis* (47, 14) ezen szavai: «et abigendi studium *quasi artem* exercent», ABEGG szerint a leghatározottabban rá mutatnak az üzletszerűségre. Szerintünk azonban ez a nézet már azért sem fogadható el, mert habár kétes, hogy mit akart a törvényhozás ezen szavakkal: «quasi artem» kifejezni, annyi bizonyos, hogy az abigeatus tényálladékához — (mint ezt WÄCHTER is egy a furtumról írt czikkében (a WEISKE-féle Rechtslexikon III. köt. 372. lapján) világosan kimutatja) — nem az üzletszerűség, hanem az kivántatott meg, hogy a tettes bizonyos számú marhát lopjon el a *legelőről vagy nyájakból* («abigei autem proprie hi habentur, qui pecora ex pascuis, vel ex armentis substrahunt») e bűncselekmény üzletszerű vitele pedig fokozottabb büntetést nem vont maga után s így ezen törvényhely alapján az üzletszerűséget a római büntetőjogban minősítő körülmény gyanánt tekinteni nem lehet. 5. A *L. 28. §. 10. D. de poenis* (48, 19) és a *L. 28. §. 15. D. de poenis* (48, 19), melyeket ABEGG (id. ért. 501—502. l.) a rablásnak üzletszerű vitelére vonatkoztat, szerintünk, ép úgy vonatkozhatnak az egyszerű bűnismétlésre is («utique si *saepius*

atque in itineribus hoc admiserunt») és még ha a kérdéses törvény a rablóbandák garázdálkodásai ellen hozatott volna is, az ületszerűségre már azért sem vonatkoztatható, mert ennek fogalmát még elleplezve sem említi fel. — 6. Végre a bűncselekmények egy egész csoportjánál bizonyos végzeteket, különösen az «*arius*» végzetet ABEGG (id. ért. 508—512. l.) egészen sajátságos fölfogással, annak jeléül tekinti, hogy e végzeteket a római büntetőjog az üzletszerű elkövetés megjelölésére akarta volna fölhasználni. Így a már fennebb tárgyalt *plagiarii* és *incendiarii* kifejezéseken kívül, melyek az üzletszerű tolvajokat, illetve üzletszerű gyujtogatókat jelentenék, a *dardanarii* elnevezés azokra vonatkoznék, kik a gabonauzsorával üzletszerűleg foglalkoznak, így volnának továbbá *venenarii* az üzletszerű méregkeverők, *falsarii* az üzletszerű hamisítók, *saccularii* az üzletszerű zsebtolvajok, *directarii* az üzletszerű betörő tolvajok, *sicarii* az üzletszerű orgyilkosok stb. E törvények alaposabb vizsgálata azonban arról győz meg bennünket, hogy ABEGG véleménye puszta gyanítás, melyet semmi nyomósabb érv nem támogat. És miután a római büntetőjogban, mely épen nem képez befejezett rendszert, — szerintünk — lehetetlen *általános* elnevezések és elvek következetes keresztülvitelét találni: ennélfogva ezen végzetek használatából az üzletszerűség fölállítására következtetni annál kevésbbé lehet, mert maga ABEGG is megengedi, hogy a fennebb elősorolt elnevezések arra is vonatkoznak, ki a bűncselekményt csak egy izben követte el, miután sehol sincs a törvényekben, hogy csak a többszöri elkövetések jelöltetnek meg e kifejezésekkel. — 7. Legfontosabb az ABEGG által felhozott törvények közöl a *lex Cornelia de sicariis et veneficiis* (L. 1. §. 1. D. 48, 8), melynek ide vonatkozó része szó szerint a következőleg hangzik: «*qui cum telo ambulaverit* hominis necandi, furtive faciendi causa, cuiusve id dolo malo factum fuerit»..... E töredéket és a «sicarius» elnevezést REIN (Das Kriminalrecht der Römer von Romulus bis auf Justinian, Lipcse. 1844 407—412. l.) és ZUMPT (Das Kriminalrecht der römischen Republik, Berlin. 1869. II. köt. 2. rész 11. l.) ABEGG nézetéhez csatlakozva az *üzletszerű orgyilkosokra* akarják vonatkoztatni, azon fölfogásból indulva ki, hogy ezek főleg a Sulla és Marius közti harczok ideje alatt oly nagy számban jöttek elő, hogy szükséges volt ellenük szigorúbb törvényhozási intézkedéseket tenni. Hogy azonban ez a nézet nem bír reális alappal, azt már DOCHOW (id. mon. 24—29. l.) meggyőzőleg kimutatta. — A «sicarius» elnevezés nem jelent mást, mint olyan egyént, ki a «*sica*»-val, (görbe tőrrel) valakit megöl. S ha meg is engedjük, hogy létezhettek egyesek, kik a polgárháboruk zavarai alatt mintegy üzlet gyanánt folytatták az orgyilkosságot, arra nézve, hogy a lex Cornelia ezeket nem akarta külön kiemelni, legszólóbb bizonyíték az, hogy a büntetés minden tettes számára, — akárhányszor és akár üzlet gyanánt, akár nem így követte is el e bűncselekményt, — mindig ugyanaz volt: t. i. az aquae et ignis interdictio. — A másik kifejezés, a melyből ABEGG és követői az üzletszerűségre következtettek («qui cum telo ambulaverit»)

nem jelent mást, minthogy a gyilkos fölfegyverkezve lesbe áll, megvárni áldozatát. E szokás Franczia- és Olaszországban ma is úgy el van terjedve, hogy a Code Pénal (296. és 298. §§.) és a szárdiniai btkv. (526. és 529. §§.) szükségesnek tartották a gyilkosság e módjáról («l'homicide commis avec guet-apens; omicidio commesso con agguato») külön megemlékezni. — Ép így tévedés ABEGG és REIN részéről a lex Corneliának *a méregkeverésre* vonatkozó intézkedéseit az üzletszerűség fogalmával kapcsolatba hozni. Ezt teljesen kizárja már maga a törvény szövege is («venenarii capite pumiendi sunt aut *si dignitatis respectum agi oportuerit*, deportandi»), mert föl sem lehet tenni, hogy épen a magasabb rangú egyének közt akadtak volna olyanok, kik a méregkeverést *üzletszerűleg* folytatták volna. Ennélfogva a venenarii kifejezés alatt is a méregkeverőket *átaldban* kell értenünk. — 8. ABEGG (id. ért. 517—519. l.) Lehrbuch der Strafrechtswissenschaft (1836.) 593. l.) és BIRNBAUM («von dem Begriffe von «Socius» in den Quellen des römischen Strafrechts» cz. értekezésében: Archiv des Kriminalrechts, Neue Folge 1842. évf. 45. és köv. lap) az *arius* végzettel egy szempont alá helyezik a *frequentativumot;* a mennyiben a «receptores» kifejezés alatt orgazdát általában, a «*receptatores*» alatt ellenben az üzletszerű orgazdákat kivánják érteni. Velük szemben azonban PLATNER (l. «Ueber das crimen receptatorum» cz. czikkét Archiv des Criminalrechts, Neue Folge 1843. évf. 178—180. l.) teljesen kimutatta, hogy a hivatkozott törvényhelyekben L. 1. D. de receptatoribus (47, 16) és L. 1. C. de his, qui latrones (9, 39) a törvényhozó a neki imputált különböztetés megtétele nélkül tökéletesen váltakozva használja e kifejezéseket.

DOCHOW míg (id. m. 22—32. l.) igen találó fejtegetéssel igazolja, hogy az ABEGG által fölhozott törvények egyike sem vonatkoztatható az üzletszerűségre, másrészt egy ABEGG-től nem idézett törvényben föltalálni véli az üzletszerűség fogalmát. Ez a *L. 4. §. 2. D. de his, qui notantur* (3, 2), mely szerint «lenocinium facit, qui *quaestuaria* mancipia habuerit, sed et qui in liberis *hunc quaestum exercet*, in eadem causa est». Ezt a passust DOCHOW, ép úgy mint TEMME (Lehrbuch d. preuss. Strafrechts 1853, 720. lap) utalásnak tekintik az üzletszerűségre, holott — igénytelen nézetünk szerint — ebből csak azt lehet következtetni, hogy már a rómaiak idejében voltak egyesek, kik e gyalázatos foglalkozást *keresetforrásul, üzletül használták*, de ebből az, hogy az üzletszerűség már a rómaiaknál, mint specialis büntetőjogi alakulat előfordult, és hogy az üzletszerű bűncselekmények külön szabályok szerint büntettettek volna, egyátalán *ki nem tűnik*.

[19] A középkori olasz büntető jogászok s az újabb criminalisták közül HÄLSCHNER (Preuss. Strafr. Bd. II. 419. l.) és HEFFTER (Strafrecht 103. §. 3. jegyz.) Theodosiusnak egy a Codex Theodosianusból a Corpus Jurisba is (1, 4) fölvett törvényét (L. 3. §. 4. de episcopali audientia) (1, 4) — sajátságos tévedéssel — a szokásszerűség fogalmának fölállítója gyanánt tekintik. E törvény szerint ugyanis az évenként husvétkor a császár által engedélyeztetni szokott amnestiából ki vannak zárva azok, kik egy előbbi

megkegyelmezés daczára visszaesők lettek. — De minthogy ezen törvény a szokásszerűség büntetéséről egyátalán nem szól, nevezetesen azt minősítő körülményül fel nem állítja, hanem csak a visszaesőket zárja el egy kegyelmi tény kedvezményétől, ennélfogva a szokásszerűség fölállítása ebből ép úgy nem következik, mint nem következtethető, pl. a *magyar B. T. K. 49. §. b)* pontjának azon intézkedéséből, hogy a rablás zsarolás, stb. bűntetteibe, vagy vétségeibe visszaesők föltételes szabadságra nem bocsáttatnak.

[20] A középkori *olasz* jogászok az u. n. *practicusok* közül a szokásszerűség tana tekintetében említést érdemelnek: JACOBUS DE BELLOVISU, BONIFACIUS DE VITALINIS, JULIUS CLARUS, TIBERIUS DECIANUS és különösen FARINACIUS, ki: «Praxis et Theoricae criminalis libri duo» (Francofurti 1606) czímű műve I. kötetének 3-ik titulusában: «Delicti poena quando et quomodo augeatur propter delinquendi consuetudinem?» czímű kérdés (quaestio XXIII.) alatt a szokásszerű bűncselekményeknek, illetve a «consuetudo delinquendi»-nek tanát nagyon részletesen fejtegeti.

[21] Mint JACOBUS DE BELLOVISU (Practica Judicaria in criminalibus (Lugd. Batavensis 1515) Rubr. de lenonibus 12.) mondja, «*duae autem vices faciunt consuetudinem*». Ez elvet néhány római törvényből merítették, így a «lex Julia de vi publica»-ból, melyben a «*bis aut saepius*» kifejezés véletlenül előfordul. De némely delictumoknál — főleg ott, hol túlszigorúnak tartották már a második bűncselekményre a súlyosabb büntetési nemet alkalmazni — a szokásszerűséget csak a *harmadik* elkövetésnél állapították meg. Így FARINACIUS, míg általában azt tanítja «licet ut ex *bino* actu *regulariter* consuetudo delinquendi inducatur» (l. Praxis crim. Lib. I. Tit. III. Quaestio XX. N. 43.): addig mindjárt hozzáteszi «in *blasphemia* tamen non sufficit, quod quis consuetus» (?) «sit blasphemare semel vel bis, sed requiritur ut pluries blasphemauerit». Ugyanezt kivánja meg a lopásra nézve Julius CLARUS: (Receptarum sententiarum opera omnia, Francofurti 1604) «Fur enim, qui furari consuevit, dicitur *famosus* latro; et ideo de generali consuetudine pro *tribus* furtis fures laqueo suspenduntur». (Liber V. §. Furtum. Nota 8.).

[22] Hogy a szokásszerűség megállapításához *ugyanazon*, vagy *hasonnemű* bűncselekmény újabbi elkövetése kivántatott meg, azt világosan kifejezi FARINACIUS: «Et talis consuetudo debet esse *eiusdem generis delicti de quo inquiritur et non diversi*» (id. m. L. I. Tit. III. Quaest. XXIII. n. 30.)

[23] E szigort annyira vitték, hogy a pénzbüntetésről szokásszerűség esetén nem csak a testi, hanem a *halálbüntetésre (!)* is áttértek: «Propter consuetudinem delinquendi poenam pecuniariam posse nedum in corporalem, *sed etiam in capitalem* commutari (FARINACIUS id. m. L. I. Tit. III. Quaest. XVIII. N. 80.)

[24] Sajátságos azonban, hogy ezt a téves eszmemenetet leginkább csak a lopásnál és rablásnál alkalmazták. Hiába kelt ki ez eljárás ellen MATTHAEUS, ki (De Criminibus cz. művében Rubr. de furtis Cap. III.

n. 9—10.) joggal kérdi: — «unde certi sumus esse incorrigibilem, qui tertium furatus est» és ki élesen kimutatja annak következetlenségét, hogy a javíthatlanság praesumtiója *csak* a lopásnál és rablásnál állíttatott. Szerintünk ez valószínűleg azért történt, mert a bűnismétlés ezeknél fordult elő leggyakrabban, s mert ezen bűncselekmények gyakoriságát az elrettentési elmélet visszásságainak befolyása alatt állva, ily módon akarták megszüntetni. De mégis minősítő körülménynek vették még a szokásszerűséget a kerítésnél, istenkáromlásnál és uzsoránál is.

[25] Míg ugyanis az elméletben még ma is vitás, vajjon a Carolina 161. és 162. §§-ai a visszaesésre, vagy a bűnismétlésre vonatkoznak-e (v. ö. e tekintetben LOENING Quid statuendum sit eo, qui condemnatus in crimen reciderit, (Berlin 1869) 16—50. l. FRIEDLÄNDER Der Rückfall nach gemeinem deutschen Recht (1871), 74—80. l. MÜNCHHAUSEN Ueber die Strafbarkeit des Rückfalls (Halle 1870), 49—70. l.): addig bizonyos, hogy a praxis e szakaszokat *csak az előzetes megbüntetés után* alkalmazta.

[26] A középkori német büntetőjognak a szokásszerűségre vonatkozó felfogását legjellemzőbben feltünteti a «sächsische Weichbild»-hez írt *glossa* következő passusa: «Und diese zeichen gibt man den dieben die des tages stelen und beutelschneidern, man zeichnet sie aber aufwerts. Zum *ersten* durch die backen, zu dem *andern* mal bey die ohren, zum *dritten* mal ein creutz durch die stirn (vnd ja als offt zu der staupen geschlahen) vnnd man zeichnet sie darumb, das sie die leut kennen mögen, vnd sich dester bass (e helyett: desto besser) vor jhnen hüten; *kommen sie aber des dinges in gewohnheit* man gibt jhnen höhern zeichen vnd man zeichnet sie mit dem strange, und diss ist darumb, das welche bossheit gemeiner ist, die sol man desto sehrer straffen».

[27] A régi német particularis törvények részletes ismertetését l. DOCHOW id. m. 48—55. l., továbbá LILIENTHAL id. m. 1—4. l.

[28] Így a mendiant *d'habitude Ortolan* (Élements de droit pénal I. k. 762. §.) szerint az, ki «ne soutient sa vie que par la mendicité et que c'est lá *son métier* son mode d'existence». CHAUVEAU és HÉLIE (Théorie du Code Pénal IV. köt. 1533. §.) pedig a Code Pénal 334. czikkének interpretálásánál ezt mondják: «c'est le *métiér*, le trafic habituel de la corruption qui constitue ce délit».

[29] A szakasz ide vonatkozó része így hangzik: Si avronno per vagabondi: 3) Coloro che fanno il *mestiere* di indovinare o spiegare sogni per ritrarre guadagno dall' altrui credulità». Ellenben a *toszkánai* büntető codexben sem a szokásszerűségre, sem az üzletszerűségre vonatkozó intézkedést nem sikerült föltalálnunk.

[30] Ez utóbbi szakasz ugyan szemben az 509. §-szal, mely az «unzüchtiges *Gewerbe*» kifejezést használja: «ein *Geschäft* machen» szavakat tartalmazza, de tudtunkkal e két kifejezés synonim értelemben vétetik s az utóbbi szavaknak egyátalán nem tulajdoníttatik az az értelem, a mit a *német* bir. btkv. 144. §-ának tárgyalásánál fennebb említettünk, miután itt épen nyereségvágyból elkövetett kihágásról van szó.

[31] Az *orosz* javaslat ezen intézkedésének magyarázatát Geyer (a javaslat birálatát tartalmazó czikkében a Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft IV. köt. 231—235. lapján) abban találja, hogy a javaslatnak a halmazat büntetésére vonatkozólag fölállított szabályai túlságos enyhék s ezen enyheséget kellett a szokás- és üzletszerűségnek általános büntetést fokozó körülmény gyanánt való felállításával ellensúlyozni.

[32] A legtöbb író a szokás- és üzletszerűséget csak *az egyes delictumoknál* említi föl. Ezt teszi hazai criminálistáink legnagyobb része is. — Nézetünk szerint leghelyesebb e két fogalmat az *általános tanok között* és pedig egyrészt a bűnfolytatás, másrészt a bűnhalmazat tanával, mint rokon tanokkal kapcsolatban tárgyalni. Dr. Kautz Gusztáv. A magyar büntetőjog tankönyve 391. l.

[33] L. Dochow id. m. 57—58 l., Lilienthal id. m. 45—48. l. — Ellenkező nézetben vannak Häberlin Grundsätze des Criminalrechts (1848) 100 és 101. l. — H. Meyer (Lehrbuch 73. §.), Buri (id. ért. Gerichtssaal 1877. évf. 54. l.) és Rubo (Commentar über das Strafgesetzbuch für das deutsche Reich (1879) 2. kiad. 521. lap). — Ezek közül azonban ellentétes nézetét csak Buri indokolja. Ő abból indul ki, hogy, hogy ha üzletszerűségért büntetjük azt is, ki csak egyszer követte el az illető delictumot, úgy tulajdonkép *csak ezt a szándékot* büntetjük, a mi pedig még nem is nyilvánult. — Nézetünk szerint azonban okoskodása téves, mert nemcsak a *szándék van ily esetben igazolva*, hanem az *tényleg* nyilvánult is. — A *judicaturát* illetőleg a *német* birósági praxis (az itéleteket l. fölsorolva Dochow id. m. 58 l. és Lilienthal id. m. 46 l.) általában elismeri azt, hogy az üzletszerűség az illető bűncselekmény *egyszeri elkövetése esetén is* megállapítható. — A *franczia* judicatura, — melynek itéletei az *üzletszerűségre nézve is* minden aggály nélkül tekintetbe vehetők, miután a franczia büntetőjogi «*habitude*» ép úgy megfelel az üzletszerűség, mint a szokásszerűség fogalmának — az egyes bűncselekmények szerint különböztet. A szokásszerű uzsoránál és a kiskoruak kicsapongásra csábitásnál (excitation à la débauche) legalább kétszeri elkövetést kíván meg; míg a bűntettesek elrejtése és a szokásszerű koldulás esetén már az első elkövetéssel is megelégszik. *Hazai* judicaturánk birálatát alább (a 4. §-ban) adjuk.

[34] Igy a régi porosz Allg. Landrecht 310. §-a szerint a csempészkedésnél a *második*, az 1861 évi bajor btk. szerint pedig a magzatelhajtásnál (244 §.) és az orgazdaságnál (310, 311. §§.) a *harmadik* elkövetés esetén eo ipso megállapítandó volt az üzletszerűség.

[35] Igy nem szükséges, hogy a tettes épen az illető delictum üzletszerű elkövetéséből tartsa fenn magát, lehet, hogy ő a bűncselekmény elkövetését egy megengedett foglalkozás mellett űzi, így p. a szatócs, ki egyuttal üzletszerű orgazda.

[36] Különben is semmiféle üzlet lényegéhez nem tartozik az, hogy az illető üzletember bárkinek rendelkezésére álljon. Ez csak a szabály,

mely alól azonban nagyon sok kivétel van. Nem záratik ki p. az üzlet létezése, ha valamely gyáros csak egy-két nagykereskedőnek vagy egy nagykereskedő csak a kiskereskedőknek, nem pedig a fogyasztóknak is adja el áruit. — A fennebb ismertetett fölfogással megegyező nézetet nyilvánították némelyek egy másik bűncselekmény: az üzletszerű *fajtalanság* tekintetében. GOLTDAMMER (Materialen II köt. 305 l.) és TEMME (Lehrbuch des preuss. Strafrechts 719. l.) e bűncselekmény jellemző ismérvét abban találták, hogy az illető nő, magát pénzért bárkinek, minden személyi válogatás nélkül átengedje. E felfogás azonban — szerintünk — itt sem vihető keresztül, mert ily értelmezés mellett valóban csak a prostituáltak legmélyebbre sülyedt részénél lehetne szó üzletszerű fajtalanságról.

[37] Egyes concret esetekben nem lesz nehéz a kérdést eldönteni, míg valamennyi oly büncselekményt fölsorolni, a mely üzletszerüleg elkövethető, abstracte alig lenne lehetséges. Kétségtelen, hogy már természetüknél fogva is leggyakrabban fognak üzletszerüleg elkövettetni: a lopás, rablás, csalás, orgazdaság, csábítás. Más bűncselekmények bizonyos népnél, bizonyos helyen, vagy bizonyos korban követtetnek el gyakrabban üzletszerüleg, így p. a középkorban Itáliában az üzletszerű orgyilkosság és méregkeverés, vagy napjainkban Észak-Amerikában az üzletszerű magzatelhajtás.

[38] L. CHAUVEAU et HÉLIE Théorie du Code Pénal 672. §. ORTOLAN Éléments 1308. §. HAUS Principes généraux du droit Pénal Belge 523. §. Ide vonatkozó fejtegetéseik részletetes ismertetését l. Dr. WLASSICS GYULA: «A tettesség és részesség tana» czímű művében 376—377, és 415—418. l.

[39] Részünkről az ilyen intézkedést, mely az üzletszerű bűncselekményből delictum collectivumot alkot, *határozottan helytelennek* tartjuk. Ezen nézetünket alább (a IV. fejezetben) bővebben kifejtvén, ezen intézkedés teljes tévességének kimutatására csak azt említjük fel, hogy ily módon tulajdonkép *több nem tiltott cselekmenyből lesz egy büntetendő cselekmény.*

[40] Nem egyszerű súlyosító körülményt értünk itt, mert az üzletszerűség ilyen gyanánt a relative határozott büntetés korlátai közt mindig figyelembe vehető, hanem valódi minősítőt, *büntetést fokozót* (Qualificationsmoment, Strafschärfungsgrund), melyre más, *súlyosabb büntetési nem* van szabva, illetve, melynél a relative határozott büntetés maximuma fölebb emeltetik.

[41] A tettes gonoszságának nagyobb mérvét igazolja az, hogy ő elhatározza, miszerint az illető delictumot *előre meghatározatlan számban többször követi el*, s így azt *mintegy állandó keresetforrásul használja.* Hogy pedig egy üzletszerű gonosztevő valódi réme a közbiztonságnak, az bizonyításra nem szorul.

[42] Ha valaki egy másik egyént egy delictum egyszeri elkövetésére birt reá s ez azt később — a felbujtó akarata *nélkül* — *üzletszerüleg*

követi el, úgy excessus mandati forogván fenn, a felbujtó nem fog üzletszerűségért büntethető lenni.

[43] *A bűnkisérlet üzletszerűség esetén* ugyan nem igen fog gyakran előfordulni, de hogy egyes esetekben mégis constatálható lesz, az kétségtelen. Igy constatálható lesz p. akkor, ha a tettes, ki üzletszerű delictumért már többször büntettetett, vagy, ki ugyanazt a delictumot többször *üzletszerűleg* elkövette, újból megkisérli annak véghezvitelét, de akaratán kívül fekvő okból azt be nem végezheti, a tettes vallomásából, vagy a mellékkörülményekből azonban kiderűl, hogy ő a delictnmot ezuttal is *üzletszerűleg* akarta elkövetni.

[44] Az a nézet, hogy az üzletszerű delictum csak akkor évül el, ha az *utolsó üzletszerű* bűncselekmény elkövetésétől számítva az elévülési idő letelt, teljesen helytelen s nem egyéb, mint a delictum collectivum tanának egy maradványa.

[45] Igy azon fennebb kifejtett nézetünkből, hogy az üzletszerűség már egy delictum fölforgása esetén is megállapítható, önként folyik, miszerint *egyáltalán szükségtelen* az üzletszerűséghez az, *hogy a tettes* több egyénnel szemben követte el a bűncselekményt, vagy több egyénnek okozott legyen kárt s épen ezen okból fölösleges az is, hogy a tettes az illető delictumért már előzőleg büntetve volt légyen. Nézetünk szerint az sem szorul bizonyításra, hogy az üzletszerűség megállapíthatása czéljából *a már megbüntetett delictumok* is tekintetbe vehetők ép úgy, mint azok is, melyek *külföldön vagy idegen törvény uralma alatt álló területen követtettek el*, és pedig azért, mert mindezek a tettesnek az üzletszerűségre irányuló szándékát fölismerhetőbbé teszik — és mert itt nem ezeknek *újabbi* megbüntetéséről, hanem csak arról van szó, hogy üzletszerűség a bűncselekmény mellékkörülményeiből megállapítható legyen.

Arra nézve, hogy az *elévült* bűncselekmények az üzletszerűség megállapíthatása czéljából szintén tekintetbe vehetők-e, főleg a franczia és belga jogirodalomban merültek fel igen ellentétes nézetek s az ide vonatkozó judicatura is nagyon ingadozó (l. Liliental id. m. 50—52 l.)

Részünkről azon nézeten vagyunk, hogy az *elévült* bűncselekmények figyelembe vételét sem zárja ki az a körülmény, mintha itt ezeknek ujabbi megbüntetéséről volna szó, de aggályok merülhetnek föl a figyelembe vétel ellen a tekintetben, hogy ha a tettes az illető bűncselekményt csak oly ritkán követi el, hogy egyik delictum véghezvitelétől a másikig az elévülési idő már eltelik, akkor nem igen lehet szó szokás-, illetve üzletszerű elkövetésről, mert olyan præsumtiókat, a minőket régebben ily esetre fölállítottak, hogy t. i. az vélelmezendő, miszerint a tettes időközben többször elkövette azon bűncselekményt, csakhogy ez nem jutott a biróság tudomására — mondjuk ilyen præsumtiokat a büntetőjog köréből egészen kizárandóknak tartunk.

Azonban *a delictum collectivum fogalmának elfogadása esetén* — vagyis akkor, ha a szokás- és üzletszerű büncselekmények csak úgy büntettetnek, ha több izben követtettek el és ez esetre a tettes egész

bünös tevékenysége egy delictummá foglaltatik össze, — nézetünk szerint *nem lehet a már elévült bűncselekményeket figyelembe venni*, mert ezen esetekben a tettes egész bünös tevékenysége büntettetvén, ha elévült bűncselekményeket is figyelembe veszünk, tulajdonkép ezeket is büntetjük, a mi a törvénynyel nyilt ellentétben van. —

Ugyanezen különbséget óhajtjuk tenni azon kérdés eldöntésénél, vajjon az esetre, ha a tettes üzletszerűségért már büntettetett s később födöztetik föl, hogy ő oly bűncselekményeket is elkövetett, melyek az elitélésnél figyelembe nem vétettek, lehet-e a tettest ezen utóbb felfedezett delictumokért utólag büntetni?

Ha az üzletszerű bűncselekményt delictum collectivumnak tekintjük, e később fölfedezett bűncselekmények utólagos megbüntetését kizártnak kell tartanunk, mert az előbbi elitélésnél a tettesnek az itéletet megelőző egész bűnös tevékenysége már tekintetbe vétetett; ellenben, ha elejtjük a delictum collectivum, fogalmát úgy részünkről nem látunk semmi akadályt arra nézve, hogy a tettes ellen az ujonnan fölfedezett bűncselekményekért, — természetesen csak akkor, ha azok még el nem évültek — új büntető eljárás ne indíttassék s az elitélt, ha még büntetését ki nem állta, a halmazat elvei szerint összbüntetéssel, ha ellenben az előbbi büntetés már végrehajtatott, egészen új büntetéssel sújtassék. Ellenkező nézeten vannak e tekintetben BERNER (Non bis in idem cz. ért. a GOLTDAMMER-féle Archiv III. köt. 491. és köv. l.) és DOCHOW (id. m. 93—94. l.)

Alig szükséges említenünk, hogy azon delictumokért, melyek az elitéltetés és ennek jogerőre emelkedése, vagy a kiszabott büntetés végrehajtásának megkezdése közt követtettek el, a tettes később mindenesetre büntethető lesz.

[46] Csak sajnálnunk kell, hogy az igazságügyi bizottság üléseiről vezetett jegyzőkönyvek nem lettek a nyilvánosság elé bocsátva, mert ennek következtében el vagyunk zárva attól, hogy megtudhatnók, minő indítvány folytán s minő vita alapján lett az ide vonatkozó intézkedés fölvéve.

[47] A bizottsági jelentés az üzletszerűségre vonatkozó intézkedés fölvételét következőleg indokolja: «Az orgazdaság, *ha üzletszerűen vitetik*, a vagyon elleni bűncselekményeket leghathatósabban mozdítja elő; gyakran azok elkövetésének rúgójául szolgál, a vagyonbiztonságra nézve igen veszedelmes. A bizottság tehát e §. szigorúbb büntetési szabványát az üzletszerűleg folytatott orgazdaságra is kiterjesztette.» — (l. LÖW Anyaggyüjtemény II. köt. 727—728 l.)

[48] A törvény ugyan «*szövetséget*» említ, e kifejezés azonban nem egészen helyesen lett megválasztva, mert szövetségről csak egy vagy több, de mindig egyenként *meghatározott* bűncselekmény elkövetése czéljából történt egyesülésnél lehet szó, míg a jelen § a Curia magyarázata szerint is (l. a kir. Curiának 1881. évi 630. sz. a. hozott itéletét, közöltetett Bünt. Jog Tára II. köt. 2 sz.) *több határozatlan számu*

lopás, vagy rablásnak véghez] vitele végett történt szövetkezésre, tehát arra vonatkozik, a mit a jogirodalomban a *«bűnbanda»* műszóval szokás megjelölni. Fölfogásunk azonban a Curia nézetétől eltér annyiban, hogy míg a Curia a *szokásos* tolvajokra vonatkoztatta a törvény fent idézett intézkedését: addig részünkről inkább az *üzletszerű* elkövetésre szabott súlyosabb büntetést látjuk e szavak alatt lappangani, miután a szövetkezés itt épen a lopásnak állandó keresetforrás nyerése czéljából és ismétlési szándékkal való elkövetésére történt.

[49] A következetesség is azt kivánta volna, hogy erre nézve specialis intézkedés tétessék, miután törvényünk — mint épen most említettük — e körülményt a lopásnál, tehát a kevésbbé súlyos bűncselekménynél minősítő körülmény gyanánt állítja föl.

[50] Büntetőtörvényünknek az üzletszerű orgazdaságra vonatkozó intézkedését csak styláris tekintetben tartjuk helytelennek. A § ugyanis azt mondja: «ha az orgazdaságot üzletszerűleg *viszi.*» E kifejezés nem csak magyartalan, hanem incorrect is, helyes: «űzi» vagy «folytatja».

[51] A nyerészkedési czélzat az orgazdaság fogalmában eo ipso benn foglaltatván, azt külön kiemelnünk szükségtelen.

[52] A képviselőházban a büntető törvényjavaslat tárgyalása alkalmával még egy delictumra nézve javasoltatott az üzletszerűség kiemelése. Az indítványt Hegyessy Márton orsz. képviselő tette, óhajtván, hogy a 247. §. elé szúrassék be egy új §, mely szerint «a ki *üzletszerűen* vagy (?) haszonvágyból közvetités, vagy alkalomszerzés által tisztességes nőket mások részére nemi közösülés végett megkerít, 1 évig terjedhető börtönnel és 500 frtig terjedhető pénzbirsággal (?) büntetendő. *A bűnvádi eljárás csak a sértett fél indítványára indítható meg*». — Az indítványozó beszédében indokolásul felhozta, hogy a lenocinium quæstuariumot minden büntetőtörvénykönyv ismeri, kiemelte, hogy ezen delictum büntetésére, főleg szemben azon botrányos üzelmekkel, melyek a székelyföldön a székely leányokkal elkövettetnek, határozottan szükség van, végül hangsulyozta, hogy azon indok, melyet ezen intézkedés mellőzése mellett fölhoznak, hogy t. i. a kerítés büntetendősége esetén «számos szerencsétlen család szégyenéről lebbentetnék föl a fátyol» — meg nem állhat és teljesen téves, mert ennek ellenében biztosítást nyujt az a clausula, mely szerint a bűnvádi eljárás csak a sértett fél indítványára indítható meg. — Az indítványra az előadó érdemileg nem reflectált, csak azt jegyezte meg, hogy a leniciniumra mint delictum sui generis-re nézve a «rendőri törvényben» kell intézkedni s ott «meg fog történni, a minek történnie kell».

A képviselőház ezek alapján az indítványt mellőzte. (L. Löw Anyaggy. II. köt. 404—405, l.) A csábítást különben a rendőri törvény sem említi s így az sem üzletszerű, sem egyébkénti elkövetés esetén nem büntettetik.

Első tekintetre talán kétes lehet, hogy törvényünk 285. §-a nem az üzletszerűségről szól-e, midőn kimondja, hogy az, «ki a magzatelhaj-

tást a teherben levő nő beleegyezésével követi el, három évig, ha pedig ezt *nyereményvágyból* tette, öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.» Nézetünk szerint kétséget sem szenved, hogy a §. ezen utóbbi intézkedése nem az *üzletszerű* magzatelhajtásról szól, mert habár a nyerészkedési szándékot kiemeli is. nem hangsulyozza az *ismétlési szándékot*, mely üzletszerűségnek szintén constitutiv eleme. Részünkről azt hisszük nem ártott volna az üzletszerűleg űzött magzatelhajtást, — mely bűncselekmény az ország egyes vidékein, fájdalom nagyon elharapódzott — mint súlyosabb beszámítás alá esőt, fegyházbüntetéssel sújtani.

[53] Ezen *fogság* büntetés helyett az 1880. évi XXXVII. t.-cz. 12. §-ának rendelkezéshez képest 3 hónapig terjedhető *elzárás* alkalmazandó, maga a delictum pedig az id. t. 5. §-nak 3. és 6. pontja szerint kihágást képez.

[54] Egy, az 1885. évben tartott ügyvédgyülés elé terjesztett indítvány mellőzni akarja e föltételt s a zugirászkodást akkor is büntetni kivánja, ha az *nem* üzletszerűleg lőn elkövetve. Nem tartozik tárgyunkhoz annak vizsgálata, hogy helyes lenne-e ezen ujítás vagy nem, de mindenesetre helytelennek tartjuk, hogy az indítvány az üzletszerűséget — holott ez épen a zugirászatnál lesz igen gyakori — minősítő körülmény gyanánt nem említi föl.

[55] Nem helyeselhetjük ez intézkedést, mert ily alapon megtörténhetik, hogy az uzsoravétség qualificált eseteiben 1 napi fogház és 10 frt pénzbüntetés alkalmaztatik, míg az egyszerű uzsoravétségnél legalább egy havi fogház és 100 frt pénzbüntetés mondható ki. — Ez nemcsak ellenmondás, hanem anomalia is, melyen csak az által lesz némileg segítve, hogy ha a biróságok kerülni fogják azt, hogy a minősített uzsoravétség eseteiben az 1. §. által fölállított minimumnál lejebb szálljanak.

[56] A 2. § fölemlíti még a *visszaesésben elkövetett uzsorát is*, de erre nézve súlyosabb büntetést nem szab, tehát ha valaki üzletszerű uzsoráért már büntetve volt, s tiz éven belől újból üzletszerű uzsorát folytat, szintén csak két évig terjedhető fogházzal és 4000 frtig terjedhető pénzbüntetéssel lesz büntetendő.

[57] Sajátszerű felfogással és nem is büntetőjogi értelemben említi föl az üzletszerűséget a *kivándorlási* ügynökségekről szóló 1881: XXXVIII. t.-cz. 1. §-a. — E § szerint «kivándorolni szándékozókkal erre vonatkozó szerződéseket kötni s átalában a kivándorlást akár egyes esetekben, akár *üzletszerűleg* bármi módon közvetiteni csak azoknak szabad, kik erre az alább meghatározott módon a belügyminisztertől engedélyt nyertek».

A törvény 2-ik §-a pedig kimondja, hogy «ki ily engedély nélkül a kivándorlást közvetíti, kihágást követ el, s annyiszor a mennyiszer 300 frtig terjedhető pénzbüntetéssel és 2 hónapig tartható elzárással büntethető.»

Az 1. §-ból kitetszőleg a törvény itt nem üzletszerű delictumról,

sőt üzletszerűségről egyátalán nem intézkedik, s az «üzletszerűleg» szó előfordulása a §-ban *semmi jelentőséggel nem bír.* A törvény ugyanis különbséget tesz a közt, hogy a tettes 1. egyes esetekben, 2. üzletszerűleg közvetíti a kivándorlást, de ezután kimondja, hogy ha akár egyes esetekben, akár üzletszerűleg *engedély nélkül* teszi azt, kihágást követ el. A büntethetőségét tehát *nem* az üzletszerűség, hanem az *engedely hiánya* állapítja meg, engedély mellett üzletszerűleg is szabad a kivándorlást közvetíteni, engedély nélkül ellenben egyátalán nem.

Az üzletszerűség felemlítése csak az által magyarázható meg, hogy a törvényhozás el akart oszlatni minden kételyt az iránt, hogy a kivándorlás engedély nélküli közvetítése akkor is büntethető, ha az *nem üzletszerűleg* történik.

Csakhogy — eltekintve attól, hogy ezt külön hangsúlyozni egészen szükségtelen is volt, miután ez a §-ból (főleg azon szavakból «bármi módon») amúgy is kimagyarázható lett volna, — a törvény erre nem épen szerencsés eljárást választott.

A §-ban foglalt különböztetés ugyanis nemcsak felesleges, hanem helytelen is. — *Felesleges* a mennyiben semmi következménynyel nem bír, mert e bűncselekménynek üzletszerű elkövetése súlyosabb büntetéssel összekötve nincsen. — De *helytelen* is a különböztetés, mert az üzletszerűleg történt elkövetéssel szembe állítja «*az egyes esetekben*» való közvetítést, a mely ellentétbe helyezés oda látszik mutatni, hogy az üzletszerűséget *csak* a kivándorlásnak *több izben* történt elkövetése állapítaná meg, a mi pedig egyátalán nem áll.

Sőt épen a kivándorlás közvetítésnél nagyon könnyen meg lehet állapítani az üzletszerűséget *már egyszeri elkövetésből is*, p. akkor, ha az illető egyén engedély nélkül *kivándorlási ügynökségi irodát nyit* s ez által az illető bűncselekménynek többször előre meghatározatlan számban való ismétlésére irányuló szándékát kinyilvánítja. Mihelyt most a tettes *csak egy egyénnel szemben is* elköveti a bűncselekményt, ő kétségtelenül üzletszerű elkövetésért lesz büntetendő.

Ennek a következtetésnek, mint ha több izbeni elkövetés volna szükséges, különben ellent mond a törvény 2. §-a is, mely határozottan kijelenti, hogy a kivándorlást engedély nélkül közvetítő «*annyiszor a mennyiszer*» a meghatározott büntetéssel sujtható. — Ez intézkedés — ha jól értjük, — azt akarja jelenteni, hogy *a bűnhalmazat szabályai ezen delictum esetén nem alkalmazhatók*, hanem a tettes minden egyes cselekményért külön-külön büntetendő.

A 2. §-nak különben két nagy hiánya van: 1. nem állít föl a kivándorlásnak engedély nélküli üzletszerű elkövetésére specialis magasabb büntetési tételt, 2. a delictum büntetését nem rendeli el, hanem *csak megengedi.* —

Az *iparszerűség* fogalmát — mint már fennebb említettük — két törvényünkben találjuk:

a) A *kézi-zálog kölcsön-* «*ügyletről*», helyesebben «*üzletről*» szóló

1881. évi XIV. t. cz. 1. §-a ugyanis kimondja: «Kézi zálogra való kölcsönadási üzletet *iparszerüleg* csak az illetékes iparhatóság által megadott engedély mellett szabad folytatni». A 2. §. második pontja szerint: «Közvetítői, ügynöki vagy másféle közbenjárási ügyleteket ily záloguzletek részére *iparszerüleg* űzni nem szabad.»

Részünkről azon nézetben vagyunk, hogy mindkét szakaszban az iparszerűség fölemlítése teljesen felesleges. Ez a kifejezés: «*üzletet iparszerüleg* folytatni» egészen pleonasmus és sokkal helyesebb lett volna e szót: «iparszerűleg» a törvényből egyszerűen kihagyni.

A törvény 24. §-a, mely a repressiv intézkedéseket tartalmazza, pénzbüntetést, visszaesés esetén pedig elzárást szab ki azokra, «kik a nélkül, hogy engedélyt nyertek volna *zálog-üzletet folytatnak*, vagy akár önállóan, akár másnemű üzletek mellett kézi zálogra *iparszerüleg kölcsönt adnak*».

Az eddigiekből már kitetszik, hogy az egész törvényben tulajdonkép nem üzletszerű bűncselekményről, hanem *engedélyhez kötött üzletnek engedély nélküli folytatásáról*, tehát inkább csak egy rendőri tiltó intézkedés megszegéséről van szó. A fő különbséget ez utóbbi és bizonyos bűncselekmény üzletszerű folytatása közt az képezi, hogy az üzlet engedély nélküli folytatása csak két feltétel mellett büntethető: 1. ha a megkivánt engedély hiányzik, 2. ha az üzlet ennek daczára folytattatik. *Az engedély létezése* itt eo ipso kizárja a büntethetőséget, míg a bűncselekmény üzletszerű elkövetésénél természetesen nem is lehet szó *engedélyről*.

A kihágás tényálladéka itt — szerintünk — akkor létesül, ha a tettes elhatározta, hogy a kézi zálog kölcsön üzletet engedély nélkül folytatni fogja és ezen elhatározását oly módon valósítja meg, hogy abból az üzlet folytatása felismerhetővé válik. E czélból — nézetünk szerint — esetleg már egy cselekmény is elég lehet (t. i. akkor, ha ebből az üzlet folytatása kétségtelenül kiderül), de ha több cselekményt követett is el a tettes, ő nem ezen egyes cselekményekért, hanem az üzletnek engedély nélküli folytatásáért büntettetik.

b) A fennebb kifejtettek egész terjedelmükben állanak a *részletügyletről* szóló 1883. évi XXXI. t. cz. által felállított kihágásról. E törvény 1. §-a szerint: «A közforgalom tárgyát képező értékpapiroknak eladása részlet fizetés mellett (részlet-ügylet, helyesebben *üzlet) iparszerűen* csak a törvényszékileg bejegyzett czégeknek van megengedve». Az iparszerűség felemlítése helyett itt is sokkal helyesebbnek tartanánk azt kijelenteni, hogy az említett értékpapirok részlet-fizetés melletti eladásának üzlet gyanánt való folytatása van engedélyhez kötve.

A büntető intézkedéseket a 14. §. állapítja meg.

[58] Az üzletszerűségre vonatkoznak még a budapesti kir. ítélőtáblának 1882. augusztus 6-án 37039. sz. a. (B. J. Tára VI. köt. 124—126. l.) — zugirászat; — ugyanannak 1882. április 24-én 13269. sz. a. (B. J. Tára VI. köt. 181—183. l.) — üzletszerű felhivás lottojátékra; —

továbbá a kir. Curiának 1883. február 20-án 8822. sz. a. (B. J. Tára VI. köt. 278—279. l.) — üzletszerű kártyavetés, — és a budapesti kir. táblának 1884. szeptember 22-én 25791. sz. a. hozott ítéletei (B. J. Tára X. köt. 238. l.) értékpapiroknak részletekre való eladása.

Találunk nehány ítéletet az 1881 : XIV. t. cz.-ben fölállított azon kihágásra is, melynek konstitutiv elemét zálog-üzletekkel hatósági engedély nélkül való *iparszerű* foglalkozás képezi.

A kir. Curia 1884. szeptember 18-án 3654. sz. a. hozott ítéletében (B. J. Tára IX. köt. 140—141. l.) nem látta fenforogni e kihágás tényálladékát, mert «a vádlott ellenében fenforgó *két esetből* nem lehet megállapítani, hogy ő zálog ügyletekkel hatósági engedély nélkül *iparszerűleg* foglalkoznék». — Ellenben a budapesti kir. tábla 1884. október 6-án 27407. sz. a. hozott ítéletével (B. J. Tára X. köt. 46—47. l.) B. Ágostont e kihágásban vétkesnek mondotta ki, mert «vádlott ezelőtt is zálogüzletek közvetítésével foglalkozott, rendes foglalkozásáúl zálog tárgyak vétele és eladását vallja és a feljelentéshez mellékelt bárczán foglalt 75 sorszám is oda mutat, hogy vádlott az általa is beismert közvetítésekkel *üzletszerűleg* foglalkozik». (A kir. tábla tehát szemben a törvénynyel, mely iparszerűségről szól, az «*üzletszerűleg*» kifejezést használja, a mi a terminologia egyöntetűsége szempontjából helyesebb is és ami egyúttal azt bizonyítván, hogy a kir. tábla az iparszerűség és üzletszerűség kifejezéseket synonimnek vette, fennebb kifejtett nézetünkkel megegyezik. Ugyancsak megállapíttatott e kihágás tényálladéka a budapesti kir. *táblának* 1883. évi szempter 22-én 30066. sz. a. (B. J. Tára VIII. köt. 122—123. l.) és a kir. *Curiának* 1885. szeptember 9-én 2516. sz. a. (B. J. Tára XI. köt. 62—64. l.) hozott ítéleteivel.

[59] System. Entwickelung cz. műve több helyén, különösen I. köt. 128. és 302. l. Ugyan-e nézeten vannak Werner Tóbiás Handbuch des peinlichen Rechts §. 360, — Michelet Dissertatio de doli et culpae in iure criminali notionibus. Ellene igen találó érvekkel Berner Theilnahme 138—141. l.; továbbá a «Von der Gewohnheit» cz. czikk (Blätter für gerichtl. Anthropologie VIII. évf. 3. füz. 4—5. l.) és Kraushaar (a Gerichtsaal 1860. évf. 260. és köv. l.) — Kleinschrod (id. m. II. köt. 61. §.) a mult században uralkodó felfogással megegyezőleg mentő ok gyanánt tekinti azt is, ha a tettes arra hivatkozhatik, hogy azon bűncselekménynyel, a mely miatt ő büntetőjogi felelősségre vonatott, hasonló bűncselekményeket mások is szoktak elkövetni. — Itt tehát az *átalános szokás*, a másoknál látott rossz példa képezi az enyhítő körülményt. L. e kérdésről Püttmann értekezését: «De delictis, quae consuetudine excusantur» (Miscellaneorum libri sing. (1793.) 264—276. l.).

[60] Feuerbach szerint a büntetendőség mérve két tényezőtől függ: *a) objective* azon veszélytől, melyet a bűncselekmény a jogrendre gyakorol, *b) subjective* a bűncselekményt előidéző motivumok erejétől. Minél erősebbek és szilárdabbak azon érzéki ösztönök, melyek által a bűncselekmény létrehozatott, annál súlyosabban büntetendő a tettes, mert annál

inkább lehet tartani tőle, hogy ő a bűncselekményt újból elköveti. — A mi most már a szokásszerű bűncselekményt illeti, úgy ez *objective* miben sem különbözik a közönséges bűncselekménytől, de súlyosabb büntetendőségét teljesen igazolja az, hogy *subjective* sokkal veszélyesebb, mert épen a szokás könnyűvé és kivánatossá teszi oly cselekmények elkövetését is, melyek iránt a tettes egyébként ellenszenvvel viseltetnék s a szokás egyúttal nemcsak az észt és értelmet, hanem az érzéki vágyakat is rabjává teszi. KLEINSCHROD-dal szemben pedig kiemeli FEUERBACH, hogy a szokásszerű gonosztevő beszámítási képessége azért nincs kizárva, mert nála is meg van az a tudat, hogy az elkövetett cselekmény valóban bűncselekményt képez.

[61] Erre vonatkozólag igen helyesen mondja BERNER, hogy ha könynyebb is a tettesnek a megszokottság folytán az illető delictumot ismételni, mégis áll az, hogy «die einzelnen Gewohnheitsacte gehen *aus einem tieferen Grunde des Bösen* hervor, und dieser tiefere Grund ist in jedem eizelnen Act, in dem er sich manifestirt, gegenwärtig». (Theilnahme 138. és köv. l.).

[62] Az olasz positiv iskola tanait alaposan ismerteti Dr. HEIL FAUSTIN: Naturalismus a büntetőjogban» cz. jogászegyleti értekezésében (XXI. füzet). E tanok birálatát is adja GRETENER: Ueber die italienische positive Schule des Strafrechts cz. czikkében, a Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins XX. köt. (1884) 158—194. l.

[63] E törvény részletes ismertetését adja GEYER: Das neue Strafgesetzbuch für den Staat New-York cz. czikkében a GOLTDAMMER-féle Archiv für Strafrecht XXX. kötetében (1882). Az ide vonatkozó részt l. 88. l.

[64] Az e törvény létrehozásánál irányadó szempontokat kifejtik s magát a javaslatot ismertetik, JOSEPH REINACH Les récidivistes (Revue politique et littéraire 1881. évf. 481—487., 516—524., 555—571., 586—595. l.) RAYMOND POINCARÉ Question des récidivistes (ugyanott 1882. évf. 289—295. l.) GARRAUD a Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft III. köt. (1883) 151—154. l.

[65] Igen érdekesek e tekintetben a német büntető törvény tervezetének készítése alkalmával véleményezésre felkért fogház igazgatóknak jelentései. Összeállítva e czím alatt: «Ueber die höchste Dauer zeitiger Zuchthausstrafen, Anlage 4 zu No. 5 der Aktenstücke des Reichstages für den Norddeutschen, Bund (1870).»

[66] Minden indok nélkül ugyanis csak az úgynevezett *cleptomániában* szenvedők szoktak lopni, ha ugyan az elmehetség ily részleges megzavarása valóban létezik. A psychiatria újabb iránya ugyanis kétségbe vonja, hogy léteznék az elmetehetségnek oly részleges megzavarása, melyben egy kifejlődött kóros hajlam ellenállhatlan erővel ragadja a tettest egy bizonyos bűncselekmény elkövetésére, de mely mellett a tettes egyébként teljesen ép eszű volna. — S ha a monomaniák különböző fajaira a mindennapi életből hoznak fel példákat, a modern psy-

chiatria ez ellenvetésre avval felel, hogy a példa gyanánt fölhozott egyének nemcsak ez egy irányban, hanem *egyébként is elmebetegek*. De még ha később újra túlsúlyra vergődnék is azon nézet, hogy a monomaniák valóban léteznek, ekkor is könnyű volna p. a cleptomaniában szenvedő és a szokásszerű tolvaj közt különböztetést tenni: mert 1. a cleptomániánál meg van zavarva a tettes elmetehetsége, a szokásszerűségnél nincs, 2. a cleptomániacust a kifejlett kóros hajlam ellenállhatlan erővel ragadja magával, a szokásnak ellenben ily kényszerítő ereje nincs s az öntudatot sem szünteti meg.

[67] A most felsorolt nézetek bővebb ismertetését s az itéletek pontos idézését l. Dochow-nál (id. m. 69—71. l.) és Lilienthal-nál (id. m. 37—43. l.) Utóbbi (id. m. 74—90 l.) Wahlberg ide vonatkozólag kifejtett tanainak éles, de nem mindenben találó birálatát is adja.

[68] Némi hasonló dolog fordúl elő a szokásszerű tolvajok leggonoszabb fajánál, kik valóban hacsak szerét ejthetik lopnak; sokszor azon idő alatt, míg egy delictum miatt vizsgálat alatt állanak már újabb 4—5 lopást követtek el.

[69] Legfelebb az iránt foroghatna fenn kétség, hogy más, de *hasonnemű, vagy hasonfajú* delictum elkövetése nem-e volna szokásszerűnek minősíthető, de ez ellen szól, hogy akkor meg rendkívüli nehézségeket okozna annak megállapítása, hogy mely bűncselekmények hasonneműek.

[70] E szót szélesebb értelemben véve és értve alatta mindazt a területet, a hol az illető büntető törvény hatálylyal nem bír.

[71] A *belga* és *franczia* irók tagadják ezt, mert büntető törvényeik a szokásszerű bűncselekményt, mint delictum collectivumot ismerik, itt tehát a szokásszerűség a bűncselekmény tényálladékához tartozván, többszöri elkövetés nélkül nem is jő létre bűncselekmény; többszöri elkövetés esetén pedig a tettes bűnös tevékenysége összefoglaltatik és egy bűncselekmény gyanánt büntettetik. Ha tehát a bűncselekmény tényálladékának megállapításához oly cselekményeket is figyelembe vennénk, melyek külföldön követtettek el, vagy már elévültek, ezeket is büntetés alá vonnánk s így nyiltan megsértenők a törvény azon intézkedését, mely az elévülést büntetés-kizárási okúl állítja fel.

[72] A törvény intézkedése az ellen van irányozva, a «ki a rendőrség előtt, mint *szokásos* tolvaj vagy orgazda *ismeretes*». — Hogy kiket tekint a rendőrség ilyeneknek, az teljesen az ő belátásától van függővé téve. Részünkről — a fennebb kijtettek értelmében — azok ellen kivánnók a házkutatást és személymotozást megengedni, kikről a rendőrség tudja, hogy a lopás illetőleg orgazdaság elkövetését állandó keresetforrásúl használják.

[73] Mint Ortolan (id. m. 331. l. 2. jegyz.) szerint a portugal javaslat mondja collectiv delictum az; «dont l'éxistence dépend essentiellement de la répétition ou réitération d' un certain nombre de faits du même genre, qui dénotent dans l'agent une tendance permanente ou habituelle».

Maga a delictum *collectivum* elnevezés a *colligere* igéből ered. Ezért mondja RAUTER definitiója «le délit collectif consiste dans l'ensemble de plusieurs actes de la même espèce et dont la seule réunion ou *collection* constitue le délit. (Traité du droit crim. français I. köt. 227. l.).

[74] Ugyan nézeten volt a kir. *Curia* is, 1885. évi junius 17-én 1862. és 1885. évi junius 16-án 2459. sz. a. hozott itéleteivel (közöltettek Bünt. Jog. Tára X. köt. 269—272. l.) kimondván, hogy ha több lopási vétség csupán az értékek egybefoglalása által vált büntetté, az, ki ezen egyes lopási vétségek által elvont dolgokra nézve követte el az orgazdaságot, nem az orgazdaság büntette, hanem *az orgazdasági vétségek halmazata* miatt itélendő el. Ugyanezt mondja ki a kir. *Curia* 50. számú teljes ülési döntvénye (B. J. Tára XI. köt. 275—277. l.), mely szintén annak kijelentését tartalmazza, hogy az érték egybefoglalása az orgazdaságnál nem foghat helyt. Ez intézkedés rátiója teljesen világos. A lopások ugyanis csupán a tettesre nézve képeznek *összefoglalva egy* büntettet, az orgazdaság a valóságban soha sem létesül egy büntettre, hanem mindig *több vétségre* s ezen orgazdasági vétségek értékének egybefoglalása azért nem történhetik meg, mert azt a törvény az orgazdaságnál meg nem engedi.

A „MAGYAR JOGÁSZEGYLET“ KIADÁSÁBAN megjelentek és PFEIFFER FERDINAND könyvkereskedésében (IV. Szervita-tér) kaphatók:

Értekezések.

I. **Igazságszolgáltatásunk és közigazgatásunk reformja.** Irta *Dr. Dell'Adami Rezső.*

II. **A franczia ügyvédség.** Irta *Dr. Nagy Dezső.*

III. **Az életbiztositás lényege és jogi természete.** Irta *Dr. Neumann Ármin.*

IV. **A 12 éven alóli életkor és a büntetőjogi beszámitás.** Irta *Beksics Gusztáv.*

V. **A vasuti jog jelenlegi érvényében.** Irta *Dr. Herich Károly.*

VI. **A magyar örökösödési jog tervezetének vezéreszméje.** Irta *Dr. Teleszky István.*

VII. **A közszerzeményi jog.** Irta *Dr. Jancsó György.*

VIII. **Az ági öröklés fentartása.** Irta *Dr. Herczegh Mihály.*

IX. **A magyar polgári törvénykönyv tervezete és a modern jogtudomány.** Irta *Dr. Dell'Adami Rezső.*

X. **Az örökjog alapelvei a magyar polgári törvénykönyv tervezetében.** Az 1882. nov. 11.—deczember 4. ülésekben folytatott vita.

XI. **A büntető biróságok szervezete és hatósági köre,** tekintettel a magyar bűnvádi eljárás tervezetére. Irta *Dr. Jellinek Arthur.*

XII. **A büntető biróságok szervezete és hatósági köre,** tekintettel a magyar bűnvádi eljárás tervezetére. Az 1883. márczius 19—junius 1-ig folytatott vita.

XIII. **A polgári peres eljárás reformja.** Irta *Dr. Nagy Dezső.*

XIV. **A polgári peres eljárás reformja.** Irta *Dr. Emmer Kornél.*

XV. **A polgári peres eljárás reformja.** Irta *Dr. Plósz Sándor.*

XVI. **A polgári peres eljárás reformja.** Az 1883. évi november 17-től deczember 1-ig folytatott vita.

XVII. **A polgári peres eljárás reformja.** Az 1883. deczember 1-től 188[illegible] január 28-ig folytatott vita.

XVIII. **A polgári peres eljárás reformja.** Az 1884. márczius 12-től április 7-ig folytatott vita.

XIX. **Uj irányok a magánjogban.** Irta *Dr. Schwarz Gusztáv.*

XX. **Huszonkét levél az 1842-től 1854-ig terjedő időszakból.** Felolvasta 1884. nov. 22-én *Dr. Tarnai János.*

XXI. **Naturalismus a büntetőjogban.** Irta *Dr. Heil Fausztin.*

XXII. **Telekkönyvi reformok.** Irta *Káplány Géza.*

XXIII. **Magánjogi codificatiónk és régi jogunk.** I. Irta *Dr. Dell'Adami R.*

XXIV. **Nézetek a telekkönyvi reformról.** Irta *Dr. Csillag Gyula.*

XXV. **Telekkönyvi reformok.** Irta *Dr. Imling Konrád.*

XXVI. **Telekkönyvi reformok.** Az 1885. május 12-ikén tartott vita.

XXVII. **Magánjogi codificatiónk és régi jogunk.** II. Irta *Dr. Dell'Adami R.*

XXVIII. **Lachaud védbeszédei.** Irta *Dr. Végh Arthur.*

XXIX. **A törvényhatósági tisztviselők, segéd- és kezelő-személyzet elleni fegyelmi eljárásról.** Irta *Dr. Jellinek Arthur.*

XXX. **A delictum collectivum és a szokásszerű és üzletszerű bűncselekmények tana.** Irta *Dr. Balogh Jenő.*

XXXI. **Az örökség birtokbavételének főelve a magánjogi törvénytervezetben.** Irta *Galamb István.*

Külföldi törvények magyar forditásban.

I. **Német, osztrák és franczia uzsoratörvények.** Fordították *Dr. Barna Ignácz* és *Dr. Nagy Dezső.*

II. **Olasz ügyvédi rendtartás.** Az 1874. junius 8-iki törvény az ügyvédség és az ügyészség gyakorlásáról. Függelék; a kiegészitő kir. rendelet. A képviselőházi bizottság indokolása. Ford. *Dr. Dell'Adami Rezső.*

III. **A schweizi szövetség törvénye a kötelmi jogról.** 1—161. czikkek. Forditotta *Dr. Barna Ignácz.*

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.